

תוכן עניינים

מלחמת בני אור ובני חושך – מלחמה לחיים ולמוות על הדמוקרטיה

עורך ראשי: יעקב מלכין
 עורך עמית: יוסף גואל
 עורך ומלביה"ד: אורי בן צבי
 עורכי מדורים: דן מלר, טדי פרויס ופליס פזנר-מלכין
 עריכה לשונית: צופיה מלר
 מזכירת מערכת: חמוטל מינקוביץ'

המערכת: ת.ד. 71186, ירושלים 91711
 טל. 02-5612127; פקס. 02-5611359
 E-mail: techila@netvision.net.il

עיצוב והפקה: איקן מס מדיה

ISSN 0793-1379

כתב עת זה נערך בתרומת מתנדביו ומתביו
 ובסיוע הקרן החדשה לישראל

ספח לחתימה על מנת
ייהדות חופשית
 בסוף החוברת, עמ. 47
 המחיר של 50%
 לסטודנטים

2	הידברות ללא פשרה	העורך
		אקטואליה
3	פשרה או הסלמה? ראיונות עם החכ"ם רובינשטיין, ביילין ולבוצקי	יוסף גואל
8	על פרשת דרכים: עכשיו הוא הזמן	זאב תדמור
9	עת להתייצב למאבק על דמוקרטיה נאורה	שולמית אלוני
11	בג"צ – האופציה החילונית נגד הכפיה הדתית	דן מלר
13	כנסת בצל הדת	בצלאל עמיקם
14	פיוס מזויף	יוסי פריצקי
15	בדידותו של הלוחם בכפיה הדתית	יוסף גואל
16	רומן חילוני	
		עיונים
17	אלוהימאניה של הפילוסופים	ידידה יצחקי
21	פרומתאוס וחווה – סמלי ההומניזם	יעקב מלכין
25	גם על לוח השנה היתה מחלוקת	רחל אליאור
29	הסטטוס המעשי של החילוניות במשפט הישראלי	עמרי קאופמן
31	ביקורת ספרים: ישראל במתח שבין כיפה שלטת ליהדות חופשית	ידידה יצחקי
		אמונות ודיעות
33	הפרדת הדת מן המדינה: המבדיל בין קודש לחול	ברנארד לואיס
34	החילון בתורכיה החלטה מחושבת של דורות, לא קפריזה של יחיד	אבנר לוי
35	דת וציונות – בימים ההם בזמן הזה	טדי פרויס
36	מלחמת תרבות? רבותי, ההיסטריה חוזרת!	אמנון הדרי
37	לתמוך בהם משום שהם נרדפים	א. ב. יהושע
39	שביתת הסטודנטים – מהפכה חילונית או המשך הכניעה	יפתח שילוני
40	ישראל מתחרדת או חרדה ישראלית?	"חופש" 99
42	מונולוג של מורדת	צופיה מלר
44	"מעשי ידי טובעים בים" או "הטוב שבגויים הרוג"?	בנימין יוגב
45	מדרשת ההסדר החילונית	מרטין בן מורה
46	ח.מ.ה: המאבק על חינוך ממלכתי הומניסטי	אלדד יפה
47	החינוך הכללי אינו חילוני	מכתבים למערכת
48	פעולות המכללה ליהדות פלורליסטית	

הידברות ללא פשרה

"מלחמה לחיים ולמוות על הדמוקרטיה"

כך הגדיר אברום בורג, יהודי דתי, יו"ר הסוכנות היהודית העולמית, את המלחמה שמנהלים החרדים נגד הדמוקרטיה. הפעם הצטרפו אליהם מתחרדים מקרב הציונים הדתיים, המבקשים גם הם להשליט את ההלכה על הדמוקרטיה.

אכן זוהי מלחמה לחיים ולמוות של הדמוקרטיה על חיה. כל מי שמבקש להציל את המדינה משלטונות דיקטטוריים של רבנים, המתיימרים לדבר בשם אלוהים וההלכה, מבקש למעשה למנוע את השתלטות החומייניזם ומשטר טאלאבאן על חיינו.

סולידריות של חילונים עם מיעוטים דתיים מקופחים

דמוקרטיה היא לא רק שלטון הרוב אלא הגנה על זכויותיו של כל מיעוט ויחיד משרירות השלטון. כל מיעוט דתי זכאי להגנה כזאת – אורתודוקסי, רפורמי, קונסרבטיבי, דרוזי, מוסלמי, נוצרי. הדמוקרטיה הישראלית מקפחת וגוזלת זכויות מיעוטים דתיים יהודיים כגון: היהודים הרפורמיים והקונסרבטיביים, אף שהם המייצגים את רוב היהדות הדתית בעולם. בצדק טוענים על כן סופרים ואנשי ציבור חילוניים הדורשים סולידריות של הרוב עם המיעוטים המקופחים.

אך סולידריות של חילוניים עם מיעוטים דתיים אין פירושה התפרקות החילוניים מערכיהם ואמונותיהם על ידי הצטרפות לבית כנסת ולתפילות לאלוהים, שלפי אמונתם נוצר על ידי האדם. א.ב. יהושע, במאמרו המובא בגליון זה, מגדיר את חילוניותו ואת ההבדל בין סולידריות לטשטוש הזהות החילונית. טשטוש הזהות החילונית לא יוביל לחיזוקה של הדמוקרטיה, רק יגביר את הסכנות לחוסנה.

סכנת השתלטות המיעוט על הרוב

הדמוקרטיה חייבת להגן על הרוב מפני השתלטות כל מיעוט – דתי, פוליטי או כלכלי. חנופה והלל מפי מנהיגי המפלגות החילוניות הגדולות לרבנים ומנהיגי כתות דתיות, נראית כצורך השעה בעת בחירות,

אך היא מסוכנת לשלטון החוק, לדמוקרטיה ולמערכת המשפט. כאשר אחרי הרשעה של בית דין, פוצחת מקהלת מנהיגים ליברלים בשירי הלל למורשע שהנהיג תנועת התחרדות ליטאית של יוצאי צפון-אפריקה, וגרם לעשרות אלפי ילדים להכנס למערכת חינוך המוציאה אותם מהצבא וממערכות הייצור והפרנסה, נראית המערכת הרוחנית והפוליטית של מנהיגות היהדות החופשית בישראל במלוא חולשתה.

הידברות על פשרה בלתי אפשרית

יש מקום להידברות בין חרדים לחילוניים כאשר מטרתה הבנה הדדית על טבעה של המחלוקת בין הדרישה לעליונות הדמוקרטיה על ההלכה האורתודוקסית, לבין הדרישה לעליונות ההלכה על הדמוקרטיה ושלטון הרוב. (כדברי השר ישי שושבע לציית לכנסת כדי להיות שר אך הצהיר כי חוקיה אינם

חטאה של הדמוקרטיה הישראלית הוא שהיא איננה מגינה על הרוב החילוני מפני חוקי ומעשי הכפיה הדתית של המיעוט האורתודוקסי

מחייבים אותו כשהם עומדים בניגוד לפסיקות הרב שלו).

במחלוקת זו אין אפשרות של פשרה. המאמינים בעליונותה של ההלכה על הדמוקרטיה ונבחריה – אינם יכולים להתפשר עם המאמינים כי ההלכה היא יצירה אנושית, הניתנת לשינוי או להגבלה לפי פסיקת הרוב הדמוקרטי. המאמינים בזכויות אדם ובעיקרי הדמוקרטיה לא יוכלו להתפשר עם הדרישה להשליט עליה את תכתיבי הדוברים בשם המיעוט המאמין בהלכה.

על כן יש מקום להידברות בתנאי ששני הצדדים מבינים כי אין מקום לפשרה, אלא להסדרים פרגמטיים אשר יפרידו מערכות חינוך וקהילות חרדים מחילוניים, בתנאי ששני הצדדים ימלאו חובותיהם למדינה הדמוקרטית ויזכו בהגנה על הזכויות המגיעות להם.

שינויים במבנה "יהדות חופשית"

בגליון מספר 14 של "יהדות חופשית", המודפס הפעם ב-21,000 טפסים, מוקדש מדור נרחב למאבק היהודים החופשיים מדת ההלכה, לשמירת זכויותיהם ולהגנה מפני נסיונות כפייה דתית.

העתונאי, ד"ר יוסף גואל, הצטרף למערכת "יהדות חופשית" וכעורך עמית יהיה אחראי למדור זה, בו נפרסם, בין השאר, שיחות עם אנשי ציבור החברים במפלגות הישראליות השונות, מבלי ש"יהדות חופשית" מזדהה עם עמדותיהם המפלגתיות.

נראה לנו כי חשוב שבכתב העת היחיד המוקדש למחשבה והגות של היהדות החילונית, ניתן פתחון פה למיגוון דעות של אנשי ציבור המזוהים כל אחד עם מפלגתו, אך שותפים לאמונה הרווחת בקרב רוב היהודים החילוניים, ביהדות כתרבות פלורליסטית ובהגנה על זכויות הרוב החילוני מפני כל נסיון כפייה דתית.

המדור העיוני של "יהדות חופשית" ימשיך, כבעבר, להציע מאמרי הגות ותחקיר על סוגיות בתרבות העם היהודי, זיקותיה לתרבויות העמים, והחידושים שנתחדשו בה בזכות המחקר הספרותי, ההיסטורי והארכיאולוגי, המשנים בהווה את פני העבר.

בכך ישרת המדור את התפשטות לימודי היהדות כתרבות, ההולכים ומתבססים ברוב מוסדות ההשכלה בעולם.

בחלקו השלישי של גליון זה, אנו מפרסמים הפעם, הצעת תוכנית מסגרת למבוא ל"לימודי יהדות", כתרבות בקורס רכזי לימודי יהדות של המכללה ליהדות פלורליסטית בתל אביב ובחיפה.

פשרה או הסלמה?

כיצד על הציבור החילוני להגיב נוכח העלייה באגרסיביות החרדית
ראיונות עם הח"כים רובינשטיין, ביילין ולובוצקי

אמנון רובינשטיין: לא מסוגל להבין את אהוד ברק

יוסף גואל

במקום כפייה - הסדרים מעשיים

ת- אלכס לובוצקי: אני איש של שלום בכל מאודי, והסקטיקה של החרפה לא מדברת אל לבי. אבל אני לא אוהב את המלה פשרות, ומעדיף עליה את המושג הסדרים. במיוחד לאנשים אידיאולוגיים קשה, אם לא בלתי - אפשרי, להתפשר. אנחנו זקוקים לא לפשרות אידיאולוגיות, אלא להסדרים מעשיים שיאפשרו לאנשים בעלי אידיאולוגיות שונות לחיות זה לצד זה בלי צורך להתפשר.

יודע, שאני וח"כ יוסי ביילין ניסחנו אמנה להסדרים כאלו בשטחי חיכוך שונים. ניקח כדוגמא את הנושא של השבת. אני כיהודי דתי לא יכול, אידיאולוגית,

להתפשר על השבת, להוריד אפילו קצת מתלכות השבת של השולחן ערוך. מצד שני, יוסי ביילין, או אחר כמוהו, בצד החילוני, אינו יכול לקבל עקרונית כל כפייה בענייני דת. אז מה אנחנו באים לומר? אנחנו רוצים לעצב כאן חיים משותפים במדינת ישראל, כמדינה יהודית ודמוקרטית שבה מקובל על שנינו, שהשבת צריכה ללוש, באופן מובהק, אופי שונה מאשר יום חול. אנחנו נרצה לעצב שבת כזאת, שאני כיהודי דתי, אוכל להרגיש שהיא יום משמעותי מבחינה יהודית במדינת ישראל.

תאטרון - כן; פאב - לא

הדרך שהלכנו בה בסוגיה זו, בהכנת האמנה, הייתה, לעצב שבת כיום של תרבות וביילין, ובניגוד למצב היום, להסכים

ההפגנות ההמוניות שנערכו בירושלים בחודש פברואר, ע"י החרדים וחלק מן הדתיים הלאומיים, נגד מערכת המשפט הכללית מחד, ושל המחנה החילוני מאידך, העלו את העימות החרדי-חילוני בכמה דרגות לנקודת אל-חזור. ההתלהטות לובתה עוד יותר ע"י המתקפה של ש"ס, בתגובה להרשעתו של אריה דרעי, ולהוקעתו ללא תקדים ע"י בית המשפט.

נדמה שאין להמנע מעימות חריף ואף ממלחמת תרבות, במלוא מובן המילה, בין המחנה החילוני-הציוני-הדמוקרטי לבין המחנה החרדי-דתי. על רקע זה ראינה "יהדות חופשית", שלושה חכ"ים, על הסיכויים להדברות ולפשרה או להסלמה נוספת בעימות בין המחנות. ראיונות עם החכ"ים אמנון רובינשטיין (מר"צ), יוסי ביילין (העבודה) ואלכס לובוצקי (הדרך השלישית/ מפלגת המרכז) נערכו בנפרד:

ש: אם נקבל את העימות החרדי-דתי-חילוני, והחרפתו ההולכת ומתעצמת כנתון, כיצד על הציבור החילוני והלא-דתי להגיב?

ת- אמנון רובינשטיין: אני באופן עקרוני בעד פשרה ודיוקים בין כל המחנות. אבל המחנה החרדי, מעצם טבעו, אינו מוכן לפשרה, ולדאבוני הרב, רוב הנציגים הפוליטיים של המחנה הדתי-לאומי גם אינם מוכנים לפשרה, לכן אין לציבור החילוני ברירה, אלא לנקוט צעדים פוליטיים: כגון הצבעה בבחירות, ומאבק ציבורי ומשפטי ממושך, כדי להגן על החברה הישראלית כדמוקרטיה. היום השאלה היא כבר לא סתם כפייה דתית, אלא: האם החברה הישראלית תהייה דמוקרטית?

כאשר שרים בממשלה מפירים בגלוי החלטות של בית המשפט העליון ומשתתפים בהפגנות נגדו, מתעוררת השאלה מה יהיה בגורלנו? לכן, לדעתי, הוכתב לציבור הלא-אורתודוקסי והלא-פנאטי להלחם על זכויותיו.

לפתיחת אתרי תרבות כתיאטרונים, מתנ"סים וכד', אך, לסגור בתי מסחר, קניונים וכד'. אם משהו מחזיק אותי בפוליטיקה, זו התקווה שאצליח ליזום מערכת שלימה של הסדרים כאלו.

ת- יוסי ביילין: אני ליברל אולטימטיבי, ולכן אני נגד כל הסלמה, חלילה וחס! אני בעד פשרה. פשרה מהותית בין חילוניים לדתיים, ולא כל שכן חרדים, היא כנראה בלתי אפשרית. לכן אנו חייבים לשאוף לפשרה פרוצדורלית שתאפשר לנו לתיות ביחד. זאת אומרת, להסכים על כללי משחק שלפיהם כל אדם יהיה חפשי לעבוד את אלוהיו או לא להאמין בו. אנחנו נוכל לעזור לאנשים חרדיים לחיות את חייהם, אבל לא ינתן להם לכפות עלינו איך לחיות את החיים שלנו.

ש: איך אפשר יהיה לכפות הסדר כזה של פשרות על החרדים ועל המפד"ל?

ת - יוסי ביילין: מדובר כאן בעשרה חוקים שיהיה צורך לחוקק כתוצאה מן האמנה, החל מביטול המועצות הדתיות, דרך הקביעה שיהיה רק רב ראשי אחד במקום השניים של היום, מתן אפשרות לקיים תחבורה ציבורית בשבתות וחגים תמורת סגירת בתי מסחר, ומאידך גיסא פתיחת אתרי תרבות ובילוי. יהיה גם צורך בצעדים אדמיניסטרטיביים כמו איסור מימון מקופת הציבור של מוסדות חינוך, שלא יהיו מוכנים ללמד מקצועות האזרחות, וכד'. בהחלט יש כאן מערכת של כפייה באמצעות חקיקה, ולא רק התפשרות מרצון.

ש: ולדעתך, הצעות אלו יתקבלו במפלגת העבודה?

ת - יוסי ביילין: אני חושב שכן. אני לא רואה בעיות עם ההרכב החדש של סיעת העבודה בכנסת.

ש: האם ניתן להתקדם להשגת הסדרים כאלה באווירה העכורה הקיימת ביחסים בין חילונים לדתיים וחרדים בשנים האחרונות?

ת - אלכס לובוצקי: האווירה, אכן מאד קשה. אבל אתן לך את הדוגמא הפוכה של ועדת נאמן, שלדעתי מהווה הצלחה גדולה, למרות שרבים חושבים אותה לכשלון. הייתה בעיה האם מדינת ישראל תכיר בגיור קונסרבטיבי ורפורמי בארץ לצרכי רישום אזרחי? באה ועדת נאמן ואמרה: "אנחנו מבקשים ליצור מציאות חדשה, שלא יהיה בארץ גיור קונסרבטיבי או רפורמי, אלא יהיה גיור אחיד משותף לכל הזרמים." זהו בוודאי לא פתרון של מאה אחוזים מבחינה דמוקרטית ופלורליסטית, למי שמחפש "ייקוב הדין את ההר". אבל בלי ספק זה הפתרון הכי הומאני, למתגיירים עצמם. ועדת נאמן הציעה לימוד משותף של מועמדים לגיור, ושהגיור הסופי יעשה על ידי הרבנות האורתודוקסית.

הלקח שלי מהנסיון של ועדת נאמן הוא, שאנחנו צריכים למצוא פתרונות כאלו, ש-80% מן הציבור תומך בהן ושיתר ה-20% יוכלו לחיות אתם. אני מתנגד לתת לקיצוניים בין החרדים ובין החילוניים זכות וטו על ההסדרים.

לעומתם, אני חושב שאפשר להגיע לפשרות עם הדתיים-הציוניים. בהגדרתי את החרדים אני כולל את כל אלו, כולל ש"ס, שאינם מהציונות הדתית.

כליברל, אני אלחם על זכותם של החרדים לחיות את חייהם המיוחדים, בתנאי, שלא יהיו להם זכויות יתר על פני יתר האזרחים בישראל, ושיתרמו לחיינו המשותפים כישראלים. החרדים לא מייצגים יהדות

יוסי ביילין: החרדים לא מייצגים יהדות יותר טובה משלי, אני דווקא חושב ששלהם פחות טובה

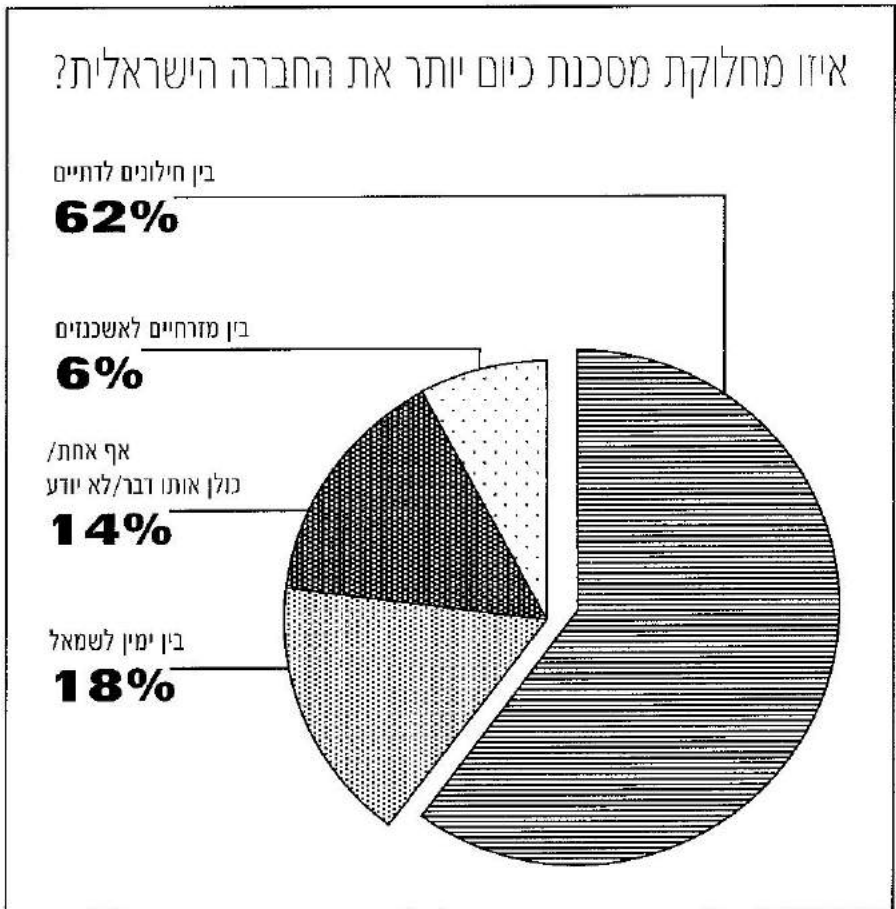
יותר טובה משלי, אני דווקא חושב ששלהם פחות טובה. אבל זכותם לחיות את חייהם הם וחובתה של המדינה לסייע להם. בסך הכל הם אנשים די עניים וזקוקים לעזרה. אבל אני מתנגד לכך שאנחנו נעזור להם להמשיך לחיות באותה בועה שחיו בה לפני 50 שנה.

השגת הסכם מן הסוג הזה נהפך לקריטי, ככל שמספר החרדים גדל. כשהם היו קטנים, ובסך הכל גרו בכמה רחובות בבני ברק ובירושלים, הבעיה לא הייתה חריפה. עכשיו כשהם מונים מעל לחצי מיליון, או כ-10% מן האוכלוסיה היהודית, הכרחי שנגיע להסכמה על סטטוס קוו ומערכת יחסים חדשים.

על פי החרדים, כל מה שעשינו נולד בטעות

ש: מבחינה מעשית, החרדים שאתה מכיר, יהיו בכלל מוכנים להגיע להסדרים חדשים כאלו?

ת - יוסי ביילין: אני לא מתנה את זה בהדברות, אלא בעיקר בחקיקה. לא קל יהיה להגיע להסכמות מרחיקות לכת עם אנשים שכך רואים את בית המשפט, את יתר מוסדות המדינה ואת הציונות. נקודת המוצא של החרדים, הלא היא, שכל מה שעשינו כאן נולד בטעות, ואפילו בחטא. אבל, מהרבה מובנים לאוכלוסיות האלו לא תהיה ברירה אלא להגיע להסכמים. מה שיש להבטיח הוא, שיפעלו במסגרת החוק.

נתונים עפ"י סקר "מדד השלום" - פברואר 99, בעריכת אפרים יער ותמר הרמן

אלכס לובוצקי: לא פשרות אידיאולוגיות אלא הסדרים מעשיים

בשר לא כשר. אילו מטרות אלו היו מתגשמות, אזי הנושא של הפרדת הדת מן המדינה, במובן החוקתי, היה נהפך להרבה פחות חשוב.

קואליציה מסוכנת בין הרב אייכלר לדדי צוקר

ת- יוסי ביילין: קיימות בעולם רק שתי מדינות שבהן יש הפרדה פורמלית מרחיקת-לכת בין הדת למדינה: ארה"ב וצרפת. בכל היתר אין הפרדה. אינני חושב שהפרדה זה הדבר הנכון. למשל, במודל האמריקאי המדינה לא מממנת מוסדות דת. אני לא הייתי הולך על זה. אני מוכן לממן מוסדות דת. הדבר שאני לא רוצה זה, שיחדרו חוקי הלכה דתית לחוק הישראלי. ובראש וראשונה לא חוקי האישות. אני רוצה לחיות במדינה שבה יהיו חוקי אישיות אזרחיים. למעשה, התחלנו בצעד הראשון בכיוון הזה באמנה המוצעת. הסכמנו שם שמי שנבצר ממנו להינשא ברבנות, יוכל להתחתן בהליך אזרחי. למעשה כבר היום

מדוע הציבור החילוני אדיש?

ש: מדוע הציבור החילוני היה כה אדיש עד עתה כלפי הויתורים לחרדים? מה אפשר לעשות כדי להוציאו מאדישותו?
ת- אמנון רובינשטיין: ראיתי את ההפגנה בירושלים כמבשרת את קץ עידן האדישות. באו 50,000 איש, שבשילם כל יום זה יום עבודה ואין להם רבנים שמפקדים עליהם. המאמץ שלהם להגיע לירושלים בהמוניהם הרשים אותי הרבה יותר מן ההפגנה של הציבור החרדי, שהוא ציבור מגויס, ועומד לפקודה, ואין שום בעיה להביא אותו, על נשותיו וילדיו. אני תושב שעידן האדישות נגמר. אני מקווה שבכנסת הבאה גם נראה את התוצאות הפוליטיות של התעוררות זו.

ת- יוסי ביילין: למעשה אין ציבור חילוני מאורגן. החילונים בכלל מצאו להם פטנטים: שבתות בקיבוצים ובכפרים ערביים; עומדים בתורים לקניית בקניונים, וכד'; מתחתנים בכל מיני צורות מחוץ לרבנות. הציבור החילוני חי למעשה כמיעוט, שמוצא לעצמו כל מיני פתרונות, במקום לחיות כמו הרוב, שהוא מהווה למעשה במדינה. הוא אינו מרגיש את עצמו מאויים אלא בגלים ספורדיים. ייתכן שהרוגז מסביב לנושא של השירות הצבאי יהווה את נקודת המפנה ויוציא אותו מן האדישות.

האמונה הדתית נחלשת בגלל הכפייה

ש: יותר ויותר אנשים מדברים על הצורך בהפרדת הדת מן המדינה, או לפחות מן הפוליטיקה. האם יש לרעיון הזה משמעות מעשית בנסיבות שלנו, או שזו סתם סיסמה? ואם כן, איך הפרדה כזו יכולה להתבטא במציאות?

ת- אמנון רובינשטיין: נדמה לי שזו יותר משאלת לב מאשר תכנית מפורטת. אנחנו טוענים שבגלל הכפייה, האמונה הדתית בקרב הציבור הלא אורתודוקסי נחלשת. אני מדגיש יותר את הנושא של החופש מדת והחופש בענייני דת. הייתי שמח, למשל, לו המועצות הדתיות היו הופכות לחלק מהשירות העירוני באמצעות המועצות המוניציפליות. אילו היו כאן נישואין אזרחיים, שגם היו מאפשרים לרבנים קונסרבטיביים ורפורמיים לקיים חופה וקידושין, ולו היינו משתחררים מאיסורים דתיים אחרים, כמו איסור על תחבורה ציבורית בשבת, ואיסורים לגבי

קואליציה מסוכנת בין הרב אייכלר לדדי צוקר, לדוגמא, שאומרת "בואו ניפרד לעמים נפרדים". היום, נדמה שהמאבקים בין השבטים בעם ישראל נהיו יותר חשובים ויותר חריפים מהמאבקים המשותפים שלנו כלפי האויבים מבחוץ.

מינימום של תוכנית חינוכית שתהיה משותפת לכולם

ש: בהנחה שמפלגות קואליציית רבין לשעבר, יגיעו שוב לשלטון לאחר הבחירות, מה היית משנה במדיניות שנקטת במשרד החינוך?

ת- אמנון רובינשטיין: אני מתייחס כאן רק לנושאי היהדות והדמוקרטיה בחינוך. קודם כל, אני חושב שמה שהתחלתי לעשות ליישום דו"ח שנהר, בקשר ללימודי יהדות בבתי הספר הכלליים, היה נכון. שמתי דגש על היהדות הפלורליסטית ועל שיתוף האוניברסיטאות בתכניות הלימודים. חבל מאד שזה הופסק לאחר הבחירות הקודמות. אני הייתי ממשיך בזה במלוא העוצמה.

תכנית הלימודים בבית הספר הכללי צריכה להדגיש שיש אלף פנים לתורה, בפרט,

אלכס לובוצקי: אנחנו זקוקים לא לפשרות אידיאולוגיות, אלא להסדרים מעשיים שיאפשרו לבעלי אידיאולוגיות שונות לחיות זה לצד זה בלי צורך להתפשר

הרבה מאד זוגות צעירים מתחתנים בהתכתבות לח"ל או בקפריסין, או שסתם חיים ביחד. אני רוצה להתקדם למצב, שבו כל אחד יוכל להתחתן בהליך אזרחי, ומי שירצה ללכת לרב, שילך.

ת- אלכס לובוצקי: אני דוגל באקסיומה של עם אחד, ולכן אני בעד יותר מיזוג בין דתיים וחילוניים, ולא בעד יותר הפרדה ביניהם. בעת האחרונה התפתחה כאן

שחייבים להתפלל בבית הכנסת. ודרך אגב, גם אם יגידו להם, זה בכל זאת לא יעזור.

אין סימטריה בין אדם דתי לאדם פלורליסטי

ש: פרופ' לובוצקי - האם תסכים שמורים חילוניים יוכלו ללמד בזרם הממלכתי-דתי? לא לימודי דת, אלא מתמטיקה, מדעים, לימודי מולדת והיסטוריה יהודית ישראלית?

ת - אלכס לובוצקי: אני אסכים. אבל שים לב שאני לא דרשתי שמורים דתיים ילמדו בבית הספר החילוני. גם אני רוצה פתיחות, אבל מוכרחים לקבוע שבעניינים אלו אין סימטריה בין הצדדים. אדם פלורליסטי מקבל את הדת כדבר כשר ולגיטימי; אדם דתי אינו מקבל את החילוניות כאופציה לגיטימית לילדיו. אתה, כחילוני, מחנך את ילדיך ואומר להם שהם חופשיים להחליט אם להיות חילוניים, דתיים או מה שירצו. אדם דתי בפירוש אינו מחנך את ילדיו

על ידי כך מן הנורמה בישראל?

ת - יוסי ביילין: בשום פנים ואופן לא. אבל חשוב שילדים בבתי הספר הכלליים ידעו מה זה סידור, ומה זה מחזור, ואיך הגיעו לחבר אותם, ומהו סדר התפילות. אף אחד לא יגיד להם

אנג'ל פאני

בזמננו, לאחר האמנציפציה, כאשר רוב רובו של העם היהודי חי מתוך השקפת עולם לא אורתודוקסית. אפשר בהחלט להיות יהודי נאמן מבלי לשמור על קלה כחמורה, כלפי מי שהאינטרפרטציה שלו את היהדות שונה משלך.

הייתי עומד על כך שהחינוך הממלכתי הדתי, ומערכת החינוך הלא-פורמלי שלו, יהיו חשופים לויכוח אינטנסיבי, ממש כמו החינוך הממלכתי הכללי. חשוב שבית הספר התיכון הממלכתי-דתי יפגיש את תלמידיו גם עם אנשים שאינם שייכים לזרם של הציונות הדתית.

אלכס לובוצקי: אני מתבייש שהיום ילד במדינת ישראל אינו יודע מה זה "תפילת שמונה-עשרה"

ככל שנמשיך להגדיל את מספר מקבלי תעודות הבגרות ומסיימי האוניברסיטאות כך יוטב לחברה הישראלית בנושאים הקשורים לחברה חופשית וחופש מדת. הגידול העצום בכוחה של ש"ס היום, הוא המחיר ההיסטורי שאנו משלמים על השנים הרבות שבהן ההשכלה הגבוהה הייתה סגורה, ועולם הישיבות היה פתוח בפני רבבות תלמידים ממוצא מזרחי.

ת - אלכס לובוצקי: באמנה שערכנו אמרנו, שבשטח החינוך היהודי יש ללמד לא רק תנ"ך אלא גם משנה וסידור. אני מתבייש שהיום ילד במדינת ישראל אינו יודע מה זה תפילת שמונה עשרה. האם בשביל זה קמה התנועה הציונית, להפוך אותנו לבורים ועמי ארצות? אני גם מעדיף שבבתי ספר כלליים ילמדו יהדות מורים חילוניים ולא מורים דתיים. מסיבה פשוטה, שכשמורים דתיים מלמדים מקצועות אלו, התלמיד החילוני מזהה בעיני רוחו את היהדות עם הדת.

ש: האם גם אתה מסכים, ד"ר ביילין, שבית הספר יחנך ילדים חילוניים לכך, שתפילה זהו דבר נורמטיבי, ושהם והוריהם שאינם מתפללים סוטים

השאיפה לפשרה עכשיו - תנשל

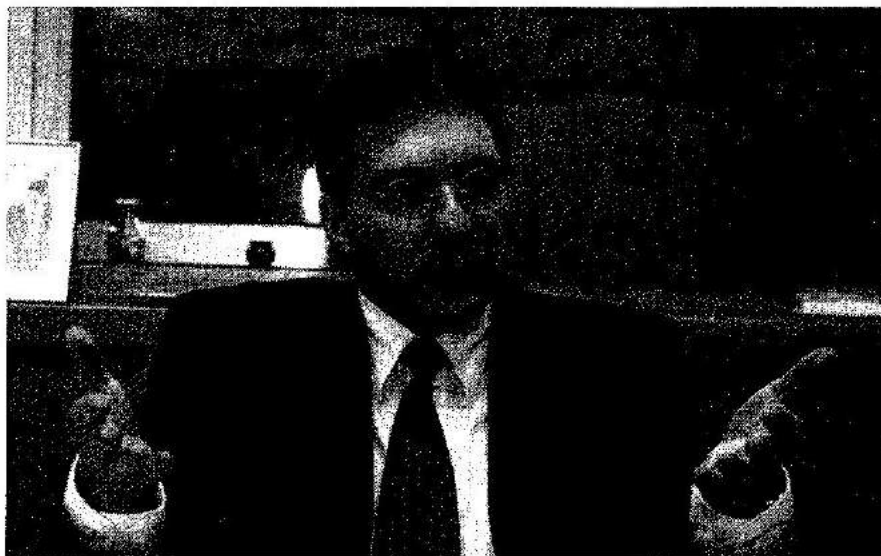
אחרית דבר: הערות המראיין

המכנה המשותף בדברי שלושת המרואיינים הוא השאיפה להשגת פשרה, או לפחות מערכת של הסדרים מעשיים בין המחנות השונים, בעימות החילוני-דתי-חרדי. דווקא משום שהמרואיינים הם פוליטיקאים, בנוסף להיותם אנשי הגות, בולטת אצלם ההתעלמות מן השאלה הטרומית, האם פשרה היא בכלל בת-ההשגה, או אפילו רצויה, בתנאים הנוכחיים.

אמנון רובינשטיין מבטא את המציאות בצורה בוטה: "המחנה החרדי, מעצם טבעו, אינו מוכן לפשרה, ולדאבוני הרב, רוב הנציגים הפוליטיים של המחנה הדתי-לאומי גם אינם מוכנים לפשרה. לכן אין לציבור החילוני ברירה אלא לנקוט צעדים פוליטיים כגון הצבעה בבחירות, ומאבק ציבורי ומשפטי ממושך."

יוסי ביילין ואלכס לובוצקי עיבדו אמנת פשרה, שעיקריה יהיו אולי מקובלים על חלקים גדולים של הציבור הלא דתי, אבל לגמרי לא בטוח שיתקבלו, אפילו על ציבור דתי מתון, כמו זה של מימ"ד.

סביר להניח, ששאיפה ל"פשרה עכשיו" תיכשל, או שתביא להסכמות מאוד חד-צדדיות, כשמרבית הוויתורים יבואו מן הצד החילוני. במצב כזה רצוי לדעתי לזנוח את השאיפה לפשרה ולהתרכז במשימת אירגונו של הציבור הגדול הלא-דתי והחילוני, והעלאת תודעתו העצמית ובטחונו העצמי. מתרבים הסימנים שציבור זה מתחיל להתעורר לאחרונה מתרדמתו מרובת השנים, בעיקר מסביב לשאלות הלוחצות של השתמטות החרדים משירת בצה"ל, והחלוקה הבלתי שוויונית של תקציבי חינוך ושיכון דווקא לטובת מחנה אנטי-ציוני ומשתמט זה. אפשר להבין את קביעתו של אלכס לובוצקי "שהלא אי-אפשר לצפות ולדרוש שאנשים דתיים יסכימו ל..." רק אם גם הם יבינו "שהלא אי אפשר לצפות ולדרוש שאנשים חילוניים יסכימו ל..." רק אז יהיה סיכוי שנוכל לשבת ביחד, ולעבד מדוס ויונדי חדש שיבוא במקום הסטטוס קוו ששבק חיים. ההסטוריה של העימות המתמשך מראה, שכשהדתיים והחרדים נתקלו במציאות של מחנה חילוני מאורגן ומוכן להיאבק על זכויותיו, הם נסוגו והיו מוכנים לפשרות.

יוסי ביילין: אני ליברל אולטמטיבו

ת- אמנון רובינשטיין: לא בכל ויתרנו, למעשה רק בדבר אחד: האיסור על ייבוא בשר לא כשר. היינו צריכים להחליט אם להפיל את הממשלה ערב אישור תהליך אוסלו, או לבלוע את הגלולה המרה בעניין של איסור ייבוא בשר לא כשר. בכלל,

יוסי ביילין: הציבור החילוני חי כמיעוט שמוצא לעצמו כל מיני פתרונות, במקום לחיות כמו הרוב שהוא מהווה למעשה במדינה

החלטות שפוליטיקאים נדרשים להכריע בהן, הן בדרך כלל קשות יותר מכתובת מאמר בעיתון. אילולא במקרה ההוא לא אושר הסכם אוסלו, הייתה רובצת עלינו אחריות עוד יותר גדולה. אוסלו שינה את עתידה של החברה הישראלית. והראייה, שגם ממשלה בראשות נתניהו נאלצה, אמנם בחצי פה ובהיסוסים, ללכת בעקבות ההסכם הזה.

ש: האם תשקול העדפת קואליציה עם הליכוד על הליכה עם המפלגות החרדיות?

ת- אמנון רובינשטיין: לו האמנתי, שממשלת אחדות כזאת עשויה לעזור לנו, אז התשובה היא, כן. תבעיה היא שהליכוד, בעיקר בהנהגתו של נתניהו, אינו מוכן לשמוע על השתחררות מתלותו ברבנים החרדיים. אנחנו עלולים להיאלץ לבלוע שתי גולות מרות: גם ממשלה של שיתוק מדיני, וגם שיתוף החרדים בממשלה כזאת.

שהאופציה החילונית היא טובה ואפשרית. ואני מצפה שאדם חילוני פלורליסטי יבין את חוסר הסימטריה הזו.

כשאני שומע את הריטונים נגד החזרה בתשובה אני אומר לחילונים: "זו פשיטת רגל שלכם. תלכו להטיף לאמונתכם. אם הולך בניזרי כזה (הכוונה לרב בניזרי מש"ס, ג.), לילה לילה לחוגי בית, תלכו גם אתם."

ת- יוסי ביילין: באשר למורים בבתי הספר של הזרמים השונים, אני לא רוצה להסתבך עם הצורך להגדיר מיהו מורה דתי ומי חילוני. למעשה, את המקצועות האלו יכולים ללמד גם מורים ערביים-ישראליים. יש לשאוף לפתיחות הולכת וגדלה ולא להדדיות מלאכותית. אני מפחד שיגידו: "אם אין לך כיפה אז אל תכנס לכיתה זו, או ההיפך: יש לך כיפה, אז אל תכנס."

מדוע נכנעו רבין, פרוס, ושרי מר"צ לכפייה הדתית?

ש: איך אתה מסביר את העובדה שראשי הממשלה לשעבר, ושרי מר"צ ממשלותיהם, היו מוכנים להיכנע לדרשות המפלגות החרדיות בשאלות כפייה דתית?

אמנון רובינשטיין: הגידול העצום בכוחה של ש"ס היום, הוא המחיר שאנו משלמים על השנים שבהן ההשכלה הגבוהה הייתה סגורה, ועולם הישיבות היה פתוח בפני רבבות תלמידים ממוצא מזרחי

על פרשת דרכים: עכשיו הוא הזמן!

פרופ' זאב תדמור

בשלהי המאה ה-20 ולאחר 50 שנות עצמאות, אנחנו מוצאים את עצמנו על פרשת דרכים היסטורית מכרעת, והדרך שבה נבחר ללכת תקבע את דמותה ועתידה של החברה שלנו, ואולי אף את עצם קיומה של מדינת ישראל.

דרך אחת, החוצה אידיאולוגיות פוליטיות ואמונות, היא להמשיך ולדבוק בנחישות בבניית חברה מודרנית, סובלנית, נאורה ופולורליסטית, החיה במסגרת דמוקרטית פורה, בשלום, בתוכה ועם סביבתה, ברוח חזונו של האבות המייסדים ומגילת העצמאות. חברה היונקת ממורשת ישראל והערכים ההומניסטיים אוניברסליים גם יחד. ערכים, שהעם היהודי תרם כה רבות לעיצובם, ועל כן נמנים גם אנו עם יורשיהם החוקיים.

הדרך השניה בפרשת דרכים זאת, היא להיכנע לרוחות ההרסניות של קיצוניות, קנאות, פונדמנטליזם, כוחנות פוליטית, משיחיות שקר, אירציונליות ושנאה, העולות ובוקעות ממגזרים שונים של החברה שלנו. רוחות המאיימות לנתק אותנו מהמציאות ולהרחיק אותנו מהעולם המתקדם. המאיימות על המבנים היסודיים ביותר של המשטר הדמוקרטי, שהקונצנזוס עליהם כבר הולך ונפרם. המנציחות בורות ופירוד. המאיימות לסחוף איתן מגזרים הולכים וגדלים של האוכלוסייה, ועלולות, בסופו של דבר, להביא להתפוררותה והיעלמותה של אותה חברה ישראלית אליה אנחנו שואפים.

נעלם קולה של ישראל הרציונלית

לפרשת דרכים זאת הגענו, כאשר החברה הישראלית מצויה במשבר זהות והערכות מחדש. למעשה, אנחנו נמצאים בעיצומו של מאבק קשה ומסובך על הגדרה מחדש של עצם גבולות הזהות הישראלית. זהו מאבק לגיטימי ובעל חשיבות אדירה, ותוצאותיו תקבענה את אופייה ודמותה של מדינת ישראל. כל קבוצה בחברה הישראלית, המרגישה את עצמה מחוץ לגבולות הזהות, נאבקת על זכותה להגדיר מחדש את הזהות הישראלית. חלקן דורשות

להחליף את הזהות הישראלית ביהודית. חלקן עושות זאת מתחושת קיפוח אמיתי או מדומה. חלקן מדחף לאומני משיחי, ואחרות – מדחף פונדמנטליסטי. יש שמתוך אינטרס פוליטי קר, יש שמרצון לתפוס נתח גדול יותר מהעוגה הלאומית. תהיה הסיבה אשר תהיה, אין ספק שהתהליך, בסופו של דבר, ייצור ישראל חדשה.

אולם, במאבק איתנים זה, שיקבע את גורלנו, נעלם כמעט לחלוטין קולה של ישראל הרציונלית, המפוצלת בין ימין ושמאל על רקע חילוקי דעות פוליטיים – מדיניים, שמשמעותם המעשית מתפוגגת. בלא הקול הרציונלי המאחד, ובלא מאבק נחוש של ישראל הרציונלית, הדמוקרטית, המודרנית והסובלנית על חזונה, החברה הישראלית מסתכנת בגלישה במדרון חלקלק לאטימות רגרסיבית, קלריקלית, דוגמטית וסגורה.

שעת המבחן של הקהילה האקדמית

אלה שגוררים אותנו לדרך זו מתעלמים מהעובדה שלחברה כזאת, בתנאי מדינת ישראל, אין יכולת הישרדות ארוכת טווח בעולם המודרני של המאה ה-21. כי, אנחנו חיים כבר בחברה בה הנאורות הופכת כמעט למילת גנאי. בה המגזר החילוני מתרחק ממורשת עמו, ומרשה לממסד הדתי לנכס את עברו ואת תרבותו. בה מערכת המשפט, ובמיוחד בית המשפט העליון, נמצאים במתקפה רצופה, ממוסדת וחסרת רסן. בה תוקפים גם את האקדמיה, את האוניברסיטאות עצמן ואת עצמאותן; בה פער הכנסות והזדמנויות הוא ללא נשוא. בה השכבות המבוססות מכונסות בעצמן, ומתעלמות מאחריותן המוסרית לזולת ולכלל. בה מתוך לחץ פוליטי לשמירת מונוליטיות הממסד הדתי, אנחנו דוחים מעלינו בקוצר ראות נוראית את יהדות התפוצות, ובכך מסכנים את עתיד העם היהודי. בה עשרות אלפי ילדים וילדות, אשכנזים וספרדים, במספרים גדלים, מקבלים, במימון ציבורי, חינוך לסגירות ובורות, ובכך גוזרים עליהם עוני וחוסר יכולת להתמודד עם העולם של מחר, ועם היכולת לתרום לקידום החברה בה הם חיים.

מרד הפרופסורים

באמצע ינואר 99, נאספו 300 מרצים בכירים מאוניברסיטאות מכל הארץ, לכנס יוצא דופן. לנוכח עלית כוחם של החוגים החרדיים והשתלטות תפיסות פונדמנטליסטיות חשוכות על השיח הציבורי, ביקשו הנאספים להרים קול זעקה בשם הפלורליזם, הערכים הדמוקרטיים וההגיון המדעי. בעתונות הוכתר הכנס וההתארגנות שבאה בעקבותיו, כ"מרד הפרופסורים".

פרופ. זאב תדמור הוא מראשי עמותת "בשער", המבקשת לערב את הממסד האקדמי ולעשותו לגורם משפיע ומעצב של המציאות הישראלית.

חברה כזאת, מאבדת את סיכוייה, ושומטת את חובתה להשלמת המשימה ההיסטורית של התחדשות לאומית. היא לא תוכל להתמודד עם אתגרי המאה ה-21, כי היא תאבד את יכולת התחרות שלה בשווקים הגלובליים המודרניים, והיא לא תוכל למנוע את בריחת המוחות של האליטה המדעית-טכנולוגית שלה. חברה כזאת לא תהיה חברה שיהיה טוב לחיות בה, ולא תהיה אבן שואבת לתפוצות. אור לגויים. חברה כזאת אין לה עתיד, יש לה רק הווה ועבר. מהנימוקים הללו ואחרים, עכשיו הזמן לקהילה האקדמית שלנו, שהרציונליות היא לחם חוקה, לתרום את חלקה לעיצוב הזהות הישראלית החדשה ודמותה של המדינה; עכשיו, כאשר החברה הישראלית החדשה נמצאת בהתהוות, כאשר הכל עדיין נוזל, זורם וניתן להשפעה ועיצוב; עכשיו הזמן להשפיע על סדר היום הציבורי, ולהביא לדיון מעמיק את הסוגיות החשובות שצריכות להיות במרכז השיח הציבורי. לדון בתוכן ולא בצורה. באתגרים ולא באנשים. ולהתריע על האיזמים המסכנים את הישג הצינונות ותנועת ההשכלה בעבר.

קטעים מחוק הרצאה פתחה במפגש להקמת ועמותת "בשער" – הקהילה האקדמית למען החברה בישראל, שהתקיימה באוניברסיטת תל-אביב 12.1.1999.

עת להתייצב למאבק על דמוקרטיה נאורה

הכרזת המדינה - פסגת האמנו בחופש דת ומצפון

שולמית אלוני

ב־18 באוגוסט, 1902, כתב הלורד רוטשילד מאנגליה, מכתב אישי וסודי לבנימין זאב הרצל, בו הוא מסביר מדוע אינו תומך בו ואינו עוזר לו להקים את המדינה היהודית. בין השאר הוא כותב: "אומר לך בגלוי לב שאני רואה באימה הקמת מדינה יהודית. ברור לחלוטין כי מדינה זו תהיה מתנשאת ותנהג

כ"אני ואפסי עוד" ("imperium imperio"), היא תהיה גטו עם כל הדעות הקדומות של הגטו, תהיה אורתודוקסית, בלתי ליברלית, תפלה לרעה גויים ונוצרים, תעשה לאחרים את כל הרעות שנעשו לה ואף תפגע בתפוצות". הוא מציע לעזור להגירה לארצות אחרות ולתנאים טובים, אך לא להקים מדינה. לנוכח החקיקה הדתית, שנאת אורתודוקסים את הקונסרבטיבים והרפורמים והחרמתם, לנוכח היחס הנורא למשפחות מעורבות, לנוכח דיוני הכנסת וחקיקותיה בנושאים של גיור, לנוכח החוק החדש המחייב שבועת אמונים וקבלת פסיקה של הרבנות הראשית, לנוכח כל אלה ועוד, מתעורר חשד שנבואתו של רוטשילד הולכת ומתגשמת.

נוסף לכך את החמדות התובענית של "הכובש המתנחל" בגדה המערבית ובגולן, דחיית השלום והטיהור האתני שמבצע משרד הפנים, וגם אנו, כמו רוטשילד, יכולים להתבונן בחרדה רבה במתרחש בישראל. לא לאלה ציפינו ביום קום המדינה. "בקווי היסוד" של הממשלה הנבחרת הראשונה שהתקבלו בכנסת ב־11.3.49, נאמר בפרק השני: חירות שוויון ודמוקרטיה – "בחוק שיבסס את המשטר הדמוקרטי והרפובליקני במדינת ישראל, יובטח שוויון גמור של זכויות וחובות לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ולאום; יובטח חופש דת ומצפון, לשון חינוך ותרבות; יקום שוויון מלא וגמור של האישה-שוויון

דמוקרטים, כדי להבין, שיותר משהתקרבונו לדמוקרטיה נאורה, הולכים אנו ומתרחקים ממנה.

הופעת נאמנו של ראש הממשלה, מר איווט ליברמן, המבטיח יד ברזל בכסיה של משי (האם המשי מרכז את הברזל?) והמסביר, שהואיל וראש הממשלה נבחר ע"י ההמונים, הוא יכתיב את החוקים, השופטים, התביעה, המשטרה

והסוהרים. וכל זה כמונח ביד ברזל. הכנסת הופכת את דת ישראל למוסד קתולי. שהרי ביהדות "מרא דארתא" פוסק ולמדנו: "עשה לך רב", ופתאום מחייבים בחוק להישבע אמונים לרבנות שנבחרת מכוח חוק חילוני, שתפקידה לכפות עצמה על הציבור החילוני, ולרדוף את מי שאינם אורתודוקסים. לתרזים רבנים משלהם, לש"ס רב משלה, למפד"ל רבנים משלה ואילו הרבנות הראשית, אנשיה החיים על קופת הציבור נעשו "הגדולים" בתורה ושומדיה, זאת - על מנת שלנציגים של מחצית העם היהודי בגולה, לא תהיה, חלילה, דריסת רגל בחיי הקהילות בישראל. כך, אמנם, נשמר המונופול של המפלגות הדתיות על הכספים לצרכי דת, ועל חלוקת משרות וכיבודים, המוקצבים ביד רחבה בחוק התקציב לכלי הקודש, על כל דרגותיהם וענפיהם.

משפחה אחת - ארבעה זהויות

חשוב שנזכור שחופש הביטוי, חופש ההתארגנות, חופש הדת וחופש המצפון אינם מעוגנים בחוקי המדינה. במידה ואלה קיימים, הם ניתנו לנו ע"י פסיקת הבג"צ, שמצא להם אחיזה בהכרזת העצמאות. גם שוויון בפני החוק ואי אפליה מטעמי דת, גזע ומין אינם מעוגנים בחוק. גם לא ב"חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו".

בזכויות ובחובות, בחיי המדינה, החברה והמשק, ובכל מערכת החוקים, תקנים חירות האיגוד וחירות הביטוי בעל פה ובכתב. המדינה תספק את צרכי הדת הציבוריים של תושביה, אבל תמנע עצמה מענייני דת; שבת ומועדי ישראל יהיו ימי המנוחה הקבועים במדינת ישראל; שאינם יהודים, תישמר להם זכות המנוחה בשבתם ובחגיגהם.

דמוקרטיה מזן חדש: יד ברזל בכסיה של משי

חשוב לציין, כי בממשלה שקבעה קווי יסוד אלה, היו שותפות כל המפלגות הדתיות דאז. לנוכח תוכנה של "הכרזת העצמאות" וכן לנוכח "קווי יסוד" מפוארים אלה, התחלנו לדקלם דמוקרטיה נאורה, הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון, והאמנו במה שאמרנו.

ואמנם, בעשורים הראשונים למרות כל הקשיים, התחלנו לבנות את הדמוקרטיה הישראלית, אלא שהרבה דברים השתבשו בדרך.

מה שנותר לנו הוא, בחירות במועדן ומבנה שלטוני קואליציוני. מספר המניפולציות בכנסת ושיטת ה"חטוף כפי יכולתך" מעידים, שמהותה של דמוקרטיה אמיתית, שלטון חוק ואוניברסליות של חוק, אינם מקובעים בתודעת ישראל ומנהיגיה. די היה לראות ולשמוע כיצד אנשי ש"ס נעלבו על שנאמר עליהם שאינם

* 'מרא דארתא' - ארון המקום. כינוי לרב העיר, לרב המקום או לגביר היישוב.

אנו המדינה היחידה שיש בה סגרגציה (=אפליה, הפרדה) מכוח חוק, לפי המוצא הדתי-עדת. 12 עדות דתיות מוכרות בארץ, וכל אחד מאיתנו, מכוח חוק, כפוף לממסד הדתי של עדתו בתחום המעמד האישי, נישואים וגרושים. כך אנו מסומנים בתעודות הזהות ובמרשם האוכלוסין, כל זה לשם שמירה על טהרת העם. יש תופעות בהן מפרידים משפחה לארבע זהויות בתעודת הזהות: אב יהודי, האם רשומה כנוצרית, בן אחד רשום כרומני ושני רשום כהונגרי (הפקיד לא ידע אם טרנסילבניה היא רומניה או הונגריה, וכולם אזרחי ישראל).

על כל הרעות האלה, קם לנו מי שקורא לעצמו "מנהיג חזק", כנראה בעל זרוע ברזל עטופה בכסית משי, המייצג את הכוח, את "הכובש המתנחל", שהוא מעצם טבעו גוען ומתנשא, בז לפלסטינים ולזכויותיהם ומוכן להשקיע את מירב המשאבים בהרחבת הכיבוש ובגזל אדמות הפלסטינים.

פשיזם- קולות דומים ושמעיים גם כאן

יסלחו לי התובעים לעצמם ולישראל את התואר "דמוקרטיה", אם אזכיר דברים שכתב מוסוליני על הפשיזם:

"הפשיזם מאמין בקדושה ובגבורה, רוצה לומר, בפעולות שאינן נגמרות ע"י נימוקים כלכליים, במישרין או בעקיפין. הפשיזם דוחה את ההשקפה של אושר כלכלי, שיושג ע"י הסוציאליזם. הוא שולל את האפשרות של שוויון, של אושר מתוך רווחה. הפשיזם תופס עמדה מנוגדת לחלוטין לתיאוריה הליברלית בשדה המדינה והכלכלה. בשבילנו המדינה היא עובדה רוחנית ומוסרית בפני עצמה, והיא מייצגת את התודעה הטבועה באומה. המדינה הפשיסטית היא התשוקה לעוצמה ולשלטון אימפריאלי, והאימפריה אינה רק גילוי טריטוריאלי, צבאי וכלכלי, היא גם מגילה רוחנית ומוסרית. [את האל והמשיח הוא לא מזכיר].

השאיפה להתפשטות האומה היא בשבילנו ביטוי יסודי של חיוניות. היפוכה - סימן לניוון.

הפאשיזם הוא התורה ההולמת ביותר את המגמה והשאיפות של עם הקם לתחיה לאחר מאות שנים של הזנחה ושלטון זר, אבל האימפריה תובעת משמעת, ליכוד של הכוחות, והרגשה עמוקה של חובה וקרבת". עד כאן מוסוליני. בשאר דבריו מתרפק הוא

על הימים הרחוקים של רומא הגדולה. קולות דומים כבר נשמעים בארץ, וגם הטכניקות של הסתת המונים בכיכרות ומעל מרפסות בדמוגיה מתלהמת, הינם

אנשים ליברלים, המאמינים במאבק על חירות האדם, בחופש האמונות והדעות, בדרך-כלל אינם מתייצבים להאבק על דעותיהם, אלא שכיום הגענו למצב של חירום

חזון נפרץ.

הואיל ואנו מעדיפים את התכנים של "הכרזת העצמאות" ושל "קווי היסוד" של הממשלה הנבחרת הראשונה, הואיל ואנו רוצים דמוקרטיה של אמת, חובה עלינו להתייצב למאבק על ה"אני מאמין" שלנו. אנשים ליברלים, המאמינים במאבק על חירות האדם, בחופש האמונות והדעות בדרך כלל אינם מתייצבים להיאבק על דעותיהם, אלא שכיום הגענו למצב של חירום.

- לא אימפריאליזם קולוניאלי בשטחים

כבושים, אלא, שלום. - לא שלטון רבני מכוח חוק, אלא, דת ופולחן מתוך בחירה. - לבטל את חובת השייכות לעדות דתיות והכפיפות לכלי הקודש.

- להנהיג נישואים אזרחיים, רשום אזרחות, ואזרחות בלבד, בתעודת הזהות. - להגן הגנה מלאה על בית המשפט הגבוה לצדק, ולהבטיח שוויון זכויות מלא לנשים כמו לגברים, ליהודים ולשאינם יהודים במעמד האישי. להרחיב את דעת הדמוקרטיה וערכיה ואת לימודי המדע והטכנולוגיה, ולהקנות תרבות מודרנית, ישראלית וכלל-עולמית. ארון הספרים היהודי ישנו והוא פתוח לכל דורש, אך אנו חיים בעולם משתנה, ויש להעמיס עגלות נוספות בהרבה דעת, מוסר, מדע ויופי. ואם אנשי השלום ההומניסטי לא יתייצבו בקו העימות ולא יגלו סולידריות, איש לא ילחם להם, ולא זו בלבד שנחדל להיות דמוקרטיה, אלא גם נשקע במציאות של עולם שלישי מסוכסך ובלתי נאור. זו הסכנה הרובצת עתה לפתחנו.

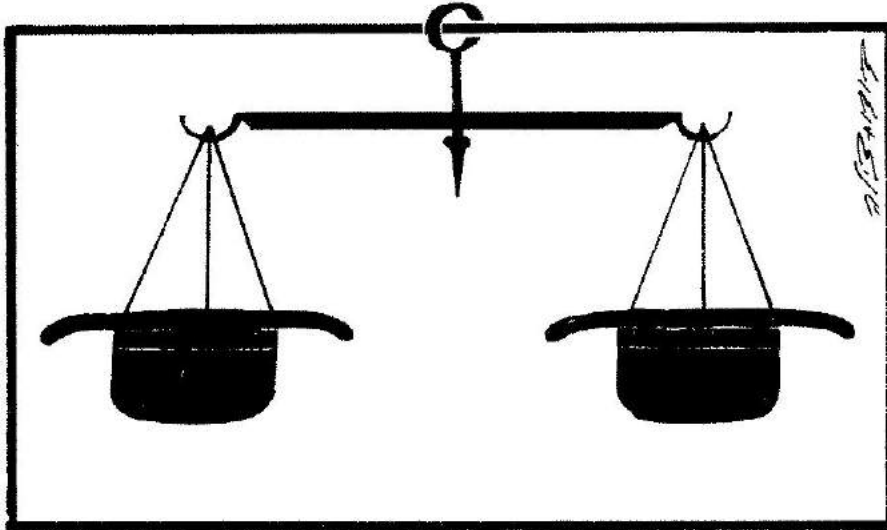

מוסוליני, מאבות הפשיזם: טכניקות של הסתת המונים בכיכרות בדמוגיה מתלהמת

בג"צ

האופציה שבידי האזרח החופשי במאבקו להגנת זכויות הפרט שלו מפני הכפייה הדתית וההשתלטות החרדית*

דן מלר

בשנים האחרונות אנו עדים למציאות מבישה ולמצוקה בלתי נסבלת, בה מנצלים דתיים וחרדיים את משחק הדמוקרטיה בישראל, ובכוח היותם "לשון מאזניים פוליטית", סוחטים כספים עבור אברכים לכללתם ועבור מוסדות דת פיקטיביים; סוחטים פטור משירות בצה"ל למשתמטי ישיבות; סוחטים קרקעות בזול עבור אנשי שלום ומשרות עבור עסקניהם, או כדברי משלי (ל/15): לעלוקה שלוש בנות הב חב שלוש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הון". בשמאל כבימין אין למנהיגים אומץ מוסרי ואזרחי להתאחד בנושא הכפייה והסחיטה הדתית-חרדית ולומר להם: די! עד כאן! נמאסתם!

באשלייה הקרויה "הדמוקרטיה של הכנסת" נשחק האזרח החילוני עד דק. לאדם הדתי יימצא תמיד פטרון דתי-חרדי, עסקן, או רב שכונתי, שיעמוד לימינו במצוקה. לאזרח החילוני אין רב, והוא גם איננו חפץ בכזה. חברי כנסת בודדים בלבד מסייעים לחילוני השרוי במצוקה. הפטרון שמסתמן בשנים האחרונות

לחילוני המצוי במצוקה אין פטרון דתי-חילוני. הפטרון לבעייתו בעניין כפייה-דתית או אי-צדק על רקע דתי, הוא בג"צ

הוא, אפוא, בית המשפט, או במתכונתו המיוחדת בשבתו לענייני צדק – בית המשפט הגבוה לצדק הבג"צ.

עתירה לבג"צ איננה מסובכת כלל ועיקר, ולא רק גופים ציבוריים או עמותות, אלא גם אזרח בודד יכול ורשאי לעשות כן: לפנות לעזרת בית הדין הגבוה לצדק שיבדוק את טענתו (עתירתו) ויגן על זכויותיו מפני המימסד, טעויותיו, שגיאותיו או עריצותו בכל עניין, במיוחד בנושאים המצויים בתחום יחסי דת-מדינה.

להלן נביא דוגמאות לפניות לבג"צ בעניין כפייה דתית או אי-צדק על רקע דתי, כפי שהתפרסמו

שלטענת העותרים "הוגגב" לחקיקה היא, שאישה לא תוכל עוד לתבוע את זכויותיה בענייני מזונות, רכוש משותף והחזקת ילדים, אם בעלה כלל עניינים אלה בתביעת גירושין שהגיש קודם לכן לבית הדין הרבני ("הארץ"). עוד נטען, שבת הדין הרבניים נוטים לפסוק לנשים דמי מזונות בסכום הנמוך ב-30% מאלו שנפסקים להן בבית המשפט לענייני משפחה.

16.9.98: גב' הילי עובדיה ושדולת הנשים בישראל עתרו לבג"צ בבקשה שהילי עובדיה תתקבל לקורס שפתח שירות התעסוקה עבור גברים חרדים ("גלובס").

25.9.98: שלושה שופטי בג"צ, אהרון ברק, טובה שטרסברג-כהן ודורית ביניש, הטילו קנס בגובה 30 אלף שקל על השר יצחק לוי, שבכהונתו הקודמת כשר הדתות עיכב מינויים של נציגי ש"ס במועצה הדתית בקרית-גת. את הקנס ישלם שר הדתות הנוכחי ולא מר לוי, משום שלפי הנוהלים, התשלום חל על המשרד ולא על מי שעומד בראשו.

28.9.98: המועצה המקומית "אורנית" עתרה לבג"צ בבקשה שיורה לבטל מינוי המועצה הדתית לישוב ("הארץ").

בעיתונות החופשית בישראל בחודשים ספטמבר-דצמבר 1998:

4.9.98: שופט בג"צ, מישאל חשין, הוציא צו ביניים, המורה לשר החינוך והתרבות שלא לחלק 50 מיליון ש"ח המוקצים לתקציב "תרבות תורנית ציונית". את העתירה הגישו ח"כ אברהם שוחט וח"כ אופיר פינס. השניים טענו כי מאז נכנס השר לוי לתפקידו, גדלה ההקצבה של משרד החינוך לסעיף תרבות תורנית ציונית פי 6, מ-8 לכ-50 מיליון ש"ח, וכי הדבר נעשה משיקולים פוליטיים ולצרכים של תמיכות בעמותות המקורבות למפד"ל ("גלובס", "הארץ").

16.9.98: בג"צ ביטל החלטה של בית הדין הרבני הגדול, והורה להעביר ילד בן 7 מהרצליה, מבית ספר דתי לבית ספר ממלכתי. את העתירה הגישו אמו של הילד וח"כ יוסי שריד ("דיעות אחרונות", "הארץ"). שני ההורים הם חילוניים, אבל בית הדין הרבני קבע לשלוח את הילד לבי"ס דתי בגלל רצון האב ו"משום שההורים הם בני העדה התימנית".

16.9.98: בג"צ ידון בעתירה לבטל תיקון שאישרה הכנסת לפני כ-3 חודשים בחוק הירושה. עתרו לבג"צ נעמ"ת, שדולת הנשים, האגודה לזכויות האזרח והמרכז לפלורליזם יהודי. המשמעות המעשית של התיקון,

*תודה למערכת אתר האינטרנט "הופש" www.hofesh.org.il שהתירה לנו להשתמש בחומר זה

הדבר סלל דרך להקצאת קרקעות לבתי קברות אזרחיים באזורים שונים בארץ ("הארץ").

17.12.98: בג"צ קבל עתירת האגודה לזכויות האזרח ואסר לגרש מן הארץ עולה, בן לאם יהודיה ואב נוצרי, המשרת בסירת אגוז ("ידיעות אחרונות").

17.12.98: בג"צ קבל עתירתם של אם תלמידה ושל יו"ר מר"צ, יוסי שריד, והורה להחזיר ילדה בת 9 לבית ספר חילוני, ממנו הוצאה והועברה לבית ספר דתי ע"י בית דין רבני בנתניה, לדרישת אביה ("ידיעות אחרונות").

24.12.98: היועץ המשפטי לממשלה נעתר לדרישה של עו"ד החילוני צבי ריש, והורה להציב דגל המדינה בכל בית דין רבני ("מעריב").

25.12.98: תושב דתי ממודיעים עתר לבג"צ, וביקש להורות לשר הדתות, לנשיא מועצת הרבנות וליועץ המשפטי לממשלה לאסור על רבני הערים והיישובים להיות מעורבים בעניינים פוליטיים ומפלגתיים ("מעריב").

30.12.98: בישיבתו כנגד קבע בית המשפט העליון את הקביעה העקרונית הבאה: אסור לרבנות לשלול כשרות מאולמות שמחת בגין חוגות סילבסטר ("הארץ").

31.12.98: בפסק דין תקדימי הורה נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, מר זיילר, לרשום 27 אזרחים כיהודים. הקביעה התקדימית היא, שרפורמים שהתגירו בישראל הם יהודים ("ידיעות אחרונות").

4.1.99: בית המשפט העליון, בשבתו כבית דין גבוה לצדק, החליט לתת צו על תנאי נגד שר הביטחון, לנמק בתוך 60 יום מדוע לא לאשר פתיחת מדרשת הסדר חילוני. העותרים לבג"צ היו: המיכללה ליהדות פלורליסטית בראשותם של פרופ' יעקב מלכין והשר לשעבר יאיר צבן; מדרשת ההסדר למנהיגות חינוכית וליהדות כתרבנות; חברי הכנסת תיים אורון ודוד צוקר (מר"צ), ניסים זוילי (עבודה) ויהודה לנקרי (גשר); 3 צעירים שמבקשים ללמוד במדרשה זו. החלטת בג"צ היא ניצחון לדרכה של היהדות ההומניסטית בישראל.

המתיר קיום אירועי תרבות בלילות שבת ובערבי חג ("הארץ", "מעריב").

20.11.98: בג"צ קבל את עתירותיהם של סיעת מרצ בירושלים ושל התנועה הרפורמית והורה לכלול "לא-אורתודוקסים", במועצה הדתית בירושלים ("הארץ", "ידיעות אחרונות"). הרב הראשי בקשי-דורון מגיב בעקבות הפסיקה ("הארץ", "מעריב"): לפרק את המועצות הדתיות!

4.12.98: פסק דין תקדימי: בית הדין האזורי לעבודה בירושלים זיכה את חברי קיבוץ צרעה, שהאשמו על שעבדו בחנות הקיבוץ בשבת, וקבע: לא ניתן להגדיר את דתו של "קיבוץ", ולכן לא ניתן להגדיר את יום המנוחה שלו. מכאן: חברי קיבוץ רשאים לעבוד בשבת בתנותרם ("הארץ").

7.12.98: היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין אסר על שרים לאשר הקצבות כפולות למוסדות דת ("הארץ"). ההלטה זו באה בעקבות פסק דין של בג"צ לעתירת תנועת "הצופים" מיולי 98 נגד שר החינוך.

13.12.98: בעקבות עתירה לבג"צ שהגישו ח"כ דדי צוקר ובני טמקין, מזכ"ל מר"צ, חתם שר הדתות על תקנות הקבירה האזרחית.

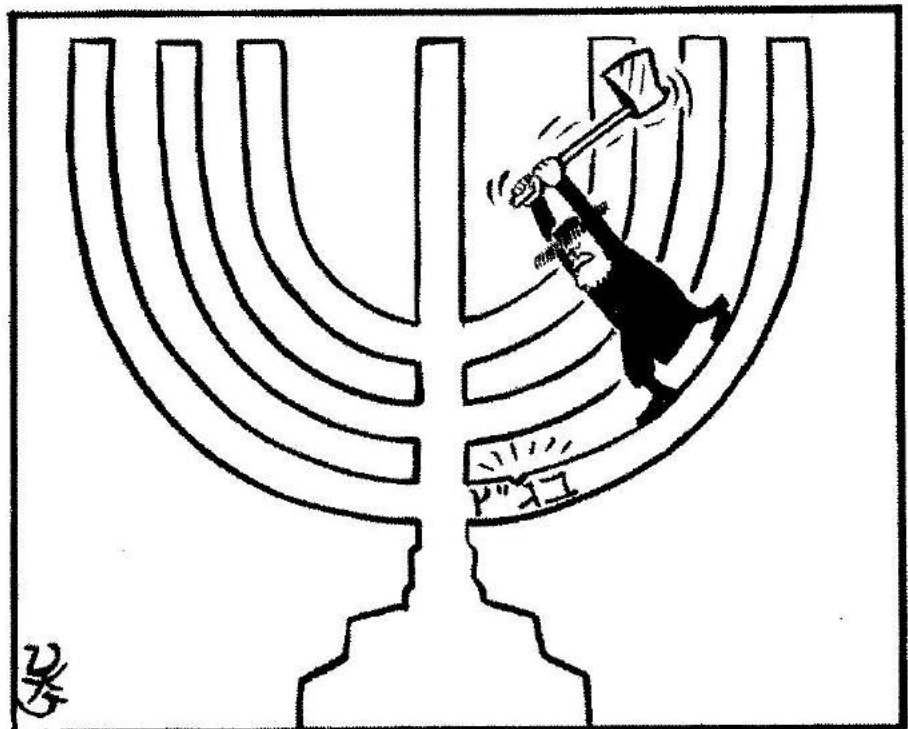
28.9.98: חברי הכנסת יוסי שריד (מר"צ) ואיתן כבל (עבודה) יגישו לבג"צ הצעה משותפת לחלוקת דירות הוגנת ושוויונית לסטודנטים. השופט חשין: שמירת מצוות אינה קריטריון לחלוקת דירות.

16.10.98: שני עורכי דין מירושלים עתרו אתמול לבג"צ להיב את המימשל להעמיד לדין את הרב יצחק גינזבורג, מחבר הספר "ברוך הגבר" על הסתה לגזענות ("הארץ", "ידיעות אחרונות").

22.10.98: ("ידיעות אחרונות"): בית הדין הגבוה לצדק של מדינת ישראל קבע: הפטור מגיוס החרדים – בלתי תוקף. השופט ברק: "ההסדר הקיים יוצר אוכלוסיה שלמה שאינה משתלבת בשוק העבודה, העוני הוא נחלתה ותלויה בהקצבות ממלכתיות ופרטיות גדלה והולכת".

3.11.98: בג"צ הורה לכלול רפורמים וקונסרבטיביים ב-5 מועצות דתיות. את העתירה הגישו סיעת מר"צ והתנועות הרפורמית והקונסרבטיביות ("הארץ", "מעריב").

9.11.98: עיריית תל-אביב וראש העיר רוני מילוא עתרו לבג"צ בבקשה להורות לשר הפנים (החרדי), לאשר את התיקון לחוק העזר העירוני

כנסת בצל הדת

בצלאל עמיקם

הכנסת, כך אומרים, משולה לראי. היא משקפת את החברה הישראלית כולה על כל מרכיביה וזרמיה. אין נושא או אירוע שאין הדיו מגיעים לכנסת.

טבעי, איפוא, שמערכת היחסים בין חרדים דתיים לבין החילונים במדינה, שהידרדרה למבוי סתום והפכה לחומר נפץ, מוצאת לה ביטוי קבוע בסדר יומה של הכנסת. מליאת הכנסת וועדות הכנסת טרודות לא מעט בשאלות דת ומדינה. מרבית הדיונים עוסקים בענייני דיומא במסגרת הצעות לסדר היום. חלקם מוקדש לחקיקה דתית. כיון שמדובר בגוף פוליטי מובהק, אין הכנסת מסוגלת לרצף את המהמורות והמוקשים בדרך ל"הסכם שלום" בין הצדדים ואין היא במה ל"פיוס לאומי".

בשנים האחרונות בולטת המגמה לפסול חוקים דמוקרטיים ושוויוניים. לדוגמא: חוק חופש הדת שהופל בתקופת הדמומים של הכנסת ולא זכה אפילו לעבור את משוכת הקריאה המקדמית. במסגרת זו, ניתן להכליל, אם תרצו, את החוק שנועד להחיל חובת גיוס לצה"ל על בחורי ישיבה, חוק שנפל בקולות הקואליציה, כולל שר הבטחון. כשהחרדים דורשים שוויון הם שוכחים את שוויון התרומה.

הכנסת מצפצפת על הלכות הבג"צ

מגמה שניה שקבלה תאוצה בשנתיים האחרונות היא אמוץ חוקים "עוקפי בג"צ" שנועדים לפסול את החלטות בית המשפט העליון בדרך של חקיקה הסותרת את פסיקותיו. חוקים אלה באים לחזק את היסודות ההלכתיים-דתיים של המדינה.

חוק המועצות הדתיות, שהתקבל בכנסת מחייב את נציגי הציבור להצהיר אמונים לא למדינת ישראל ולחוקיה, אלא לרבנות הראשית ולהלכותיה. חוקה תכליתו אחת: מתן דרך חוקית לצפצף על הלכות הבג"צ.

הסמכות ממלכתית החדשה - הרבנות

הצעות החוק לשינוי חוק הגיור, הידועה בשם "חוק ההמרה", נועדה להפוך על פיה את החלטת בג"צ ולעגן בחוק החרמה והוצאה מן הכלל של זרמים לגיטימיים בעם היהודי

המשמעות המעשית של החוק היא מרחיקת לכת: שימת קץ לשיקול המדעי בחפירה ובמובן רחב יותר, חיסול מדע הארכיאולוגיה שתרים כה רבות לחשיפת שרשי העבר ולפרסום הבינלאומי של מדינת ישראל.

יושבים על הברז התקציבי

יתרונם של החרדים בולט בישיבתם על הברז התקציבי, ועדת הכספים של הכנסת. כך למשל, בתאנה שהבחירות ממשמשות ובאות, הם הכשילו את יישום הוראת היועץ המשפטי, בעקבות פסיקת בג"צ, שדרש לבצע האחדה של הזרמת תקציבים ממשרדי הממשלה השונים המופנים לארגונים ועמותות. הטעם ברור: הנהנים העיקריים מכפל התשלומים הם גופים דתיים ומי ייתן יד להפסקת קרן השפע?

לשבחם של הח"כים הדתיים והחרדים, יש לומר כי ידעו לגבש כוח פוליטי רב עוצמה שחוצה את המחלוקות הפנימיות ביניהם. השדולה הדתית בכנסת מונה כשלושה מניינים והיא מתייצבת כאיש אחד כאשר אנשיה נקראים לדגל, כלומר להצבעה חשובה להם. קבוצה זו מסתייעת בהרכב הקואליציוני הזקוק לה ובחלקו אף מזדהה עם חלק מהנושאים שהיא מעלה. קיטוב זה רק יחריף בכנסת הבאה עלינו לטובה.

כרפורמים וכקונסרבטיבים. לאחר דיונים ארוכים, קבלה מליאת הכנסת את הדרישה האולטימטיבית של המפלגות החרדיות לתיקון חוק בתי הדין הרבניים. על פי חוק זה גיור של אדם בישראל ייערך על פי דין של תורה ולא יינתן תוקף לגיור שנערך בישראל אלא אם אישר אותו נשיא בית דין רבני גדול. חוק הגיור הוא חלק ממסע ההכפשות נגד בית המשפט העליון. לאחר שיעבר בקריאה ראשונה, "אופסן" החוק לקראת הקריאות הסופיות בוועדת החוקה אך הוא יכול להישלף בכל עת, גם בפגרת

חוק המועצות הדתיות, שהתקבל בכנסת מחייב את נציגי הציבור להצהיר אמונים לא למדינת ישראל ולחוקיה, אלא לרבנות הראשית ולהלכותיה

בחירות.

לעומת ניצחון זה רשמו הדתיים לחובתם את הכישלון בהעברת חוק הארכיאולוגיה. ניסיונות חוזרים ונשנים של חקיקה העלו חרס. ההצעה באה לקבוע שכל חפירה ארכיאולוגית באתר עתיקות תהפך לאתר דתי ברגע שיתגלו בה עצמות כלשהן.

חרדים מהאמנים כניש במסגרת 'ההגנה'. פעם זה היה מובן מאליו.

פיוס מזויף

האם אפשר לכרות אמנה עם מי שמבקש לכלותך?

הפגנת חמיכה בבית המשפט העליון, ירושלים פברואר 99 – החילונים משווים לעמלק

יוסי פריצקי

עמותה בשם "צו פיוס" מילאה את הארץ בשלטי חוצות בהם נכתב: "דעות שונות כן – מלחמת אחים לא". לב מי לא ילך אחר מסר כזה? לאלה המתריעים על הסכנה החרדית באים בטרוניה: מדוע גם הם אינם מטיפים לדרקיום, לאחוה, לפיוס? מדוע אין עושים מאמץ כדי לגשר בין דתיים לחילונים? מדוע תמיד מבקשים להראות את הרע ולא את הטוב?

כדי שנוכל לחיות בצוותא במדינת ישראל יחד, חרדים וחילונים, דתיים וחופשיים, חייבת להיות בין כולנו הסכמה אחת ברורה: כל דרך חיים שהיא שאדם בוחר – היא דרך לגיטימית, כל עוד אין בכך פגיעה של ממש באחר. על הציבור החופשי להכיר בזכותו של האדם החרדי לחיות את חייו כפי הבנתו, לגדל את ילדיו לפי אמונתו, לקיים את פולחנו הדתי. מנגד, יש לנו הזכות לתבוע ולדרוש מן האדם הדתי להכיר בזכותנו המלאה והבלתי מעורערת לקיים את אורחות חיינו כפי שאנו מוצאים לנכון.

החרדים תופסים אותנו כחברה לא מוסרית, חומרנית, אלימה, נטולת חשיבה, רובנו מסוממים, חיים כבהמות, ללא עקרונות

ה"חרד" לא מוכן לקבל את ה"חופשי" כשווה ערך

ועכשיו – כדאי לעיין מעט בכמה דברי הלכה כדי להבין שהאדם החרד אינו יכול כלל לקבל או להכיר בלגיטימציה של האדם החופשי. השימוש שהחרדים עושים ב"אמנה חברתית" או ב"הסכמה לאומית" אינו שימוש הוגן! אינו שימוש בתום לב! אם החרד אינו מוכן לקבל את האדם החופשי כאדם שווה ערך אליו – מה טעם בכל אלה? "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" אומרים הם לעצמם. על מנת להגיע למדינת הלכה – כל האמצעים כשרים. ואם יש כמה פתאים בניינו, בציבור החופשי, שמוכנים להיעתר למלים יפות כגון אמנה חברתית, דו קיום וכיו"ב – למה לא להשתמש בזה?

למשל, על פי השולחן ערוך, אדם חופשי,

שהחינוך שלו מגדיר אדם בצורה כזו? ולכן, אין פלא שישראל אייכלר מבעלז, הגדיר את החברה החופשית כ"נאצים". החרדים תופסים אותנו כחברה לא מוסרית, כתורה חומרנית, חברה אלימה, נטולת חשיבה, חיים כבהמות, ללא עקרונות, חצי מליון מסוממים, ועוד ועוד. צריך לקרוא לילד בשמו. החרדים לא זו בלבד שאינם מעניקים לציבור החופשי לגיטימציה אלא יש בהם שנאה כלפיו. שנאה זו היא יסוד מוסד בתרבותם. מי שאינו קונפורמיסטי, כמור, יש לשנוא אותו. יש להדיח אותו "ובערת הרע מקרבך".

אינני מכיר ולו חיבור אחד של אדם ציוני, של הוגה דעות יהודי נאור, של פוליטיקאי חילוני, המטיף להרג חרדים. המתיר להרוג בהם ללא רחם. והנה אותו שלמה בניזרי, שתמונתו המחויכת מתנוססת על שלטי "צו פיוס", המדיר את יוסי שריד "עמלק", כאשר יש צווי מן התורה להרוג את עמלק ולא להשאיר ממנו זכר. האין זו הסתה לרצח.

אין אפשר לקיים "אמנה חברתית" עם מי שהקוד המפעיל אותו הוא שנאה כזו? איך אפשר לחיות בדו קיום עם אדם שמבקש לחסל אותך – פשוטו כמשמעו?

עם מי שמבקש לכלותני איני מקיים "אמנה חברתית" אלא נלחם! איני רוצים מלחמה ואני מבקש להיות מתלמידיו של הלל הזקן "אוהב שלום ורודף שלום". אבל מי שמבקש את נפשנו, את ילדינו, את תרבותנו, את אורחות חיינו – יקבל מנה אחת אפיים.

המוגדר כ"אדם שרגיל לעשות עבירה" אין קורעין עליו (שולחן ערוך סימן קצד סעיף ו). כשהרב עובדיה יוסף קרא לשמוח על מותה של שולמית אלוני, הוא הסתמך על הלכה בשולחן ערוך (סימן ר"א סעיף ד) שבה נקבע: "כל הפורשים מדרכי הציבור, והם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואין נכללים בכלל ישראל בעשיית המצווה. ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ואכלים ושותים ושמיחים על שאיבדו שונאו של מקום ועליהם הכתוב אומר: "באבוד רשעים רנה". עכשיו שאלו את עצמכם אם למי מאתנו יש איזשהו ציווי המחייב אותו לשמוח שעה שאדם אחר הולך לבית עולמו? הגמרא (בבלי, פסחים דף מ"ט עמוד ב) אוסרת על אדם לשאת בת "עמי הארץ". הציבור החופשי הוא "עם הארץ" כי אין ציצית בבגדו, ואין אנו קוראים קריאת שמע, שחרית וערבית ואין אנו מלמדים את ילדנו דרכי תורה. ומדוע אסור לשאת בת עמי הארץ: "מפני שהן שקץ, ונשותיהן שרץ ועל בנותיהן אומר הכתוב: ארור שוכב עם כל בהמה". אותנו, עמי הארץ מותר "לנתור" כלומר: להרוג, ביום הקדוש ביותר בשנה – הוא יום הכיפורים ולא לשחוט. כי שחיטה טעונה ברכה ואנחנו – כשנוחרים אותנו, כפי שנוחרים חזיר – הריגה זו אינה טעונה ברכה.

החילוני הוא עמלק

איזה לגיטימציה יכול אדם חרדי לתת למי

בדידותו של הלוחם בכפייה דתית על הנאיביות של החילונים מול הנחישות של החרדים

יוסף גואל

ח"כ אופיר (פינס) פז – אחד משבעה צדיקים

הן ביחס לעשורים שעברו והן לגבי העתיד?
ת-פז: אני מאד מעריך את שמעון פרס בתור מדינאי, אבל אני חושב שבשטח הנידון הוא טעה לאורך כל הדרך. המדיניות הזו גם לא הוכיחה את עצמה פוליטית. הקונספציה של פרס הייתה מבוססת על ההנחה, שיש רבנים וציבורים חרדיים שהם יונים בנושא המדיני. זו קונספציה תל-אביבית טיפוסית של אנשים שאינם חיים בקרב הציבורים החרדיים. אני טוען שאין חרדים יוניים; רוב רובו של הציבור החרדי הוא יותר מימניניצי מן המפד"ל ואפילו מאנשי תב"ד. בבחירות הקודמות כשפרס התמודד על ראשות הממשלה הוא הלך לכל רב ולכל אדמו"ר, וממש התחנן לזכות בתמיכתם. אני לא מכיר אף אדמו"ר שבסופו של עניין תמך בו. לכל היותר, היו שני אדמו"רים, מצאנז ומבעלז, שכביכול באו לקראתנו ונתנו לחסידים שלהם חופש הצבעה. אני טוען, שהשיטה לפיה אנחנו כל הזמן מוותרים, מבליים, משלמים, ומסכימים לחקיקות ולשבירה טוטאלית של הסטטוס קוו בענייני דת, היא שיטה נפסדת שמסכנת את הרקמה של מדינת ישראל.

פז אומר שהייתה לו השפעה בעניינים אלו על מנהיגה החדש של המפלגה ומועמדה לראשות הממשלה, אהוד ברק, שהביאו

הקונספציה של פרס, שיש רבנים חרדיים שהם יונים בנושא המדיני, היא קונספציה תל-אביבית טיפוסית

ליזמות ושובות מאד. הוא חושב שהיזמה של ברק לגיוס תלמידי הישיבות הייתה מאוד חשובה בעיקר משום שהיא הצליחה למקד את תשומת לב הציבור לחריפותה של הבעיה.

בשביל החרדים - כל האמצעים נשרים
פז תמך בצירוף מימ"ד הדתית להרחבתה של מפלגת העבודה לרשימת "ישראל אחת". הוא מקווה שצירופה של מימ"ד יעזור למפלגת העבודה להלחם בסטיגמה שהדיבוקו לה החרדים, כאילו היא אנטי-דתית. "אני בעד דת סובלנית ופלורליזם דתי", הוא אומר, "יש

חבר הכנסת אופיר (פינס) פז, מבין הבולטים בעמדותיו העקביות למען האינטרסים של הציבור החילוני ונגד כפייה דתית בסיעת העבודה בכנסת היוצאת, מודה, שאין רבים כמוהו בסיעה ובמפלגה עקב עמדותיו הבוטות, "הפחד שלהם הוא, שמא המפלגות והבחורים החרדים והדתיים הציוניים יתנקמו במפלגת העבודה בגלל עמדות אלו. דעתי היא אחרת, הן מבחינות ענייניות והן פוליטיות, ולכן אני מתמיד במלחמות, על העניינים האלו."

החרדים רוצים להנהיג כאן מדינת הלכה. לצורך זה כל האמצעים נשרים. אנחנו נאבקים מולם עם יד אחת בנים

התמונה שמצייר פז מההתפלגות ביחס לנושאים אלו בסיעתו, היא כדלהלן: בערך 7-8 חכ"ם מתוך הסיעה בת 34 חברים הם בדעתו, ונוקטים בקו עקרוני ועקבי; בערך מספר דומה מתנגדים לעמדות אלו, ומאמינים שיש להמשיך במדיניות של חיפוש פשרה, והיתר - כמעט מחצית הסיעה - נמצאים אי-שם באמצע, ונוקטים בעמדות נקודתיות, לפי הנושא.

פז, בן 38, משרת בכנסת קדנציה אחת, והגיע מרקע של פעילות נמשכת בתא הסטודנטים באוניברסיטה העברית ובמשמרת הצעירה במפלגתו. הוא נבחר למקום טוב באמצע העשירייה השנייה, בבחירות המוקדמות לרשימת העבודה לכנסת הבאה.

הטעות הגדולה של שמעון פרס

אין זה סוד, שלאחר מפלת מפלגת העבודה בבחירות 1977 ועד לבחירות האחרונות, דגל מנהיג המפלגה, שמעון פרס, בתזוה, שאם מפלגת העבודה לא תצליח ליצור הבנה עמוקה ואפילו ברית עם המפלגות הדתיות והחרדיות, לא יהיה לה סיכוי לחזור לשלטון.

ש: האם אתה מסכים לניתוח ולהערכה זו,

לנו ויכוח עם אלו שרוצים להנהיג כאן מדינת הלכה. שלאף אחד מאתנו לא תהיה כאן אשליה בקשר לכוונתם זו. לצורך זה כל האמצעים נשרים, והכנסת היא רק כלי שרת בידם. המאבק מול הכוונה הזו היא מלחמה. זה כמו להיות במלחמה בסוריה כשרק הם יורים עלינו ואנחנו נמועים מלירות בחזרה. הם מאד מרוכזים במאבק שלהם, אבל אנחנו, לצערי, נאבקים עם יד אחת בכיס.

ש: יש בציבור שלנו הרגשת אי נוחות מן הדמיון המדאיג בין שתי המפלגות הגדולות - העבודה והליכוד - בנוכחותן להיכנע לדרישות החרדים בשטחים רבים של כפייה דתית.

ת-פז: אני ממש מתקומם על עצם ההשוואה בין העבודה לליכוד בהקשר זה. הליכוד נכנע באופן טוטאלי; אין שם אפילו צדיק אחד בסדום, שהייתי יכול להגיד עליו שהיה אמין ועקיב במלחמה בכפייה הדתית. אצלנו בסיעה, לעומתם, יש לפחות 7-8 חכ"ם כאלו, שהיו עקביים לאורך כל הקו. אפשר גם להצביע על תפנית חדה שחלה אצלנו בקדנציה הזו לעומת הקדנציות הקודמות, במידת התקיפות והנחרצות במלחמה בכפייה הדתית. מה שחשוב במיוחד הוא, שמגמה זו מונחגת על ידי יו"ר המפלגה, אהוד ברק. זוהי התפתחות חיובית ללא תקדים בהיסטוריה של מפלגת העבודה.

רומן חילוני

ח"כ רומן ברונפמן מייצג דילמה של עולה חילוני בסיעה שראשיה שומרי מסורת

ח"כ ברונפמן

הגדרת זהות היהודית מעסיקה מאוד את העולים

יוסף גואל

ההתפלגות בין שומרי מצוות, מסורתיים וחילוניים, בסיעת העולים "ישראל בעלייה", היא לגמרי לא פרופורציונלית להתפלגותם בקרב אוכלוסיית העולים מברה"מ לשעבר, אומר ח"כ רומן ברונפמן, יו"ר הסיעה בכנסת היוצאת.

בסיעה היוצאת, שמנתה שבעה ח"כים, ישנם שני שומרי מצוות, שניים שאפשר להגדירם כמסורתיים, ושלושה חילוניים. מבין אלו שבאים מרוסיה, אוקראינה ויתר המחוזות האירופאיים, שמהווים את הרוב העצום של העלייה החדשה, ההתפלגות היא 92% חילוניים, 2% שומרי מצוות והיתר מסורתיים. אלה מהווים רוב מכריע בעלייה החדשה.

50% מקרב הדור הצעיר של העולים התחתנו בנישואים מעורבים בין יהודי ללא-יהודי מבחינה הלכתית

לכל משפחת עולים יש בעיה בתחום אישות

ד"ר ברונפמן, סובייטולוג שעלה לישראל ב-1980 מצ'רנוביץ שבאוקראינה, נמנה עם החילונים הבולטים בסיעה. הוא מציין שהאוכלוסיה של עולי מברה"מ לשעבר מודעת היטב לעימות החרדי-חילוני בארץ. "לא רק שאוכלוסייה זו מודעת לעימות ולפרטיו, אלא שמודעות זו היא לגמרי לא תיאורטית. הבעיה של הגדרת הזהות היהודית והסטטוס האישי על כל השלכותיהם האישיות, קבוצתיות, ולאומיות, עומדת במרכז מודעות זו", הוא טוען.

"מתוך הדור הצעיר באוכלוסייה, אלו שהתחתנו מאז 1990, מעל ל-50% עשו זאת בנישואין מעורבים בין יהודי ללא יהודי מבחינה הלכתית. זאת אומרת, שכמעט לכל משפחה מבין העולים יש נגיעה מאד אישית

לבעיות הללו."

למרות ההרכב הדיספרופורציוני של הסיעה מבחינה דתית-חילונית, ד"ר ברונפמן אומר שהוא בהחלט מזדהה עם קווי המדיניות שלה בשטח הזה. זו התבטאה בצורה מובהקת בשאיפה למציאת איזון בין שמירה על האינטרס של העולים, נוכח חקיקה דתית וניסיונות מפלים של משרד הפנים בנוגע לסטטוס של הזוגות המעורבים, לבין הרצון לא להעמיק את הקרע בעם עוד יותר.

ד"ר ברונפמן מניח, שקו זה לא ישתנה בכנסת הבאה, שתבחר בבחירות ב-17 במאי. ארבעת המקומות הראשונים ברשימת המפלגה לבחירות אלו כוללים את מנהיג המפלגה, נתן שרנסקי, המסורתי, שר הקליטה יולי אדלשטיין, שומר המצוות, ד"ר ברונפמן עצמו, וח"כ מארינה סולודקין החילוניים.

ייצוגיות יתר לשומרי מצוות

בכנסת היוצאת תמכו הוא ועוד שני חברי הסיעה בהצעת חוק יסוד: חופש הדת, שהוצעה ע"י ח"כ אמנון רובינשטיין ממר"צ. כן יזם הוא עצמו הצעת חוק, שהתקבלה בקריאה טרומית, להקמת מסגרת נישואין אזרחיים לבני זוג, ששניהם אינם יהודים מבחינת ההלכה. הוא אומר שהרב הראשי הספרדי, הרב בקשידורון, הסכים ליזמה זו. ברונפמן רואה את זה כצעד ראשון בדרך להכרה בנישואין אזרחיים כאלטרנטיבה לכלל האוכלוסייה. להצעת האמנה מתייחס ד"ר ברונפמן באהדה: "יש בהחלט מקום למצע משותף בין דתיים לחילוניים. הקושי הגדול הוא עם הקיצונים החרדים וגם בקרב הדתיים הציונים של המפר"ל".

העיתונות הרוסית, שנקראת על ידי העולים בצורה אינטנסיבית היא חילונית בעיקרה. גם כאן, מציין ד"ר ברונפמן, יש ייצוג דיספרופורציוני לשומרי מצוות בין הכותבים בעיתונות הרוסית, לעומת ההתפלגות בקרב אוכלוסיית העולים.

"ישראל בעלייה": אחדות העם בנוסח דתי-חרדי

כשבדקים את עמדותיה של "ישראל בעלייה" בכנסת היוצאת, בנושאים הקשורים בעימות החילוני-דתי, ובנושאים הנוגעים ישירות לאינטרסים של העולים מחבר המדינות, אי-אפשר להמלט ממסקנות עגומות. כמעט בכל המקרים העדיפה הסיעה את החישוב של "אחדות העם" לפי הנוסח הדתי-חרדי, על פני הצורך להגן על האינטרסים של העולים, שחייב דווקא עימות עם הממסד הדתי. העדפה זו בלטה בעיקר בתחומי נישואים אזרחיים וקבורה אלטרנטיבית.

יש המסבירים את הכניעה לסיעות הדתיות בזיקתם לדת של שני שרי המפלגה, נתן שרנסקי ויולי אדלשטיין, אולם סביר להניח שהדבר קשור לבחירתו של נתניהו, להיות תלוי בסיעות החרדיות. יש מקום להשערה שלו נבחר שמעון פרס לראש-הממשלה ב-1996 הייתה "ישראל בעלייה" שואפת להצטרף לקואליציה בראשותו, ומתנהגת בצורה שונה גם בנושאים הדתיים. אפשר לנחש ניהוש דומה, גם במידה שאהוד ברק ינצח בבחירות הבאות.

(ג.י.)

אלוהימאניה של הפילוסופים או דרכו של ד"ר שטייניץ אל האלוהים

ידידיה יצחקי

לומר בעניין זה שלא נאמר עדיין? האמנם ניתן להגדיר ולהבין את מושג האלוהים מחדש?

אלוהים כרב מנר

עלייתו של המושג אלוהים לדיון הציבורי והאקדמי קשורה בקיטוב התרבותי, בקרע המעמיק והולך בין דתיים לחילוניים, בעקבות שינויים אוניברסאליים כבירים שאנו נתונים בעיצומם. דתיים קיצוניים כמעט שאינם משתתפים בדיון זה. הם מתבצרים בעמדותיהם הבסיסיות, ומבקשים להציג את תורתם כאמת מוחלטת שאין בילתה. עם זאת, אין הם יכולים שלא להתחשב בשינויים הכבירים המתרחשים בסמוך אליהם, ואף בתוך תוכם. ההגנה שלהם מפני

העניין במהות ובמיהותו של אלוהים גבר מאוד לאחרונה. הוא איננו מוגבל לדתיים. גם חילוניים מובהקים עושים שימוש בשם אלוהים.

ה"חדש" הופכת מניה וביה לדיאלוג מר עם עולם משתנה. דתיים מתונים מנסים לתאר לעצמם ולזולתם את אמונתם כהשקפת עולם וכאורח חיים, שאין בו ניגוד מהותי לאידיאולוגיות, לאורחות חיים ולתפיסות מדעיות ופילוסופיות בנות זמננו. חילוניים שאינם קיצוניים ונחרצים בכפירתם, חשים בצורך עמוק להבין את כפירתם ולהצדיק אותה, לברר את יחסם למסורת, ולבסס את זהותם היהודית הלא דתית. אנו מבחינים, אם כן, בהקשרים אלה בשתי תופעות המתרחשות במקביל. קיטוב, התבצרות והקצנה בעמדות, המובילים למלחמת תרבות בלתי נמנעת מצד אחד, וגיטויים לדיאלוג, לשיח תרבותי, לגישור ול"פשרה" מהצד האחר. השאלות הקשורות בדת ובהשלכותיה, אמונה, הלכה, מסורת, וכן גם שאלות פילוסופיות על מהותו של האלוהים וטיבה של הבריאה, הם חלק מרכזי ביותר בשיח זה, שהוא חלק מהשיח הפוסט-מודרני, החובק את התרבות בת זמננו בכללותה. הוא מאופיין בנסיגות ללימוד, גישור, פשרה, הבנה, על אף העובדה שהדתות המונותאיסטיות במהותן אינן סובלות פשרות, ואינן מכירות באמת

אם לשפוט לפי כמות הספרים וכתבי העת הנושאים את השם אלוהים בכותרתם, שראו אור בשנים האחרונות, הרי שהעניין במהותו ובמיהותו של אלוהים גבר אצלנו מאוד לאחרונה. עניין זה אינו מוגבל לדתיים דווקא, גם חילוניים מובהקים עושים שימוש בשם אלוהים לענין זה. לפני שנים מעטות הוציא "מוסף הארץ" גליון מיוחד שעניינו בשאלת האמונה באלוהים בישראל של היום. כתב העת "יהדות חופשית", ביטאונה של תחיל"ה, התנועה ליהדות חילונית הומניסטית בישראל, הוציא גליון מיוחד (11-12, אוקטובר 1997), שעניינו במשמעותו של אלוהים ליהודים חילוניים בימינו. עמותת

"שורשים" ערכה ב־1996 דיון בין פילוסופים על אלוהים, ובעקבותיו הוציאה את הספר *שאלות על אלוהים* (אור יהודה: הד ארצי, ספרית שרשים, 1998), בעריכת יזהר הס ואליעזר שטורם, בו מתראיינים חמישה עשר פילוסופים ואנשי אקדמיה על משמעותו של אלוהים לגביהם. ד"ר יובל שטייניץ הוציא ספר המשך לספרו *ען הדעת: אלוהים, לוגיקה וסיבתיות* (תל-אביב: דביר, 1994) בשם המתגרה: טיל לוגי מדעי לאלוהים ובחזרה (תל-אביב: זמורה ביתן, 1998). בשני הספרים מציע שטייניץ הוכחות פילוסופיות לקיומו הודאי וההכרחי של אלוהים, על יסוד דיון לוגי במהותו של המדע המודרני. הקובץ *שאלות על אלוהים* וספרו של שטייניץ טיל לוגי מדעי היו לרבי מכר. הופיע אפילו ספרון מצוייר מאת לימור אביר, בשם *אלוהים שלי*, המבקש להסביר את מהותו של אלוהים לפעוטות (תל-אביב 1998). אלה רק מעטים מרשימה גדולה מאוד של ספרים, ויש להוסיף על אלה גם מאמרים ומחקרים שטרם נאספו בספר. מה ניתן להדש בנושא שכבר נטחן עד דק שוב ושוב מכל בחינה אפשרית? מי יכול לומר שיש לו דבר חדש

מיכאלאנג'לו - בריאת האדם

והם תקפים ביקום כולו, ויש להם קיום עצמאי, שאינו תלוי כלל בתודעתו של האדם. וכאן באה השאלה, כיצד והיכן מתקיימים, אם כן, חוקי הטבע. לא ייתכן שהם מצויים בחומר עצמו, כי זה חסר מודעות, הם גם לא יכולים להתקיים בתודעתו של האדם, כי הוא מוגבל בידע, בזמן ובמקום היותו, ואילו חוקי הטבע הם כלליים, נצחיים ותקפים ביקום כולו.

שאלה אחרת, כיצד חלה אכיפתם של חוקי הטבע על החומר, ומניין הוא "יודע" לנהוג על פי החוק. מכאן שקיומם של חוקי הטבע הוא בהכרח ברוח קוסמית נצחית, מצייה בכל מקום, שמן הראוי לקרוא לה אלוהים. הוא ברא את העולם וחוקק את חוקיו, ברוחו הם מתקיימים לנצח נצחים, והוא גם אוכף אותם על החומר.

קיומו של אלוהים מוכח, אם כן, בכוחן של שתי הנחות מדעיות בנות המאה ה-17, שאין קושי להפריך אותן, ואזי המבנה הלוגי המוכיח את קיומו בהכרח של אלוהים, אין לו על מה לסמוך.

ההנחה הראשונה שמניח שטייניץ, שהחומר הוא אינרטי, חסר כוחות, ומהותו היא רק בכך שהוא ממלא חלל מסוים, היתה נכונה, אולי, ביחס לידע שהיה בידי חכמי המאה ה-17, בימים שגוש שעווה מותך שימש ראיה לכך, שלחומר אין תכונות קבועות.

כיום אנו יודעים שחומר ואנרגיה חד הם, והחומר צופן בתוכו כוחות שונים הפועלים עליו מתוך עצמו. החומר מפעיל שדות של כוח, המסוגלים לעבור בחלל ולהשפיע על עולמנו חום ואור, כשם שהם עשויים לגרום לגאות ושפל באוקיינוסים, בהשפעת כוח המשיכה של הירח. כך גם ההנחה השניה של שטייניץ, המניחה קיום עצמאי של חוקי הטבע.

למעשה, חוקי הטבע אינם אלא סיכומים תיאורטיים, סטטיסטיים של תופעות, שהאדם מבחין בהן ומפרש אותן, לפיכך הם אינם קיימים אלא בתודעתו של האדם. האוקיינוס גואה כלפי הירח מדי לילה, מבלי שמישהו מחשב עבורו את הכוחות שמפעיל הירח, כדי שידע בכמה עליו להרים את מימיו. אדריאן, הירח והמים "נוהגים" על פי טבעם, ללא מודעות וללא הכרה, וללא ידיעת החוק. האדם הוא זה שמבחין בתופעה, במחזוריות שלה, ומוצא דרכים להסביר אותה.

שטייניץ לועג לאפשרות ש"חוקי הטבע" מתקיימים בחומר, והחומר "יודע" לפעול על פי חוקי הטבע מתוך עצמו. הוא שואל כיצד ניתן "לכתוב" את כל החוקים בכל יחידה של חומר במרחבי האין סוף. כפי שראינו, טועה שטייניץ בכך, שהוא מקדים את החוק לתופעה, אבל גם האפשרות שנראית לו אבסורדית, שכל חלקיק ביקום יהיה "מסומן" בחוקים המפעילים אותו, איננה אבסורדית כלל. מיליארדי המיליארדים של התאים החיים, שהיו, הווים ויהיו בעולמנו, חסרי כל תודעה ומודעות, מניעים את עצמם, משפיעים על סביבתם ופועלים על פי צופן גנטי, דנ"א, המופיע במדויק בכל אחד מהם, ומכתיב לו כיצד "לנהוג". למה אין לתאר אם כן שהמבנה המולקולארי, האטומי או התת אטומי של כל יחידת חומר ביקום מכתיב לה את "התנהגותה"?

אכן, איננו יודעים למה "נקבעו" ביקום סדרים אלה דווקא ולא אחרים, וככל הנראה גם לא נדע, כי אין סיבה ותכלית ליקום, לפי דעתנו. שטייניץ טוען שוב ושוב שאלוהים אחראי לכל זה. אבל כאן עולה השאלה, למה זה טורח אלוהים לחוקק חוקים לטבע, ולאכוף אותם יום יום ושעה שעה, וגם להניע את העולם או לברוא אותו מחדש, כפי שטוענים ניוטון ודקארט. אם אמנם דרושים לו מסיבה עלומה חוקים לטבע, למה דווקא אלה ולא אחרים? לשם מה חייב אלוהים, כפי

שונה מזו שהן מחזיקות בה. הדיאלוג התברתי מגשש, לפיכך, דרכו להכרה בפלורליזם יהודי בבחינת איש באמונתו יחיה. לא חסרים גם ניסיונות למצוא דרך ביניים בין חילוניות לדת, דרך של "שמירת מסורת", אמונה ערטילאית באלוהים ללא מצוות, ואף עיונים פילוסופיים, שיש בהם כביכול ראיה למציאותו של אלוהים "בורא עולם", שאיננו זהה עם האל "נותן התורה".

שטייניץ שואל למה

התפיסה הפילוסופית המוצגת בידי שטייניץ בספריו ובמאמריו, מתבססת על מחקר הפילוסופיים של דקארט, עם עידכונים והטעמות משל שטייניץ. אין זה ספר על משנתו דקארט, בן המאה ה-17, אלא מאמץ אינטלקטואלי ליישם את תורת האלוהות שלו בימינו אלה, ככל שהדבר יראה מחד.

על שאלת הפתיחה, לשם מה בכלל ראוי לעסוק בשאלת קיומו או אי קיומו של אלוהים, משיב שטייניץ ב"העדפות". עדיף בעיניו לראות את האדם כיצור רוחני, ולא כיצור חומרי, "רובוט טכני", ועדיף בעיניו עולם שיש בו הגיון, על עולם ששולטת בו מקריות. לא העובדות

קובעות, אם כן, את אופן הבנתנו את העולם ואת עצמנו, אלא מה שנראה לנו "עדיף", מסיבות הקשורות כמובן במסורות תרבותיות. לפיכך תוקף שטייניץ את המדע של ימינו, שהוא "אתיאטיסטי" לדעתו, על שהוא עוסק בגילוי של התופעות, במיון וסיווגן, בנוסח אריסטוטלי, כפי שהיה מקובל בימי הביניים, ואינו שואל למהותם של הדברים, לסיבותיהם ולתכליתם, כמו המדע ה"מודרני", ה"אתיאטיסטי", של המאה ה-17.

המדע של ימינו איננו שואל "למה", אלא רק "איך". יתר על כן, השאלות "למה" ו"מדוע" מניחות מראש סיבה ותכלית לתופעות הטבע. לכן בעצם הצגת השאלה גלומה התשובה המבוקשת, שתופעות הטבע מתקיימות בקשר עם תודעה כלשהי, אלוהים למשל, הקושרת את הדברים בקשר סיבתי ותכליתי. זוהי אכן תשובתו של שטייניץ לכל השאלות שמציבה בפנינו המציאות: העולם נברא בידי אלוהים, חוקי הטבע נחקקו בידיו, והוא גם זה שמקיים אותם. "אלוהים" בעיניו הוא תשובה מוחצת לשאלה הטוטאלית "למה".

ההנחות של שטייניץ לקיום האלוהים

שטייניץ מביא בספרו שלוש הנחות פילוסופיות למציאותו הוודאית וההכרחית של אלוהים. הראשונה היא "הוכחה מדעית", המתבססת על מהותו ועל אפשרותו של המדע המודרני. השנייה היא זו המכונה "הראייה האנתרופולוגית", מבית מדרשו של דקארט, והשלישית, לא ייאמן, היא זו הידועה כ"הראייה האונטולוגית", מימי הביניים. שטייניץ מציע ראיות אלה בנוסח חדש, שיש בו, כביכול, תשובה גם להשגות שונות שהשיגו פילוסופים שונים כנגד ראיות ישנות ועבשות אלה.

"ההוכחה המדעית"

"ההוכחה המדעית" לקיומו של אלוהים שמציע שטייניץ, בנויה שלושה שלבים, שתי הנחות ומסקנה בלתי נמנעת. ההנחה הראשונה הולכת בעקבות דקארט, לפיה, החומר חסר עצמיות וחסר תודעה, אינו מניע את עצמו, וכל מה שמאפיין אותו הוא "התפשטותו בחלל", זה שהוא תופס מקום.

ההנחה השנייה קובעת, בעקבות ניוטון, שיש בטבע חוקים אוניברסאליים, כמו חוק ההתמדה, חוקי הגיאומטריה והמתמטיקה,

ומושג האלוהות התפתח בהדרגה בצורות שונות במקומות ובזמנים שונים, ורק מזה אלפי שנים מעטות התקשר איך שהוא עם האין סוף, שגם אותו למד האדם להכיר תוך המשגה ממושכת. נשאלת השאלה למה לא "שתל" אלוהים רעיונות אלה בתודעתו של האדם מיד עם בריאתו, אלא רק בזמן מאוחר כל כך, ובצורות שונות ומשונות כל כך. שטייניץ מציג אפשרות פשוטה מאוד לסתור את טענתו שלו, בכך, שהאדם יכול ללמוד על האין-סופי מתוך היפוכו של הסופי, אבל דוחה אפשרות זו בטענה, שבפילוסופיה נוהג הכלל האפלטוני, שתמיד יש ללכת מן הכלל אל הפרט, לאמור, המושג הכולל הנתון מראש מלמד אותנו על הפרט, וכן גם אין להכיר את ה"פגום" אלא מתוך ידיעת ה"שלם". שטייניץ מדגים כלל זה, בין היתר ברופא, שיכול לזהות את מחלת האדמת רק אם טיבה ידוע לו מראש. זה נכון כמובן לגבי הרופא ד"ר פלוני, אבל לא לגבי מדע הרפואה בכללותו, שלמד לאבחן מחלות שונות תוך התבוננות במקרים פרטיים של מחלה זו או אחרת, אדמת למשל. כך גם מושג היופי איננו נתון לנו מראש, אלא נוצר והולך מתוך נסיון יום יומי במציאות נחונה, שאנו קובעים לעצמנו שהיא "יפה", שאם לא כן, איך זה שמושג היופי שונה כל כך אצל אנשים שונים? ההנחה האפלטונית מתארת עולם מיתולוגי של אידאות, שממנו אנחנו מקבלים את המושגים שלנו מלכתחילה, אבל קיימת גם אפשרות אחרת, אריסטוטלית, "פרימיטיבית" אולי, "מערתית", בניסוחו של שטייניץ (שמתייחס בכך למשל המערה הנודע של אפלטון), אבל קיימת, ואפילו מסתברת היטב, לפיה אנו בונים את עולם המושגים שלנו מהנסיון האישי והקיבוצי שלנו, וכך מושג האין סוף נוצר מתוך נסיון מצטבר של אלפי שנים, אולי כמשאלה, אולי כמחאה על סופיותו של האדם. וכך גם מושג האלוהים, שראשיתו בפטישיזם פרימיטיבי, המשכו

שמתאר שטייניץ, לטפל בכל אחת מטיפות המים באוקיינוס, ולהביא אותם לגאות עם בוא הירח ולהשיב אותם למקומם, תוך שהוא מניע את הירח מסביב לארץ, או בורא אותו מחדש בכל הרף עין, ובו בזמן גם משיב הרוח ומוריד הגשם, מסובב את האלקטרונים מסביב לגרעין האטום, ואת כוכבי הלכת מסביב לשמש, ואת הכוכבים מוליך במסילותם, מפרק את גרעיני האטום בכוכבים רחוקים ובגלקסיות נעלמות, וכן הלאה וכן הלאה, כל מה שמתרחש ביקום כולו, בכל מקום ובכל זמן. אולי הוא משועמם ואלה הם שעשועיו? היכן השלמות המפורסמת שלו, אם כן? יותר מזה, למה ומדוע היה אלוהים צריך מלכתחילה לברוא עולם? מה היה חסר לו? האם יש לו רצון שהוא מבקש לממש? אם כן, הרי שאין בו שלמות, כי רצון הוא כידוע ביטוי לחסך, כשם ששינוי הוא ביטוי לחסר, ובריאת עולם עם "חוקי טבע" בכלל זה. שטייניץ נעזר אם כן בהוכחה לוגית שיש אלוהים, כדי לתרץ את ה"למה" של אודי המודי, אבל איננו יכול לתרץ את מעשיו התמוהים של אלוהים, ובוודאי שאיננו יכול להסביר אותם, אלא אם כן יאמץ לו את התפיסה הדתית, לפיה "נפלאים הם דרכי הבורא". אבל בשביל לומר "אינני יודע" איננו זקוקים לאלוהים.

הראיה האנתרופולוגית

הראיה השנייה שמביא שטייניץ, ה"אנתרופולוגית", נשענת כולה על הוכחות לוגיות. ראיה זו מניחה שאי אפשר שמוחו המוגבל של האדם יעלה מתוך עצמו רעיון גדול ממנו עצמו, כמו רעיון האין-סוף, או מושג האלוהים. לפיכך יש להניח, שרוח גדולה מרוחו של האדם "שתלה" רעיונות אלה בתודעתו של האדם, ומי יכול לעשות זאת יותר מאלוהים עצמו? אבל ידוע לנו שמושג האין-סוף לא היה ידוע לדורות ראשונים,

אהרון במשכן אלוהים, ציור קיר מן המאה ה-3 לספירה מבית-כנסת דורו-אירופוס (סוריה)

ד"ר שטייניץ נמשל

ספרו של שטייניץ אינו אופייני לגל ההתעניינות העממית בנושאי יהדות, העובר עלינו בימים אלה. הוא מצוי בשוליו, כי אין בו עיסוק בשאלות יהודיות מובהקות. עיסוקו בפילוסופיה תיאולוגית הוא אוניברסאלי, ובעיקרו היסטורי. לדבריו, אין הוא עוסק אלא ב"אלוהי הפילוסופים", ולא באלוהים שיש לו משמעות דתית. עם זאת, שאלת קיומו של אלוהים מצוייה סמוך למרכזו של הדיון הציבורי החילוני במהותה של היהדות, ובכך יש בספרו של שטייניץ הענות לשאלות שמעסיקות בישראל ציבור יהודי רחב, מתעניין, מה שעשוי להסביר את תפוצתו הרבה ואת העניין הרב שעורר. הוא מייטיב לקלוע לשאלות שעשוי להציג קהל חילוני מהסס, שאינו בטוח עד הסוף בצדקת החילוניות שלו, והריהו מבקש לה ביסוס רעיוני חדש. מה טוב יותר, לצורך זה, מאלוהים מדעי, לא דתי, שאיננו מחייב תורה ומצוות, ומניח לנו להיות חילונים כאוות נפשנו?

מהצד האחר, יש בו גורמים שעשויים לעניין תועמלני דת ומחזירים בתשובה. ספרו של שטייניץ מספק להם חומר הסברה פילוסופי, ראייה ניצחת למציאותו של הבורא על יסודות לוגיים מוצקים, כביכול, שטייניץ איננו טוען אמנם, שאלוהים שהוא מוכיח את קיומו ההכרחי, הוא לא רק בורא העולם, אלא גם נותן התורה, אבל רבנים מחזירים בתשובה אינם זקוקים לו לשם כך. הם ימשיכו את רעיונותיו לפי מיטב הצרכים האפלים שלהם. ובכך יעשוהו גם חומר תעמולה, ולא רק הסברה. יש בספרו של שטייניץ הענות גם לנושא אחר שעשוי להעסיק את הקורא בן זמננו. הוא מציע יציבות וודאות, גורמים מבוקשים כל כך בימים אלה, של תהפוכות וספקות. הוא עושה זאת בכך שהוא מחזיר אותנו אל הקרקע המוצקה, כביכול, של המדע הקלאסי בן המאה ה-19. טוב להאחז באותן אמיתות מהעבר, כשם שטוב להחזיק באמונות שהחזיקו בהן אבותינו, שנוסכות תחושת בטחון, בחינת "מה שהיה הוא שיהיה". הבעייתיות שבכך היא, כמובן, באנאכרוניזם הנורא שבאימוצם לצרכי הזמן הזה, של תורות ועיקרים בני שלוש מאות שנה ומעלה, ובהצגתם כאמת מוחלטת.

שטייניץ איננו פילוסוף. הוא מרצה בנושאים פילוסופיים, והצליח יפה בפופולריזציה של יסודות הפילוסופיה, בספרו הזמנה לפילוסופיה. ספריו עץ

חדעת וטיל לוגי-מדעי בנויים על הסבר פופולרי-פוליטי של תפיסות פילוסופיות של מושג האלוהות. הוא היה עשוי להצליח בכך מאוד, לו הסתפק בהרצאה אודות ההיסטוריה של הפילוסופיה התיאולוגית ברמה פופולרית, אבל שטייניץ ביקש להציע תורה משלו, שעיקרה בהתאמה של רעיונות פילוסופיים מהמאה ה-19 והי-2 למציאות של ימינו. הטיעונים שמציע שטייניץ מוזרים עד מאוד, ומביכים, בלשון המעטה, בשטחיות האנאכרוניסטית שלהם. במקומות לא מעטים יש בהם אף עלבון לאינטליגנציה של הקורא. לא הייתי טורח להפך בטיעונו של שטייניץ ולהשיב להם, אבל ספר מוזר זה נהנה מיחסי ציבור שזיכו אותו בתפוצה רבה, ועשויים לתת לו דימוי של ספר חשוב. לפיכך, על כורחי נראה שיש להתייחס אליו הרבה מעבר למידה שהוא ראוי לה.

בהאנשה של כוחות הטבע, ורק לאחר אלפי שנים של התפתחות איטית הגיע להפשטה אוניברסאלית, בחינת רעיון, מושג אנושי. אם כן הדבר, הרי שקיים ספק סביר, בלשון המעטה, בראייה האנתרופולוגית שמציע שטייניץ בעקבות דקארט, לקיומו הודאי וההכרחי של אלוהים.

"הראייה האונתולוגית"

הראייה השלישית, ה"אונתולוגית", הומצאה במאה ה-19 בידי הפילוסוף אנסלם, שהיה באותם ימים הארכיבישוף מקנטברי. ראייה זו מציעה דילוג קל ממושג אלוהים כליל השלמות, אל מציאותו של אלוהים בממש. לפי ראייה זו, השלמות המיוחסת למושג "אלוהים" מחייבת גם את "תכונת ההמצאות", מכאן שאין להעלות על הדעת "אלוהים שאיננו בנמצא", כיוון שיש במשפט זה סתירה הגיונית. קשה להבין כיצד מוצגת היום ברצינות ראייה מוזרה זו, תרגיל מילולי שמניח את המבוקש (אנו מניחים שהמושג אלוהים

כולל את "תכונת ההמצאות", מכאן שאלוהים חייב להמצא), ואיננו מבחין בין מושג אנושי שהוא בגדר הפשטה, למציאות אמפירית, כאילו שסתירה לוגית עשויה לשמש ראייה פוזיטיבית ניצחת לממשות היפוכה של הסתירה. שטייניץ עצמו אכן אומר, שהראייה האונתולוגית "מוכיחה את קיומו של אלוהים ברמת הוודאות המקסימלית, המשתווה לוודאותן של ההוכחות הגיאומטריות הפשוטות ביותר" (עמ' 135). ההוכחות הגיאומטריות, פשוטות ומורכבות, אינן קיימות בממשות, כפי שכבר ראינו, אלא רק כהפשטה בתודעתו של האדם. אם כך, "הראייה האונתולוגית" אכן עשויה להוכיח למעלה מכל ספק את קיומו המופשט של אלוהים בתודעתו של האדם, בבחינת מושג. על כך אי אפשר לחלוק. שטייניץ מזהיר אותנו פעמים רבות לבל נסתבך בסתירה לוגית (ראה למשל בעמ' 184). סתירה לוגית מודגמת בצירופים כמו "רווק נשוי", "הר שהוא עמק" וכיוצא באלה. יכול למשל זוג להיות רשום במשרד

הרישום וברבנות כוזב נשוי, ועם זאת להיות בנפרד ולנהוג כרווקים, ולהפך. גם סתירה לוגית כ"שקרן דובר אמת" קיימת בממשות, אפילו פוליטיקאי מצוי עשוי להסתבך באיזה שהוא דבר אמת. מן הראוי אם כן לשאול על תקפותה של הלוגיקה כמערכת, המשמשת בסיס לראייה ניצחת ומוחלטת לדברים הקשורים לממשותו של עולם, או גם לקיומו של אלוהים. כדי למלא את ציפיותיו של שטייניץ מהלוגיקה, יש לראות בה נתון אפריורי, שמקורו בעולם האידיאות המיתולוגי, או ברוחו המוחלטת של אלוהים, שאם לא כן, מי יערוב לתקפותה המוחלטת של הלוגיקה? אבל אם נסכים לזה, נכנס לטיעון מעגלי: אנחנו מוכיחים את קיומו של אלוהים בכוחה של הלוגיקה, בתנאי שזו ניתנה לנו מידי אלוהים. יותר מזה, גם את עצם תקפותה של הלוגיקה מוכיח שטייניץ באמצעות הלוגיקה. איפה ההגיון? למעשה, הלוגיקה, כמו המתמטיקה, היא הפשטה אנושית, סכימאטית, של הנסיון האמפירי שלנו. שטייניץ ופילוסופים אחרים עשויים לדחות הנחות אלה, אבל יש פילוסופים שסמכו עליהם את ידם, לפיכך הן קיימות ואפשריות. די בכך כדי להטיל ספק סביר, ושוב בלשון המעטה, בכל המבנים הלוגיים שמציע לנו שטייניץ משמו של דקארט ומשמו שלו. "קיומו בהכרח" של אלוהים לא הוכח כלל, אם כן, גם כל הראיות שהיו אמורות להוליך אותנו להוכחה זו, נמצאו מיושנות ועבשות.

חוקי הטבע, כחוקי הגאומטריה והמתמטיקה, אינם זקוקים לאלוהים, לא כבורא, לא כ"מחוקק" ולא כמי ש"אוכף". התופעה קודמת לחוק.

מושג האלוהים, שראשיתו בפטישיזם פרימיטיבי, המשכו בהאנשה של כוחות טבע ורק לאחר אלפי שנים של התפתחות איטית, הגיע להפשטה אוניברסלית

בעולם האידיאות המיתולוגי, או ברוחו המוחלטת של אלוהים, שאם לא כן, מי יערוב לתקפותה המוחלטת של הלוגיקה? אבל אם נסכים לזה, נכנס לטיעון מעגלי: אנחנו מוכיחים את קיומו של אלוהים בכוחה של הלוגיקה, בתנאי שזו ניתנה לנו מידי אלוהים. יותר מזה, גם את עצם תקפותה של הלוגיקה מוכיח שטייניץ באמצעות הלוגיקה. איפה ההגיון? למעשה, הלוגיקה, כמו המתמטיקה, היא הפשטה אנושית, סכימאטית, של הנסיון האמפירי שלנו. שטייניץ ופילוסופים אחרים עשויים לדחות הנחות אלה, אבל יש פילוסופים שסמכו עליהם את ידם, לפיכך הן קיימות ואפשריות. די בכך כדי להטיל ספק סביר, ושוב בלשון המעטה, בכל המבנים הלוגיים שמציע לנו שטייניץ משמו של דקארט ומשמו שלו. "קיומו בהכרח" של אלוהים לא הוכח כלל, אם כן, גם כל הראיות שהיו אמורות להוליך אותנו להוכחה זו, נמצאו מיושנות ועבשות.

פרומתאוס וחוה - סמלי ההומניזם על סיפור מרד חוה נגד חטאו הקדמון של האלוהים

יעקב מלכין

מוחלטת בטבע, והתרבות שיצר אפשרה לו חופש בחירה לא רק בין ברירות נתונות אלא ביצירתן של ברירות חדשות.

פרומתאוס היה לסמל המאבק נגד העריצות והדהומניזציה. הוא היה גם לסמל המאבק נגד עריצים המבקשים לדכא את האנושות ולענוש את משחרריה, להפוך את כל נתיניהם לצייתנים חסרי אונים ודעת, כמו זאוס העריץ האנוכי, הנוקם והנוטר, שגזירותיו חסרות כל הצדקה של דעת, המבחינה בין טוב לרע. המאבק למען החופש מעריצות ומחוקי הדיכוי הוא מאבק על מותר האדם, על חופש הדעת והבחירה בה זוכה המין האנושי, בהשתחררו מכבלי הטבע והטבעיות הטבעה בכל חי.

חופש בחירה מותנה בהבחנה בין המצוי לרצוי, בין הרע שבמצואות והטוב שבשינוי שניתן להכניס בה. עריצים המגבילים את חופש המחשבה והמוסר, גורמים לדהומניזציה, פוגעים לא רק באיכות החיים של האדם, אלא באנושיותו.

מרד חוה נגד חטאו הקדמון של האלוהים

יצירות הספרות הקלאסית ביהדות מציבות בזכרון הקולקטיבי של העם דמויות מיתולוגיות החיות בתרבות, במיגון עלילות ויצירות הגות ואמנות, הופכות סמלים ומושגי מפתח בשיח הדתי והתברתי.

חוה היא גיבורתה הראשית של היצירה הפותחת את ספרות תנ"ך - ספור בריאת העולם והאדם, בשתי גרסאות מנוגדות זו לזו.

בגירסה הראשונה של הבריאה, בפרק א' שב'בראשית', מובעת השקפה שווינונית, הרואה בגבר ובאשה יצורים שווים בראשוניותם ובמעמדם: כשאלוהים יוצר אדם בדמותו ובצלמו הוא יוצר אותו זכר ונקבה, כמוהו עצמו. 'אדם' פירושו, לפי גרסה זו, איש ואישה כאחד. שניהם נוצרו בבת אחת, על מנת לדמות יחד לאלוהים - בצלמם ובדמותם.

בגירסה הראשונה נוצרים הגבר והאשה לאחר הברא כל היצורים האחרים. בגרסה השנייה - הגבר הוא ראשון הברואים המכווירים בחימר והמתחילים לחיות. כל שאר היצורים החיים, נוצרים באותה שיטה, אך זוגות זוגות.

בעוד שבגירסה הראשונה נוצרים החיים כתכלית עצמם, בגירסה השנייה הם נוצרים כדי למלא תפקיד - הגבר למען ישמור ויעבוד את הגן שנטע אלוהים באיזור עדן, וכל החיות האחרות - על מנת להוציא את הגבר מבדידותו. משאפסה התקוה כי חיה מפוסלת בידי האלוהים תארת חברה לגבר - מרדים אותו אלוהים ומבצע בו ניתוח קליני מסובך: מחתיכה של גוף האישה הוא יוצר לו עוזרת - אישה.

אוגוסט רודן - פסל של חוה

פרומתאוס הוא סמל של מאבק למען מותר האדם. פרומתאוס - גיבור מיתולוגי יווני וגיבור מחזהו של איסקילוס היה לאחד הסמלים של ההומניזם בתרבות המערבית. במיתוסים שעוצבו בכתבי הסיודוס, איסקילוס, אפלטון, פרומתאוס בורא את בני האדם בכיירו פסלי חימר מומסים בדמעותיו, נאבק בזאוס השליט למען המין האנושי, נענש - כבול ומעונה - משך אלפי שנים.

פרומתאוס מציל את האנושות, מהמבול בו ביקש זאוס להטביעה, בהורותו לבנו וכלתו, דקליון ופירא, לבנות תיבת-ספינה בה שטו משך תשעת ימי המבול, ששכך - החיו את האנושות מעצמותיה של אלת האדמה גאיה. כשזאוס מנע מבני האדם את האש, גנב פרומתאוס מהאש הקדושה של האלים, הדליק לפידו בגלגל השמש והביאה לבני האדם. כך נתאפשרה התפתחות הציביליזציה, האומנויות, האמנות, והמדעים. כעונש, כבל זאוס את פרומתאוס לסלע הקוקוז, ונשר ניקר יומיום את כבדו של הכבול בן האלמות במשך שלושים אלף שנים.

קובן ראשון במאבק נגד אלוהים

המיתולוגיה היוונית ראתה בפרומתאוס קרבן ראשון במאבק למען האנושות, נגד האלוהים. תרבות המערב אימצה, מאז הרנסאנס, ובייחוד במאה ה-18 וה-19, את המיתולוגיה היוונית כאחת מתשתיות תרבותה. פרומתאוס היה לסמל ההומניזם החדש, כיוון שבזכותו הפכו בני אדם אנושיים, בני תרבות, מתמודדים עם הטבע ועם האלוהים.

סופרים ואמנים רבים ראו בפרומתאוס, מאז איסקילוס, סמל השאיפה האנושית להתעלות, לשנוי סדרי בראשית להמציא

ולשנות את הסביבה מחדש, להפרדות מדרך החיות שבטבע, המסתפקות במצוי ומסתגלות לסביבתן מבלי לשנותה.

מותר האדם הוא בהיות האנוש החי היחיד המעלה את איכות חייו בשנותו את סביבתו הטבעית, ביוצרו ברירות חדשות, מקצועות, משטרים חברתיים, יצירות אמנות, אמונות, אלוהויות, מדעים וספורי עבר ועתיד. באמצעותם מעניק לעצמו האדם חופש בחירה ויצירה, הנעדרים מחיי כל החיות האחרות.

האדם הוא הייצור היחיד בעולם שאינו מסתפק בסיפוק. הוא שיא האוולוציה של החי, לדעת ברגסון, כיון ששהשתחרר מתלות

ללא תרבות. אי ההשלמה עם ההשלמה הזאת, מכינה את הוה לשיחתה עם הנתש, בעל כושר הניחוש, היודע כי אלוהים שיקר כשאמר שמתים מאכילה מעץ הדעת, כיוון שחשש שהאדם האוכל ממנו ידמה לאלוהים. חוה מתגברת על פחד המוות שנטע שליט הגן בלבות נתיניו, ובכך היא משתחררת גם מחוסר הדעת.

גיבורים ספרותיים שהיו לסמלים

פרומתאוס – משמעו: מי שרואה את הנולד. ה"נחש" – הוא מי שיודע לנחש ולראות את העתיד לקרות. "חוה" – היא אם כל חי, השם שבו כבד האדם הראשון את אשתו, כשהפך בזכותה לבר-

דעת. הנתש מייעץ לחוה לא להאמין לאיומי השווא של האלוהים במוות בגלל דעת. דעת היא אולי לא נוחה לעתים – אך לא

מתים מזה. אלוהים מאיים במוות כיון שהוא חושש מאבדן המנופול שלו על הדעת, מאבדן מותר האלוהים על האדם.

חוה משתכנעת לא רק כיוון שהיא מאמינה לניחושיו של הנחש, אלא בראותה כמה נחמד להשכיל. הנימוק האסתטי מתמזג עם הנימוק הקוגניטיבי ונולדת תרונות ההיודעות וההשכלה הייחודית אף היא למין האנושי.

בתיאלוגיה שונאת הנשים, ייחסה הנצרות במאה ה-3 לספירה את החטא הקדמון לאשה, וראתה בו מקור חטאי המיניות ועונש המוות. בתנ"ך אין לכך זכר.

הסקרנות מביאה למרד שמביא לשחרור

בספור זה, בפרק ב' ב'בראשית', מוצגת האשה כייצור משני, היצור החי היחיד בעולם שלא עוצב מאדמה על ידי אלוהים. האשה נוצרה מחתיכה מגופו של הגבר, על מנת לשמש לו עוזרת, כיוון שלא טוב היות האדם לבדו.

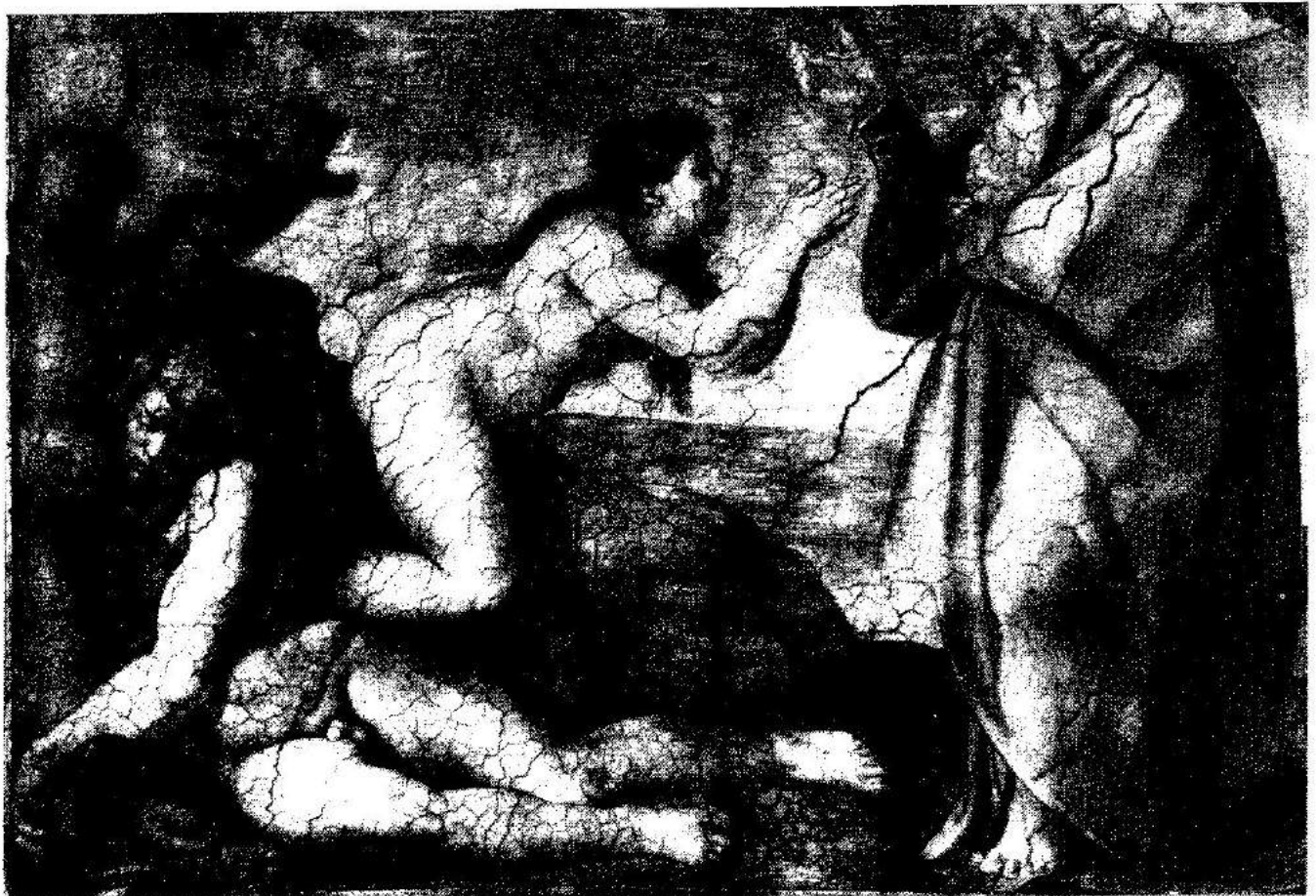
הגבר שבטפור הזה דווקא מסתפק בסיפוק. הוא משלים עם התנאים המגבילים ששררו בטבע, כפי שעשתה האנושות הפרהיסטורית משך דורות רבים, הוא מציית לחוק היחיד שחוקק האלוהים שהוא בעל הגן ושליטו: האיסור על הדעת והמוסר, הנובע מהאיסור לאכול מ'עץ הדעת טוב ורע'. מבחינה זו דומה הגבר האנושי לכל החיות האחרות שאינן יודעות מה טוב ומה רע ואינן מנסות להיודע.

האשה, לעומת זאת,

מוצאת את שורש הקפאון השורר בחייה. סקרנותה והתעניינותה במה שנאסר על ידי האלוהים, מוליכים אותה לעימות עם השליט ומשחררים אותה, ואת האנושות כולה, מהגן שבעדן, מהקפאון בהתפתחות המין האנושי שאפיין את החיים ביערות העד הקדומים.

הספור התנ"כי מייחס את השחרור מהבורות והמצב הפרה-תרבותי של האנושות למרד שמרדה האשה הראשונה.

אדם שאינו יודע להבחין בין טוב לרע אינו יכול לשאוף לשינוי או ליצירה חדשה, הוא מסתפק ביש והי ללא מוסר, ללא יצירה,

מיכלאנג'לו - בריאת חוה

פרומתאוס ואלו יונן – בריאת האדם

מהמבנה הגנטי, צורות התארגנות ויצירות תרבות אנושית חסרת תקדים בטבע.

בספור התנ"כי התוצאות הן מיידיות: אחרי הצלחת מרד חוה והשהרור מגן העדן, ממצויאים צאצאיה של חוה את המרעה ואת החקלאות, את האומנות והאמנות, את הרצח ואת השקר, את השכרות וגילוי העריות, את השאיפה להגיע לשמים ולהתהלך

עם האלוהים כאנוש.

האלים מפחדים, גן העדן נסגר

סופר "בראשית" הרואה ללב גיבוריו ומחשבותיהם, ושומע שיחם של האלים, מדווה על בהלה שאחזה באלוהים כשנודע לו כי האדם אכל מעץ הדעת ונעשה דומה לו כמעט בכל. אם יאכל מעץ החיים, אומר האלוהים, ויהיה בן אלמוות, מה יהיה ההבדל בין אדם לאל?

השקפה מהפכנית זאת על ההבדלים בין אדם לאלוהים מושמעת כאן לראשונה. הצבת החרב המתהפכת בשער גן העדן מזכירה כי

אין שיבה לגן העדן. את הדעת אין להשיב לנדנה. והדעת נותנת – כפי שהאמינה ספרות התנ"ך כולה – כי אין חיים אחר

המוות, כי על כן הוצב גן העדן בראשית ההיסטוריה ולא בסופה, כבתרבויות אחרות.

גן העדן הוא המקום חסר הדעת והמוסר ממנו באנו, לא המקום המאושר, עתיר היין המשומר ובשר הדגים האינסופי, אליו אנחנו הולכים, מאז המצאת העולם הבא על ידי הפרושים וחז"ל.

העדר גן העדן מעתיזו של היחיד ומעתידה של האנושות הוא אחד החידושים המהפכניים שנתחדשו ביהדות, יחד עם המהפך המונותאיסטי והאמונה כי האדם נוצר מחומר כימיים שבעפר הארץ, ובמותו הוא חוזר ומתפורר לעפר. אמונה זו היתה הדרשה של הנבואה הישראלית כי הצדק יעשה כאן ומייד, כיוון שאין עוד עולם או זמן בו יכול הצדק להעשות.

עבירה – היא אי ציות לאיסור של חוק. חטא – הוא עבירה על איסור מוסרי. בספור התנ"כי ב"בראשית" אין האשה חוטאת אלא עוברת עבירה על חוק בלתי מוסרי בעליל – חוק האוסר את המוסר. החטא הקדמון שבחקיקה כזאת הוא, לפי ספור זה, חטאו של אלוהים.

כתוצאה ממרד חוה ופרומתאוס, מתחילים בני האדם ליצור יצירות וסביבות חדשות, צורות התארגנות, יצירות תרבות אנושיות חסרות תקדים בטבע

ספור ריאליסטי על אלוהים וחוה

חוה מרדה באלוהים שלה,

כפי שמרד פרומתאוס באלוהים שלו. היא שתררה את האנושות מפסיכופתיה ובערות, העניקה לה את הבושה והמצפון, הנובעים גם הם מההבחנה בין הטוב הראוי לבין הרע המצוי.

חוה גאלה את האנושות לא רק מהתעלמות מההבחנה בין טוב לרע, (מכה הנפוצה כיום בין רלטיביסטים, מולטיקולטורליסטים ופוסטמודרניסטים), היא גאלה את האנושות מאי ידיעה על קיומה של הבחנה כזאת.

אלוהים המהלך בגנו לרוח היום, כנראה עירום, כאדם אותו יצר בצלמו ובדמותו, אינו יודע דבר ממה שאירע בין חוה והנחש ועץ הדעת, בשעה שהוא עצמו נעדר מהגן. כשנודע לאלוהים כי הגבר

והאשה מתחבאים מפניו מרוב בושה, הוא יודע כי אבד יתרונו על האנושות. אפילו אלוהים, שאינו מתבייש לעולם, יודע כי

הבושה מתלווה לדעת הטוב והרע. בזכותה של הבושה ורגשות האשם מבחינים בני אדם לא רק בין מותר לאסור אלא בין טוב לרע.

אלוהים הוא הגיבור הספרותי היחיד בסיפור שאין לו בושה ואין לו מצפון. כנראה לא אכל מעץ הדעת טוב ורע

תפקידם ההיסטורי של חוה ופרומתאוס

הסופר התנ"כי מעניק לחוה מה שהסידוס ויוצרי המיתוסים היווניים על פרומתאוס, העניקו לגיבורם: את התפקיד המכריע במפנה שהל בתולדות האדם כשחדל להיות חיה ככל החיות ביער ובגנים שבעדן, ופסק לראות את הסביבה הטבעית כטוב בעולמות האפשריים. כתוצאה ממרד חוה ופרומתאוס מתחילים בני אדם ליצור יצירות וסביבות חדשות, חוקי התנהגות שאינם נובעים

יהדות חופשית

תחילה - תנועה חילונית ישראלית ליהדות חומניסטית, אוקטובר 1997 12-11

ישראל אברים
 צהרן אריפז
 ארי אלון
 רחל אליאור
 יאירה אמית
 אברהם בוגי
 אלי בר נביא
 דניאל ברידא
 ראובן גובר
 עינת גרוסמנד
 יוסף דן
 אלוף הראובן
 שלמית הראובן
 אברהם אלטמן
 יודיה יצחקי
 בנימין כהן
 חיים כהן
 יעקב כהן
 ירון לוריא
 יעקב מליך
 עזריה מלך
 עמוס עז
 יגאל תומרקין

יהדות חופשית מס' 11-12

גליון מיוחד מוקדש לנושא "אלוהים"

בין המאמרים בחוברת:
 בראשית ברא האדם את האלוהים
 מי ברא את מי?
 האם אלוהים פנאטי?
 אלוהים כפיקציה משפטית
 אמונות באלוהים נשרפה באושוויץ
 דימוי האל בספרות חז"ל
 כמה אנשים מאמינים באלוהים?
 ילדים מדברים על אלוהים

מחיר החוברת: 30 ש"ח
 ניתן להשיגה בטל. 02-5612127. ת.ד. 71186 ירושלים 91711
 E-mail: Techila@netvision.net.il

העונש הבלתי מוסרי נגד מין הנשים

כמו בספור פרומתאוס מוצג גם כאן האלוהים כשליט עריץ, נוקם ונוטר. אלוהים הוא הגיבור הספרותי היחיד בספור הזה. אין בו בושה ואין לו מצפון, כנראה לא אכל, מעץ הדעת טוב ורע. כיון שהאשה הצליחה לנצח את האלוהים בסכסוך הראשון בין האנושות לאלוהות, נושא שיופיע מכאן ואילך ברוב היצירות התנ"כיות, נוקם אלוהים באשה, ובכל הנשים לדורותיהן, בקללה גורפת המתארת בדיק מחריד את הטרנדיה הסוציוביולוגית של האשה בחברה פטריארכלית. בניגוד לעונש הסוריאליסטי המומצא על ידי סופרי המיתולוגיה היוונית (הנשר מנקר בכבדו של פרומתאוס ביום זה חוזר וגדל בלילה, במשך 30 אלף שנים), בותר הסופר התנ"כי לשים בפי אלוהיו קללה ריאליסטית המתארת מצב דברים נתון ומוכר לכל קורא בתברה הפטריארכלית. הרבה פירושים ומדרשים שוביניסטיים-זכריים נכתבו על ספור עץ הדעת ועל חטאה כביכול של חוה. אחרי חתימת התנ"ך נוצרו מאות יצירות ספרות ואמנות בהשראת דמות ספרותית ייחודית זו. חלקם הגדול מייחס לחוה את חטא הייצרות שבגללו חוטאת כביכול האנושות במיניות ונענשת במוות. בספרות התנ"כית אין לכך זכר. בספור התנ"כי עוברת חוה עבירה על האיסור, הבלתי מוסרי בעליל, של בעל הגן. ותו לא. אי הציות שלה לאיסור בלתי מוסרי גורר עונש מוסרי עוד פחות: עונשו של הטבע ועונשה של חברת הגברים.

חוה, כמו פרומתאוס, הופכת סמל להומניזם. דמות שאפשרה את התפתחות האנושי שבאדם.

כל הפירושים והמדרשים לא יכלו להסתיר את פשוטם של הדברים הנאמרים בספור המקראי: החטא הקדמון שבאיסור הדעת והמוסר הוא הגדול בחטאים, קללת יהוה-אלוהים את חוה ממצה באופן ברור ומרוכז את העוול הנעשה לנשים, אשר רק עליהם מוטלת חובת ההריון, הלידה, הכאב והצער הכרוכים בכך. על כן, אומרת הקללה, משועבדת האשה לשליטת הגבר, שליטה המנצלת חולשת האשה החיה בחברה פטריארכלית בין לידה הריונות ולידות בלתי פוסקים. תשוקתה ואהבתה של האשה לאישה מגבירה, לדעת הסופר, את תלותה של האשה בגבר, בהוסיפה תלות רגשית, לחולשה הפיסית ולשעבוד חברתי והכלכלי. ביטוי תמציתי זה של מצבה הנחות של האשה בחברה ובמשפחה הנשלטת על ידי גברים, מובלט על ידי הסופר, או הסופרת, בפי האל הזכרי, האל היחיד שהספור מכיר בקיומו. בכך מייצג ומסביר הספור את המצב הטרגי בו נתונות נשים ומוקיע את העוול הנעשה לנשים בכל חברה בה שליטים עדיין הגברים על רוב עמדות ההתנהגה. חוה, כמו פרומתאוס, הופכת סמל להומניזם לא רק בזכות המעשה הגואל את האנושות מבורות ואנרכיה, אלא גם בהיותה קרבן ראשון של העריצות המנסה למנוע דעת טוב לרע מנתיניה. בספרות הקלסית של העם היהודי ממלאה חוה תפקיד שיוחס לפרומתאוס בספרות היוונית: הדמות שאפשרה את ההומניזציה של הייצור הביולוגי אדם, התפתחות האנושי שבאדם, הדמות שאפשרה התפתחות הציויליזציה והתרבות.

גם על לוח השנה היתה מחלוקת

רחל אליאור

נשאלת השאלה מנין לנו לוח שנה המחלק את הזמן לפי שיטה חשבונית לימים, שבועות, חודשים ושנים, או מהיכן לוח הקוצב את המשך בשביעיות ומצביע על משמעותה הסמויה של ההיסטוריה? מי ייסד אותו ומתי, והאם הלוח שידוע לנו היום

הוא הלוח שנהג בימי קדם? ובכן התשובה על השאלות הראשונות אינה חד משמעית, והיא שנויה במחלוקת חוקרים ואילו על השאלה האחרונה התשובה ודאית, משום שהיא נשענת על ידיעות היסטוריות וספרותיות ברורות. על הלוח בישראל עד לגלות בבל ידוע מעט מאוד – הדעה המקובלת על רוב החוקרים היתה שבישראל נהג לוח שנה ירחי מראשית התגבשותו לעם. היום מצויות במחקר השקפות אחרות, המעלות את הטענה שמייסוד המלוכה בישראל ואולי אף לפני התקיים לוח

שנה שמשי, שהוחלף לאחר גלות בבל בלוח השנה הירחי של האימפריה הבבלית. אין במקרא ראייה חותכת אם לוח השנה עד תקופת הכיבוש הבבלי היה לוח שמשי או ירחי. הלוח השמשי דורש מנין קבוע של 364/365 יום בשנה בלבד, איננו תלוי במולד הירח ומתאים לאופי החקלאי של מועדי ישראל, ואילו אורכה של שנת הלבנה הוא 364 יום והיא קצרה בכ־11 יום משנת החמה. הלוח הירחי הוא לוח משתנה, הדורש צפייה בשמש, בירח ובכוכבים. הוא תלוי בבדיקות ימי מולד הלבנה ובמציאת ימי השוויון, במניין בלתי קבוע של ימים בחודש ובעיבוד תכונות עדויות של המגילות הגנוזות ממדבר יהודה ושל הספרים החיצוניים מן המאות הראשונות לפני הספירה מעידות בבירור על קיומו של לוח בן 364 יום או בן 365 יום במסורת הארץ

פיפיס גלגל המזלות בבית הכנסת בבית אלפא

ישראלית. [שנת השמש היא בת 364 ימים רגילים בתוספת יום מלכות ה' הבא בראש השנה ואינו נמנה בימי השנה, כך שסך הימים הוא 365]. יש חוקרים הסבורים שהנהגת לוח השנה השמשי ביהודה ראשיתה בחנוכת מקדש ירושלים בימי יסוד הממלכה של דוד ושלמה. לטענתם לוח זה נוסד כנראה בימי המלך שלמה ככלי אדמיניסטרטיבי לגיבוש הישות הממלכתית של בית דוד בירושלים, אך התבסס

על מסורת קדומה יותר, שהתקיימה בארץ כנען מתקופת היותה פרובינציה מצרית. הם תולים זאת בטענה שאי אפשר היה לנהל ממלכה ומערכת כלכלית מסודרת, הכוללת מערכת מיסוי, ללא לוח מקובל. ואכן עובדה היא שפעם ראשונה נזכר מניין שנים עשר החודשים ברשימת שנים עשר האחראים לאחזקת בית שלמה המלך (דברי הימים א' כ"ז, ט"ו) הסמוכה לרשימת הממונים על שנים עשר השבטים. ככל הנראה היה הלוח מותאם לקצב החיים במקדש. הטעם לבחירתו נעוץ בכך, שרק בלוח שמשי ניתן לקבוע מועד קבוע לראשיתם של חגים

שמועדם אינו מבואר בתורה, כגון חג השבועות. שכן, לוח השמש הוא קבוע ומבוסס על חישוב אסטרונומי רב שנתי.

לוח הירח המסופוטמי נכפה על תושבי הארץ

לוח של 364 יום או 365 יום, הוא כאמור לוח שמשי. לוח זה, (הנזכר למשל בחנוך האתייופי, שנכתב במאה השלישית או השנייה לפני הספירה) קובע כי "השנה תשלם בשלש מאות וארבעה ושישים יום", מבוסס על חלוקת השנה לחמישים ושתיים שבתות היוצרות במכפלתן, $364 = 52 \times 7$, את ימי השנה. חלוקה זו מתייחסת גם לארבע עונות השנה, כשבכל עונה נכללים שלושה עשר שבועות או שלושה עשר שבתות, והכפלת מספר העונות במספר השבועות ובמספר ימי השבוע נותנת אף היא מספר זהה,

כפי שעולה מן העדות הספרותית מתקופת הבית, הרי שבענייני מעשה נתבעה אחדות. מי שהורה לעשות על פי דעתו, השונה מדעת הכלל, נתפס כחייב, ונאלץ לפרוש מן הציבור או בחר לפרוש מרצונו. חילוקי הדעות בשאלת הלוח הביאו לפרישה מן הכלל של קבוצות וחוגים שונים, שכן החיים על-פי לוח שנה שונה מזה הנהוג אצל כלל העם יצרו חייץ בלתי ניתן לגישור. דבריו של ש' טלמון במחקרו על חשבון הלוח של כת מדבר יהודה מיטיבים להאיר את משמעותה הדתית והחברתית של התופעה: "שינוי בתאריך מן התאריכים הקוצבים את מהלך השנה מביא בהכרח לידי פירוק של שותפות חיים, לידי הפרת התואם שבין מעשי אדם לחברו והוא מבטל אותה סינכרוניזציה במנהגים ובמעשים, שהיא יסוד מוסד לסדרי חברה מתוקנים. דומה שלא נפרזו אם נאמר שהסטייה מלוח השנה שנתקבל על העדה הנורמטיבית שימשה לכת מדבר יהודה – וכן לקבוצות פורשות אחרות, כשומרונים וקקראים, אות וסימן לכפירתם במרות המוסדות המנהיגים את כלל ישראל

בתקופתם ולפרישתם מן הציבור. בצדק ראו מתנגדיהם בכך מעין הכרזת מרד".⁷ ההבדל בחשבון הלוח בתקופת בית שני גרם, כאמור, לקבוצות שונות להתרחק מבית המקדש ומעבודת המקדש משום שהתאריכים שבהם חגגו בו את המועדים היו מוטעים לפי דעתן, וכל עבודת הקודש היתה מושתתת על טעות בחשבון הלוח ועל עיוות סדרי הזמן והמקום המקודשים. הקבוצות שלא קיבלו עליהן את לוח הירח המשתנה ודבקו בלוח השמש הקבוע, הפכו לקבוצות פורשות. על פי עדויות מפורשות ומרומזות בספרות קומראן, ספר היובלים וספר חנוך הראשון, דומה שהיו אלה קבוצות כוהניות, שהתייחסו על בית צדוק, שעזבו את ירושלים משום שקבוצות כוהנים אחרות ששירתו במקדש השתיתו את העבודה על לוח הירח.

מן המגילות הגנוזות עולה שלוח שמשו דומה לזה שנהג ככל הנראה בימי בית ראשון – לוח בן 364 ימים המתחלק ל-52 שבועות כפול שבעה ימים שמתחלקים לשנים עשר חודשים בני שלושים יום ועוד ארבעה ימי מעבר בין ארבעת עונות השנה, ולארבעה רבעונים של שלוש-עשרה שבתות – היה מקובל על אנשי קומראן ועל חוגים קרובים להם שכתבו ספרים שכוננו ספרים חיצוניים במאות הראשונות לפני הספירה.⁸ לוח שמשו זה היה לוח כוהני והיה לפי דעת מחבריו הבסיס היחידי הראוי לעבודת המקדש. לוח שנה שמשו שבני כת מדבר יהודה חיו על-פיו מתואר ב"מגילת המקדש", במגילת "מקצת מעשי התורה", במגילת תהילים ובמסורות מאוחרות ממחצית המאה העשירית, המובאות אצל ההיסטוריוגרף הקראי אל-קירקסני המייחס אותן לצדוקים ולבייתוסים – המזוהים כיום עם בני כת מדבר יהודה.⁹

הלוח השמשי – המתואר בספר יובלים, ב, ט: "ויתן אלהים את השמש לאות גדול על הארץ לשבתות ולחודשים ולמועדים ולשנים ולשבתות השנים וליובלות ולכל עתות השנים" – מסתמך על תנועת השמש בלבד. לפיכך היחידה שלו היא שנת החמה, והגדרת החודש בו היא שרירותית ובעלת מספר ימים קבוע. החגים בו אינם נתונים לתנודות אלא נחוגים בימים ובתאריכים קבועים, המתייחסים לשנה שמתחילה תמיד ביום רביעי, יום בריאת המאורות, ומכאן שאף פעם חגים אינם חלים בשבת. כנגד זה הלוח העברי המקובל היום הוא הלוח הירחי, המסתמך על תנועת הירח בלבד הנתונה לתנודות, ויחידתו היא חודש בן מספר ימים משתנה. לוח זה, שהיה תלוי כאמור, בתצפית במועדי הופעת מולד הירח והיה טעון עיבור לשם התאמתו לעונות השנה החקלאית, אינו מאפשר קביעת החגים ביום קבוע או במועד חוזר נשנה, שכן אין לו יום ראשית קבוע ואין ראש חודש במועד ידוע. יש חוקרים הסבורים שראשיתו של הלוח הירחי בכיבוש ממלכות ישראל ויהודה על ידי האשורים, הבבלים והפרסים בשעה שלוח הירח המסופוטמי נכפה על תושבי הארץ כחלק ממדיניות ניהול האימפריה.⁵ לטענתם, גולי בבל היו חייבים להסתגל ללוח הירחי שנהג במקום גלותם, ובהשפעתם הפך לוח זה ללוח הדתי המקובל במסורת היהודית. בלוח מטיפוס זה אין אורך קבוע לחודש ולשנה אלא מקדשים את החודש על פי ראיה, דהיינו קביעת מועד ראש חודש ומספר הימים בו נעשה על פי תצפית ולא על-פי חישוב רב שנתי קבוע.⁶

מאבק חריף בין מצדדי לוח השמש למצדדי לוח הירח

ככל הנראה החל מתקופת גלות בבל וראשית תקופת בית שני היו נהוגים בארץ ישראל שני לוחות מקבילים – הלוח האדמיניסטרטיבי החילוני הבבלי, שהיה מיוסד על תקופת הירח, וחישב את היממה מערב עד ערב, והלוח הממלכתי המסורתי שנהג במקדש, שייסד את חשבון ימות השנה והמועדים על לוח השמש וחישב את היממה מבוקר עד בוקר. במועד לא ידוע, אולי בראשית תקופת החשמונאים, הונהג לוח הירח במקדש והחל מאבק חריף בין מצדדי לוח השמש שנהג בבית ראשון למצדדי לוח הירח שהונהג בבית שני, שכן הפרשי החשבון בלוח השנה גרמו לחישובים שונים של הכרזת ראשי החודשים, לשינוי זמני המועדים ולהפרשים בזמני עבודת הקודש. על אף שאין בידינו לקבוע תאריכים מדויקים למועד השינוי בלוח הנהוג ואף לא לתעד את תהליך התרחשותו, יש בידינו עדויות רבות על כך שבתקופת בית שני היו חילוקי דעות חריפים בנושא ביסוס חשבון העיתים על תקופת הירח או על לוח השמש. מתפיסת הלוח נגזרת כל העשייה הפולחנית והטקסית, ועל כן גם אם בענייני אמונות ודעות היה קיים מרחב גדול של אי הסכמה,

קביעת לוח השנה מקור לפירוד ואי-הסכמה

אין ספק שתופעת הכיתתיות בימי בית שני לוותה במאבקים על הזכות לקבוע את לוח השנה ומועדי החגים. היקף היצירה הספרותית המתייחסת למקורותיו האלוהיים של הלוח ולסדריו השמימיים מעידה על כך שאין מחסום ופירוד גדולים יותר, בין קבוצות המזדהות סביב זיכרון משותף ופולחן משותף, מאלה שנוצרים מחישוב שונה של ימי השנה והמועדים התלויים בהם. יתר על כן, קבוצות פורשות אלה עשו מאמץ נרחב לאשש את אמיתותן וסמכותן של הלוח הפולחני השנוי במחלוקת שבו החזיקו, באמצעות קישורו ללוח מיסטי-היסטורי. דהיינו, הם ניסו לקשור את ההווה הפולחני עם העבר ועם העתיד, שכן לטענתם חוקיות הלוח הפולחני המבוסס על שבועת-הימים וקושר קשר טקסי בין העבר להווה, תלויה בחוקיות הלוח המיסטי, המתייחס לשבועת-השנים וקושר קשר מיסטי-אפוקליפטי בין העבר לעתיד.

עדות על לוחות שמישיים שביעוניים בני 364 ימים או 365 ימים שנהגו בחוגים יהודיים שונים ועל לוחות מיסטיים של שבועות, שמיטות, קצים, מועדים ויובלים נמצא, כאמור, בספרים שנכתבו במאות הראשונות לפני הספירה כגון ספר היובלים, ספר חנוך הראשון, הכולל את ספר מהלך מאורות השמים [חנוך האתיופי, פרקים עב-פב], ספר חנוך השני, צוואות השבטים, מגילת המקדש, מגילת ברית דמשק, שירות עולת השבת ובחיבורים נוספים בספרות קומראן. המכנה המשותף לספרים אלה, מלבד האחיזה בלוח שמישי וההתנגדות ללוח ירחי¹⁰, הוא שיש בהם עמדה הלכתית מחמירה בענייני עבודת המקדש וקביעת המועדים, והתנגדות לפולחן המקדש הנוהג בזמנם¹¹. עוד יש בהם עדיפות מובהקת לשבט לוי ולמעמדה של הכהונה מבית צדוק. ברבים מספרים אלה בולטת התביעה לגילוי מתחדש הנשען על ספרות מלאכית ועל קשר בלתי אמצעי עם עולמות עליונים, ועולה בבירור החירות לספר את הסיפור המקראי מחדש בהתאמה לעקרונות של מחזוריות שביעונית. חירות זו, הקשורה פעמים רבות בשזירת מחלוקות אקטואליות לתוך סיפורי העבר, עולה בצד הפקעת הסמכות מן הגילוי ההיסטורי הכתוב המקובל ומהזמנים הנוהגים בו.

בספרים אלה מצויה היסטוריוסופיה המספרת את הסיפור המקראי מחדש ביחס לתפיסה של

תכלית היסטורית נסתרת, וקושרת בין חלוקת זמן פרה-דטרמיניסטית לסכימטיזציה מיסטית של פרישת ההיסטוריה. ההסתמכות על מלאכים והשוואת כוהנים למלאכים, הרווחת בספרות זו, מאששת את ההנחה שספרים אלה נכתבו בידי חוגים כוהניים שהתפלמסו עם המציאות בת זמנם וחלקו על דעת הרוב, וביקשו אישור שמימי למסורות שאחזו בהם ועדות מלאכית מכרעת לנכונות דרכם ולאמיתות חישוביהם.

ביסוס ללוח השמישי בספרות קומראן

החיבורים ההלכתיים מקומראן מגלים בעליל שמחבריהם פרשו בשל מחלוקות לגבי נקודות מעשיות בפרטי הלכות בתחומי החיים הציבוריים; הלוח והמועדות, טומאה וטהרה, מקדש וקודשיו, כהונה ומתנות כהונה. ואילו החיבורים המיסטיים והאפוקליפטיים של חוגים אלה מלמדים כי מחבריהם התבססו על לוח שמישי וקבעו פרה-דסטיניציה מטא-היסטורית שקשרה בין העבר לעתיד ובין תולדות הכהונה לעתידה באחרית הימים. ספרים אלה, המאששים את טענותיהם בסיפורים מיתולוגיים, שנעמוד עליהם להלן, מייחסים חשיבות ראשונה במעלה הן ללוח השמישי הפולחני המבוסס על יחידות שביעוניות [שבת 7 x 1, שבועות 7 x 7, שנה של 52 שבועות 52 x 7] על שביעיות המתייחסות לשלוש עשרה השבתות בכל אחת מארבעת עונות השנה, הקרויות דגלים או תקופות או פגועים, הנמדדות בתקופה של 91 יום [7 x 13 = 91] ועל קביעת מועדים קבועים על פי הלוח השמישי הדורש מניין סדיר וקבוע של 1/4 365 יום; והן ללוח השמישי המיסטי המונה את ההיסטוריה על פי העיקרון השביעוני מראשיתה ועד אחריתה. עיקרון שביעוני זה נקצב בקצים המתייחסים לתוכנית אלוהית שחילקה מראש את ההיסטוריה לפרקי זמן קצובים, שכן ההיסטוריה אינה אלא התגלות שלשלת קבועה וקצובה של שמיטות, שבועות ויובלים, המבטאות את הערובה להשגחה האלוהית מראשית הימים ועד אחריתם.

בכתבי קומראן, בספר היובלים ובספר חנוך על חלקיו השונים, חוזרים ונשנים שני סיפורים מיתולוגיים הקושרים בין נסיבות גילוי לוח הירח לבני האדם ובין נסיבות גילוי לוח השמש. גילוי הלוח הירחי נקשר עם סיפור חטא בני האלוהים ובנות האדם (בראשית ו, א-ד) שנודע כ"חטא המלאכים הנופלים" או כ"ירידת עירי שמים". מיתוס זה, הנשנה במסורות השונות, מאבא את הרקע לעונש המבול במעשי החמס של הנפילים שנולדו כפרי זיווגם של בני אלוהים ובנות האדם.¹² אולם במסורות האלה מודגשת העובדה שכתוצאה ממעשי המלאכים שחטאו בהליכה בשרירות ליבם ובמרד בסדרי האל וחוקותיו ושיבשו את הסדר האלוהי בכך שזיווגו זיווג אסור של בשר ורוח – נגלו לבני האדם סודות תקופת הירח או חשבון הלוח הירחי (ברית דמשק 18,2; חנוך א, פרקים ו-ט; חנוך ב, ד-ז; ספר היובלים ו).

לעומת המלאכים החוטאים שידדו משמים לארץ – שחטאו במעבר אסור מתחום הוויה אחד למשנהו, מעבר שהוא מנוגד לחוקיות העולם שנקבעה בידי אלוהים מראשית בריאתו, וגרמו לשיבוש סדר הזמנים ולהתעיית בני האדם ולהתפשטות לוח הירח, עולה חנוך בן ירד לשמים, (בראשית ה, כג) הופך מאדם למלאך ולומד את חוקות השמים, את סודות ההיסטוריה הנמדדת בשבעה שבועות ושבעה קצים ושבעה יובלים, ואת סודות לוח השמש ומלמדם לבניו המופקדים על סודות הכהונה¹³ חנוך הוא גיבורן של מסורות רבות העוסקות

גולי בבל היו חייבים להסתגל ללוח הירחי שנהג במקום גלותם, ובהשפעתם והיה ללוח הדתי המקובל במסורת היהודית

החיים על-פי לוח-שנה שונה מזה הנוהג אצל כלל העם יצרו חייץ בלתי ניתן לגישור וחייבו פרישה מן הציבור

חנוך עולה לשמים לומד את סודות לוח-השמש ומלמדם לבניו המופקדים על סודות הכהונה

אתר האינטרנט "חופש"

מהווה במה חילונית, לא פוליטית, החובקת כל אדם, גוף או ארגון שפועל לחופש מפנייה דתית

אתה מזומן לבקר באתר אשר מחדש את פניו באקטואליה אחת לשבוע. האתר ישמח לקבל ביקורות והערות. אתר האינטרנט "חופש" מופעל בידי קבוצת מתנדבים (כולל האיורים והעבודות הגרפיות). האתר מעלה על דפיו כמעט מדי יום ביומו נושאים אקטואליים וחדשים, ומזוירו הקבועים כוללים:

- הצגת הזהות היהודית החילונית ת כערך תרבותי וקיומי • מאבק במימסדים שפועלים למיסיונריות יהודית ("החזרה בתשובה") • על ההטפות, הרמייה וההוואה בתהליך ההתחדדות ("החזרה בתשובה") • מאבק בכפייה הדתית ובהשתלטות הדתית-חרדית על תחומי חיינו השונים • הכוח החילוני, מהנעשה בשטח- בישובים, בשכונות, ברחובות • ביקורת על פולחנות דתיים שנכפים על יהודים שאינם מאמינים בהלכה היהודית • עידוד השימוש בחלופות (אלטרנטיבות) למימסד הדתי: נישואים אלטרנטיביים, קבורה חילונית • פרסום ארגונים שנאבקים לחופש מדת ומכפייה דתית -מידע, כתובות, טלפונים ושמות • עידוד קניית מוצרים המשוחררים מעול השיעבוד לחותמות ה"בד"ץ • קריאות להשתתף באירועים, הפגנות, הרצאות וכנסים יהודיים-חילוניים • מאבק למניעת פרסום מוצרים בעיתונות החרדית, השוללת ומשמיצה את החברה חילונית • סקירות חודשיות על הנעשה בתחום דת-מדינה בישראל יומן אירועים חודשי, יומן אלימות ופשיעה בחברה הדתית-חרדית, מה כותבת עלינו העיתונות החרדית • מה לקנות? • תגובות מבקרים ומכתבים למערכת • לינקים

סטיקרים

מערכת אתר "חופש"

בלות השנה השמשי, משום שהוא השביעי בשלשלת הדורות מאדם עד נוח, ומשום שמספר שנות חייו מקביל לימי לוח השמש, כאמור בספר בראשית ה, כג: "ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלוש מאות שנה ויתהלך חנוך את האלוהים ואיננו כי לקח אותנו אלוהים".

המאמר הנ"ל הוא חלק ממאמרה של רחל אליאור, "הלוח היהודי והזמן המיסטי", שהופיע בקובץ לוח השנה העברי, בהוצאת בית הנשיא, ירושלים תשל"ו.

ל' נשא זה קיימת ספרות מקבילה עניפה שמן הזמנתי לבנייה במסגרת זו בשל קוצר הידיעה. לסיכום חלקי של ההסקפות השונות שהיו: מיכאל חיוטין, מלחמת לחות השנה בתקופת בית שני וערכת זמנתי תולדות על פי לוח השנה, ירושלים, 1993, עמ' 110-113. על לוח השמש לוח היחיד ראה: רחל אליאור, ראשיתה של המיסטיקה היהודית הקדומה: שלושה מקדשים ושלוש מסורות כוהניות. חיוטין, ירושלים, תשנ"ח (בדפוס). יענינו: אברהם הלוי פרנקל, לוח, האנציקלופדיה העברית, כרך כ"א, תשכ"ט, עמ' 335-353. 'במאמרם בתחילת יסודה של הממלכה העתיקה כ-4000 שנה לפני הספירה נקבעה שנה מלכותית בת 365 יום. לוח השמש המצרי הושפע מקצב גאות הנילוס שהיא של שנה שמשית. במיסטיקה המספרים המצריים למספר 7 החיבות מרובה; כלוח השנה הפרסי 365 יום וכן גם בלוח המקדוני סלווקי. השו: O. Neugebauer, The Origin of the Calendar, JNBS, vol.1 (1942) pp. 396-403 וראה מ' גרין, מספרות מצרים העתיקה, ירושלים, 1975.

ל'שלט המלך קבע קביעה חדשה לחסכת צרכי ביתו לשנים ישר השבטים כעולה מדברי הימים, חיסוד הממלכה והקמת המקדש היו קשורים מטבע הדברים במערכת מיסוי וארגון שהיו תלויות בניהול מחזורי בורו של פעילות המקדש המרכזי בירושלים. החמם, העליות לרגל והקריבנות היו חלק ממקצב פולחני שהתמקד במקדש אך היו חלק משיטת מיסוי שעליה בניה המערכת המפרנסת את בית המלך והכוהנות. השו: חיוטין, לעיל.

ל'בבל נקבעה השנה הירחית כשנה בת 364 יום. השנה הקלדריית מבוססת על הירח תוך עיבור של השנה הירחית בחודש נוסף של שלושים יום מדי מספר שנים. הלוח היחיד היה דומה ללוח הבבלי. החודשים נקראים החודש השני חשולשי וכו' ואין להם שמות. שמות החודשים נלקחו מהלוח הבבלי והם מאוחרים. קידוש החודש על ידי ראייה מתואר במשנה ראש השנה א-ב, בבלי סם / סנהדרין י"ג, דק בתקופתו של סעדיה גאון וסתיימה קביעת הלוח הקבוע שנתקנה שלבים שלבים וכללה את קרינות העיבור וקביעת אורכו המדויק של כל חודש.

ל'שמירה טלמן, 'חשבון הלוח של כת מדבר יהודה', מחקרים במגילות הגנוזות, (עורכים: גאל ירון וחיים רבין), ירושלים תשנ"א, עמ' 105-77. שואל ליברמן, JBL, 71 [1952] pp. 205-206, ועלמנו כבי העמידו על כך שבסטייה מחשבון הלוח המקובל הצטיינו אל דק אנשי מדבר יהודה ובעלי ספר היובלים אלא גם השומרונים, הגרמיקים, התיבתים ותוקאים וצניו שהתייחדות ללוח שנה שונה מן המקובל על כלל ישראל שימשה אמצעי ראשון במעלה לייסוד עליו נמנות לעצמאות תרבותית, שבו נאחזו פורשים בעם ישראל מאז המילוג המולטי של ירבעם בן נבט ועד לפרישת הכהנות בבלוהי ימי הביניים.

ל'לוח כקומראן פועל על ידי גאל ירון בפירושו למגילת המקדש ואמת בפענוחו של טלמן לקטע משמרת הבהנים שחוקר במקורות ים המלח; הלוח הוא לוח שמשי שנחלק לארבע תקופות של 91 יום כל אחת. כל תקופה נחלקת לשלושה חודשים בני 30-31 יום כאשר היים ה'ד' בכל חודש שליש חתום את התקופה. סך הכל 12 חודשים 52 = 364 = 7 x 52 = 4 x 91. על פי סוף היחיד נקראות ארבע התקופות קציר קיץ זרע ודשא. לוח המועדים של הכת הוא על פי המועדים במקרא ותוא מתעלם מכל המועדים שאינם מופיעים בתורה כגון חנוכה פורים והצמחות. במסגרת הלוח שהתייחדות ללוח שנה השמשי בת 364 ימים למעשה ירח המלא. אפיו השמשי של הלוח כולט בסך היחיד. שם נאמר כי מזיו החודשים וקביעת המועדים ושתה על תקופת השמש "המאור הגדול לקודש קודשים ואת נאמן למפתח חסדיו עולם, לראשי מועדים בכל קץ נתיב, ברשת ירחים למיחיהם וימי קודש בתכונם לכוון במיחיהם" (4,10). מחקרים מפורטים על הלוח השמשי בספר חנוך, בספר היובלים ובלוח השנה של כת מדבר יהודה מצויים בעבודותיהם של ירון, טלמן, ון-דרק, מיליק, מורגשטרן, פוקר, רבקה, סול, בן-שטר ואחרים. המעיינים יוכלו למצוא הפניות מפורטות במציאות לספרים הנזכרים במחזורו של ג' צ'רלסוורס לפסאודואפינומה ובמהדורות הסקנדיות לכתיב קומראן.

ל'ראו מחקרו המקיף של יעקב אסמן, 'חקר תולדות ההלכה ומגילות מדבר יהודה - היהודים חלמתיים ראשונים לאור מגילת "מקצת מעשי התורה", תרביץ נט, (תש"ן), עמ' 11-76. *דממה לחשקפה מעין זו נמצא בספר היובלים ו, ל-לח "ויהי כל ימי המצוה הזאת חמישים ושתיים שבתות ימים וכולן שנה תמימה זה היות וקביו בלוחות השמים. ואין לעבור בכל שנה ושנה ומשנה לשנה. ואתה צו את בני ישראל ושמו את השנים כמספר הזה שלש מאות ששים וארבעה ימים יהיו שנה תמימה ולא ישחיתו את מועדיה מימיה ומתמה כי הכל יבוא אליהם לפי ערותם ולא יאבדו וישחיתו וזו כי ידעתי אני ומעתי המי למי ולא מלבי כי ספר כתוב לפני ותנתן בלוחות השמים חלוקת הימים כי ישכחו את מועדי ובריותי והלכי במועדי הימים אחרי שגגתם ואחרי אולתם; ויהיו אלה אשר יביטו אל היחיד ותוא ישחיתו את המזנים הקבועים וקדם משנה לשנה עשרת ימים; על כן הבאנה להם שנים אשר בהן ישחיתו ועשו יום העדות לבח ויום טובהא לוח ובכלכלו כל ימי קודש בסמאים מום טומאה ביום קודש כי יטעו בחודשים ובשבתות בחגים וביובלים"

ל'השו: זוסמן, חקר תולדות ההלכה (העדה 9 לעיל). זוסמן העמיד על כך שממילת מקצת מעשי תורה אנו למדים בבירור שהשיטה ההלכתית המקובלת על הכת היא השיטה המכונה בספרות חז"ל על שם הצדוקים. ל'ראו: דבורה דימון, 'מלאכים שחטאו' במגילות מדבר יהודה ובספרים החיצוניים הקרובים להן, דיכרסטיה, ירושלים תשל"ד.

ל'על החיטוטייה המיסטית השביעית בדברי חנוך ראו ספר חנוך א, אג א-א; לעיל דמיון של חנוך ראו במבוא של הלן אודברג לספר היבלות-חנוך השלישי, H. Odeberg, 3 Enoch, New York 1973; T.J. Milik, The Books of Enoch, Oxford 1975 ועיינו בחיבורה של דימון (לעיל) ובמבואות לספר חנוך הראשון והשני במהדורת צ'רלסוורס. ספר חנוך מחולק לחמישה חיבורים עצמאיים אם כי יש ביניהם קרבת עניינים והסקפות.

ל'דיון רחב בנושא הלוח, ראו: רחל אליאור, ראשיתה של המיסטיקה היהודית הקדומה: שלושה מקדשים ושלוש מסורות כוהניות. חיוטין, ירושלים תשנ"ח (בדפוס).

הסטטוס המעשי של החילוניות במשפט הישראלי

עמרי קאופמן

ביטא את הגותו בדבר מרכזיותו של האדם בבריאה, פיתוח היכולת וההגשמה האנושית, וביסוס החברה על שלטון החוק כפי שעוצב על ידי הקהילה.

את קפיצת המדרגה האמיתית לתפישה החילונית יש לכרוך עם תנועת הלאומיות וזכות ההגדרה העצמית, מה שהפך לתו התקן החדש להגדרה מדינית בעולם בו אנו חיים כיום. המהפכה הלאומית החילונית שימשה קרש קפיצה להתמקדות בצרכים האנושיים של הפרט, זכויותיו חיקתו לקולקטיב לאומי, שבו הדת מהווה בסך הכל רכיב נוסף בזכויות הפרט והקהילה, אותם יש לכבד. החילונית אפשרה למרקם הלאומי לבנות מערכת תרבותית עניפה, שבהרבה מקרים מחקה את הדפוסים המוכרים מהפולחן הדתי.

מובן, שנוכח ההסטוריה עמוסת הנרטיבים והדוגמות הדתיות, לא ניתן לדבר על איזושהי תרבות לאומית, מבלי שתעשה התייחסות למקורות הדת, גם כאשר אנו מדברים על תרבות לאומית-חילונית. כדרך האמרה המפורסמת

על פורנוגרפיה: גם חילונית היא עניין של גאוגרפיה.

אין מנחה משותף לאומי-חילוני למכלול האזרחים

הציונות היא תופעה מוקצנת של נסיון בליעה לאומי של מקורות דתיים. גישתם של האידיאולוגים הציוניים, והמשכה בתרבות הישראלית המתהווה, דגלה בתהליך של זיקוק רכיבים לאומיים ביהדות שימשו לעיצוב הסולידריות האתנית-תרבותית, הנדרשים לצורך הכרה המדינית ומאבק לאומי.

החילונית אם כך, נתפסה כתשתית רחבה ומוסכמת להווייה הרוחנית בה החזיקה המסה המרכזית של מייסדי הארץ, ולא רק בבחינת הזכות הצרה יותר לחופש מדת, עליה אנו נאבקים כיום. כך, כאשר אנו מוצאים בהכרזות העצמאות של המדינה, אותה הגדיר בית המשפט העליון כ"אני מאמין" של המשטר הישראלי, התחייבות לשמור, בין השאר, על חופש דת ומצפון, חשוב לזכור שתדבר נעשה בקונטקסט של מדינה חילונית ליברלית, היונקת את זהותה הלאומית משורשים יהודיים.

לפי שעה, הסקרים המתפרסמים חדשות לבקרים מצביעים על כך,

הפרדת הכנסיה והמדינה באירופה, גלית דואר מ-1907. ומתי אצלנו?

חילונית. אותו מונח כל כך מוכר מהשיח החברתי המתקיים בארץ, הדיר את רגליו מספר החוקים של מדינת ישראל. אין ולו חיקוק אחד המשתמש במונח, או באיזו מהסיותי המוכרות. העדרו בולט עוד יותר נוכח שפע הוראות החוק הנוגעות לעיגון אינטרסים דתיים, ודתיים-יהודיים בפרט. לעומת זאת, בבדיקת הרטוריקה בה נוהגים שופטי בתי המשפט העליון בפסיקתם, נמצא, שנעשה שימוש במאות מקרים בהם תוארו המוסדות הממלכתיים הכללים כחילוניים, כולל בית המשפט עצמו ופסיקתו. הגדיל הנשיא אגרנט שהכריז חגיגת, באחד מפסקי הדין שניתנו על רקע תיקון חוק השבות בראשית שנות השבעים, שמדינת ישראל הוקמה על יסודות חילוניים-ליברליים.

המהפכה הלאומית - קרש קפיצה של החילונית

בטרם נבחן את הסטטוס המעשי

של החילונית במשפט הישראלי, יש לברר, ראשית, מה משמעותו של אחד המונחים היותר שגורים בפי ישראלים רבים כאשר הם מתבקשים להגדיר את זהותם: חילונית.

החילונית, כשלעצמה, מבטאת העדר אמונה בטוה-פיזי עליון. ההגדרה המילונית שלה אומרת במה החילוני אינו מאמין יותר מאשר במה הוא מאמין. ככזו, באמת ניתן להציגה ככלי ריק, שכן אין לה אפילו היכולת להצביע על תוכן פוזיטיבי, והיא נאלצת להסתפק בהגדרה על דרך השלילה. העדר אמונה שכזה לא היה נחלת הקדמונים. ההומניזם העברי והפילוסופיה המדינית היוונית היו מתובלים ביראת האלוהים.

אפילו הומניסטים גדולים כגון לוק ו'אן-ז'אק רוסו, כרכו בכתביהם בדבר טבעה של החברה האנושית הרצויה את האמונה הדתית. היה זה רק לאחר שיאה של תנועת ההשכלה באירופה, שהתבונה של ההומניזם החילוני, או האזרחי, תפסה את מקומו של ההומניזם התאיסטי, או הדתי. היה זה ג'ורג' הוליוק, באנגליה של המאה שעברה, שנחשב לאבי החילונית המודרנית. הוליוק, לאחר שישב במאסר בגין פעולתו, יסד את ה־Rationalist Free Press בה

עם זאת, נושא מעמדה של הדת ושמירת חופש המצפון היו מהנושאים הבודדים שכן זכו להתייחסות המעצמות והגופים הבינלאומיים. כך, בהחלטת החלוקה התנתה עצרת האו"ם את יישום ההחלטה בהתחייבות, של שתי המדינות למספר עקרונות. הראשון בהם הינו הבטחת חופש מצפון ופולחן דתי כך, בסדר זה. סירוב הערבים להצעת החלוקה, ופרוץ מלחמת השחרור ביטל את הצורך של מדינת היהודים שקמה להכריז על מחויבותה זו (מעבר למה שעשתה בהכרזת העצמאות, וגם זאת בהתנדבות). נראה שאם לא מתוך כבוד לאזרחיה שלה, ועמידה בהתחייבות הכלולה בהכרזת העצמאות כלפי פנים, אולי מתוך חובתה לקהילה הבינלאומית, הגיעה השעה לתבוע את פרעון השטר לשמירת חופש המצפון, חופש הדת והחופש מדת.

עניינים שבשוליים נהיו לעיקר

מדינת ישראל הוקמה כמדינה יהודית. זו היתה שאיפת מייסדיה, זה היה הבסיס האידיאולוגי להצדקת המפעל הציוני, שהביא להקמתה, וככזו היא הוכרה על ידי אומות העולם. את התוכן הקונקרטי של אותה "יהודיות", לעומת זאת, מעולם לא נדרשו קברניטי המדינה להציג קבל עם ועדה. נהוג לומר, שנוכח ענייני השעה שדחקו בעת ההקמת, שאלת זהותה של המדינה היהודית נדחקה לקרן זוית, ושם נשארה בחמישים השנה שחלפו מאז.

לאחר פרק הזמן המאד אינטנסיבי שחלף מאז, הגישה הזו אינה יכולה לתפוש עוד. מדובר בתהליך כפול: ענייני השעה שבערו אז, אותן נחיצויות בסיסיות, פשוט השתנו. תשומת הלב האישית והציבורית התפנתה לבחינת הקיים. במקביל, עניינים שהיו אז (אולי) בשוליים - התפשטו לתוך לב ליבה של הרקמה החברתית, ונותנים את אותותיהם בהיקף ובעומק שלא היו קיימים בעבר.

יש היבט נוסף, שלישי, לעליית קרנה של שאלת הזהות. הקונצנוס הרחב בדבר האינטרפרטציה החילונית שיש לתת לזהות היהודית של המדינה, מאבד מאחיזתו. אותה תשתית של פולקלור חלוצי-ציוני, ששמשה בעבר תחליף הולם לפן הדתי של היהדות, נשחקת, ואת מקומה תופסים גורמים חדשים, שבצד טענתם להחלפת האתוסים הקודמים, הם קוראים תגר על הצביון שיוחס לדמותה של המדינה. התוצאה לה אנו עדים היום בצבור הישראלי, היא היותו בלתי מסוגל להמשיך ולהוריד את נושא שאלת זהותה של מדינת ישראל מסדר היום. נכונות זו חייבת להיות מוצללת לקיבוע פורמלי של אותם עקרונות שנתפסו מובנים מאליהם בעבר, כצעד קדימה לבניית תברה מתוקנת וחופשית יותר. כבוד האדם, חופש המצפון ושאר חירויות הפרט, הינם עיקרים עליהם כבר הוסכם. עתה, לשם מימוש דמותה הערכית של המדינה, נדרשת מעורבות עממית רחבה לפחות כמו זו שהתגייסה להקמתה הפיזית.

המאמר נכתב על בסיס עבודת מאסטר על מעמדה המשפטי של החילונית בישראל, שנעשתה במסגרת תואר במשפט בינלאומי ב־American University בוושינגטון D.C. ליסודי התואר התאפשרו תחילת למלגת המשפטנים של הקרן החדשה לישראל.

שהיהודי החילוני "הממוצע" בישראל רחוק מלנהל חייו במנותק מההשראה היהודית הדתית: הוא יתכנס בחוג המשפחה בחגים יהודיים המוכרים כחגים לאומיים, יקיים מכסה מסוימת של טקסים דתיים שמקורם בדת היהודית, מברית מילה ובר מצווה ועד צום, נישואין וקבורה ע"פ הקוד היהודי ההלכתי, ובעיקר ירגיש מזוהה כיהודי על פני כל הגדרה לאומית אחרת. בעוד שבמדינות אחרות, ארועים לאומיים, המנציחים את העצמאות המדינית, ימי זיכרון, או אפילו הנפת דגל או שירת ההמנון בארועי ספורט, משמשים מקור ליצירת מנחה משותף לאומי-חילוני למכלול האזרחים, בישראל הם מהווים דווקא מוקד נוסף של מתיחות, ואינם מאפשרים, בינתיים, התייחסות אחידה לדמותו של הישראלי החילוני.

צביונה של מדינה נקבע על פי דפוסי החשיבה של תושביה

נשאלת השאלה, עד כמה נשמרה מחויבותה של המדינה לאותו אופי חילוני-יהודי בו דובר. נראה, שכדרך התמודדות עם שאלת יהדותה של המדינה, זוהי גם התשובה באשר לחילוניותה. ההסכמה הרחבה ביותר לשאלה מהי מדינה יהודית, כולל זו של בית המשפט העליון, הינה, שזוהי מדינה

בה קיים רוב יהודי. כך הדבר לגבי אופיה החילוני. צביונה של מדינה נקבע על פי דפוסי החשיבה של תושביה, האמנות והספרות שהיא מפיקה, התרבות הפוליטית ונורמות החינוך של דור העתיד. ההגמוניה, הלכאורית, של התפיסות החילוניות של מרבית דור התקומה, מדת העבודה בתפיסה סוציאליסטית המוקצנת, ועד הרביזיוניזם וברית הבריונים החילונית של ז'בוטינסקי, איננה עוד. משיחיות דתית-לאומנית, מאבק לזכויות עדתיות בכסות של חקינות חרדית זולה והתרחבות שורות החוגים החרדיים והמסורתיים, משמשים כולם גורמים דומיננטיים בחברה הישראלית, שאינם מותירים עוד אפשרות להשאיר הבנות שבעל-פה בלי עיגון חוקתי.

החילוני "הממוצע" רחוק מלנהל את חייו במנותק מהוויה יהודית דתית ומקיים מכסה מסוימת של טקסים שמקורם בדת היהודית.

נראה שמייסדי המדינה היו כה משוכנעים בדבר אופיה הדמוקרטי-חילוני של החברה שתיווצר, עד שהסכימו על הימנעות מכינונה של חוקה

שתעגן את התפיסה הזו. ב־1992 הכירה הכנסת בחובתה להפוך את התורה שבעל-פה לתורה שבכתב, וחוקקה שני חוקי יסוד, מעט מתוך עוגת חירויות האדם, הכל כפי שהתירו לה השיקולים הקואליציוניים. בחוקי יסוד אלו טרחה הכנסת גם לאמץ את הקוד הנורמטיבי שמבוטא במגילת העצמאות, והגישה את אופיה היהודי דמוקרטי של המדינה. מה שהיה בעבר מעט המעיד על המרובה, נתפס כיום כחקיקה אולטרה-טולרנטית שיכולה בתעלולי אקרובטיקה משפטית לחלץ פסיקה שתאפשר ליבא בשך לא כשר (שנאסר מחדש בחוק עוקף בג"ץ), או לרכב לנסוע בשבת בציר ראשי במרכז ירושלים שנסגר לתנועה, בתנאי שהנהג ידע מראש את זמני התפילה.

מעניין לציין, שהגורמים הזרים שהיו מעורבים בהיווסדות מדינת היהודים הקפידו, שלא להתערב בשאלת המבנה הפנימי של המדינה העתידה, לא כל שכן בתכניה ובעקרונות השלטון בהן תדגול. יחד

ישראל במתח שבין ניפה שלטת ליהדות חופשית

ידידיה יצחקי

לוי יצחק הירושלמי – הכיפה השלטת

קו אדום, הוצ' הקיבוץ המאוחד, תל אביב 1997, עמ' 238 עמ'.

מגמות ההשתלטות הזוחלת של העדה החרדית על החברה הישראלית, ומאמציה להנהגת דרך חיים חרדית הלכתית במדינה כולה, וההקצנה ההולכת וגוברת של המחנה הדתי-לאומי, מעסיקות מזה זמן רב את דעת הקהל הישראלית, ויוצרות עימות מחריף והולך בין חילונים לבין חרדים בתחומים פוליטיים, משפטיים ואזרחיים. עימות זה יוצא מפעם לפעם לרחוב ומסעיר את הרוחות בשני המחנות. הציונות הדתית נמצאת בעמדת ביניים, אבל המגמה הכללית מורה על התחרדות גוברת במחנה זה.

ספרו של לוי יצחק הירושלמי עוסק באותו נושא מנקודת ראות עיתונאית מובהקת. הוא מתאר את תהליכי ההקצנה ועלייתה של הקנאות הדתית בחברה החרדית, המבקשת להשליט את "תורת ישראל השלמה" ואת תנועתם של הדתיים הלאומיים, מהעמדות המתונות של שנות הארבעים והחמישים אל הקיצוניות הלאומנית, כשמטרתם היא "ארץ ישראל השלמה". ספרו של הירושלמי מתאר את מקורותיהם האידיאולוגיים והפוליטיים של תהליכים אלה בהתפתחותם העכשווית. הוא עומד על הגישה האנטי-ציונית המובהקת, שהיא אידיאולוגיה המונחת בבסיסן של התנועות החרדיות, ועל הרעיון המשיחי שהזין את הציונות הדתית מראשיתה. הוא בוחן את המשמעויות הצפונות בהם לעתידה של החברה הישראלית, וכל זאת במידה ראויה לשבח של אחריות עיתונאית ואמינות גבוהה. מוזר שספר זה, ובמיוחד המסר הקשה מאין כמותו שהוא נושא, לא זכו לתשומת הלב שהם ראויים לה.

אשר כהן – הטלית והדגל, הציונות הדתית וחזון מדינת התורה בימי ראשית המדינה.

הוצ' יד-בן-צבי, ירושלים תשנ"ח, (1998), עמ' 174 עמ'.

רעיון "מדינת התורה" היה חזון מרכזי בתנועה הדתית-לאומית בשנותיה הראשונות של המדינה. נושאו של רעיון זה ראו בו תשובה לקרע שבין היהדות הציונית החילונית, לבין היהדות הדתית האנטי-ציונית. "גשר" מחבר בין שתי התפיסות, שיביא לאחדות הנכספת בעם, ויותר מזה ייתן תשובה למתח שבתוך התנועה עצמה בין התפיסה ההלכתית המחמירה, המסורתית, לבין התפיסה הממלכתית-דמוקרטית, המתחייבת ממעמדה של המדינה בעולם המודרני. רעיון זה ננטש בעקבות דעיכתו בעימות עם המציאות החילונית והממלכתית, שהתגבשה בעשור הראשון לקיומה של המדינה, לטובת גישה של פרגמטיזם פוליטי. הציונות הדתית ממשיכה להתחבט בעיות הנובעות מהכפילות שבין התפיסה הדתית הלכתית, למחויבות האזרחית למדינת ישראל כמדינת חוק עד היום.

חזון "מדינת התורה", שורשיו וגלגוליו, המאבקים האידיאולוגיים והפוליטיים שהביאו לעלייתו ולשקיעתו, מתוארים בהרחבה ובעומק רב בספרו של אשר כהן, הטלית והדגל, המבוסס על עבודת מחקר לתואר דוקטור באוניברסיטת בר-אילן. לצד תיאור המאבק על רעיון "מדינת התורה", פורש הספר בהרחבה את סיפורה של הציונות הדתית על האידיאולוגיות השונות המכוונות את דרכה, בעיותיה הפוליטיות ומאבקה עד היום הזה.

אביעזר רביצקי – דת ומדינה במחשבת ישראל: דגמים של איחוד, הפרדה התנגשות או כפיפות.
הספריה לדמוקרטיה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים 1998. עמ' 148 עמ'.

שאלת יחסה של הדת למדינה מוצגת לעיתים קרובות כשאלה סימטרית ליחסי דת ומדינה. למעשה, יחסה של המדינה הדמוקרטית לדת הוא ברור וחד משמעי, אם כי יש לו פנים רבות: הדת היא עניינם של הפרט או של הקהילה, היא כפופה לחוקי המדינה, חופש הדת והפולחן הדתי מעוגן בחוק, ומובטח לכל במסגרת החוק. הבעייתיות היא בשאלת יחסה של הדת למדינה. הדת, כל דת, רואה את עצמה עליונה על המדינה החילונית, ומבקשת לכופף את השלטון למרותם של ראשי הדת. מלחמות רבות נערכו בנושא זה. גם הדת היהודית רואה את המדינה היהודית המתוקנת, האידיאלית, כ"מדינת הלכה", בה מאוחדת הדת עם המדינה.

הניגוד שבין התפיסה הדמוקרטית לבין התפיסה הדתית מהווה בעיה לציונות הדתית, שנפתרת בדרכים פרגמטיות שונות. פרופסור רביצקי מעלה בספרו אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה זו, בהסתמך על הגותם של הפילוסופים הגדולים של ימי הביניים. בנספח מביא רביצקי גם את תפיסתו המודרנית של שפינוזה, על הכופפת את הדת למרותו של השלטון הדמוקרטי החופשי, על יסודות התבונה. התפיסות השונות המתוארות בספר מחזקות באסופות של מקורות, טקסטים נבחרים מכתביהם של ההוגים הנדונים, לתועלתו הרבה של הקורא.

אליעזר שביד – נביאים לעמם ולאנושות, נבואה ונביאים בהגות היהודית של המאה העשרים

הוצ' מגנס, האוני' העברית, ירושלים, תשנ"ט, עמ' 264 עמ'.

הנבואה נחתמה, כידוע, עם חורבן בית שני, ובמשך הדורות הרבים לאחר מכן, לא תורת הנביאים היתה זו שעמדה במרכזה של ההווה היהודית, בבחינת נוכחות תרבותית של יום יום, אלא ההלכה. תנועת ההשכלה העמידה את תורת הנביאים על מקומה המרכזי בתפיסת היהדות שלה, כעקרון מוסרי, ויותר מזה – כנושא של יעוד, שליחותו של עם ישראל בין האומות. בסוף המאה הי"ט

דתית לזהות יהודית. מסת מבוא של יעקב מלכין שואלת על ערכי מוסר בחינוך החילוני והדתי בישראל, לנוכח רצח רבין. אליעזר שביד חוזר לשאלת דמותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, וטוען, שקיומה של מדינת ישראל לא יהיה אפשרי בלא שתהיה יהודית ודמוקרטית כאחד. השופט חיים כהן עומד על הסכנות שבהעמדת ההלכה מעל לחוק. ואילו נפתלי רותנברג מציג לעיין בעמדתה של ההלכה לגבי סמכותה ותפקידיה בקהילה היהודית, עמדה שנוגדת את הרעיון של "מדינת הלכה". עירד מלכין מציג על שינויים בתפיסת היהדות במפלגות הדתיות בישראל, לאחר התעצמותן המדינית. אברהם וולפנזון סוקר את הרעיון המשיחי בגלגוליו השונים, דתיים וחילוניים. גם אורי בן-צבי בודק את מקורות כוחן של המפלגות הדתיות. יוסף גואל עוסק בקיצה של הברית ההיסטורית שבין המפלגות החילוניות והדתיות לאחר רצח רבין.

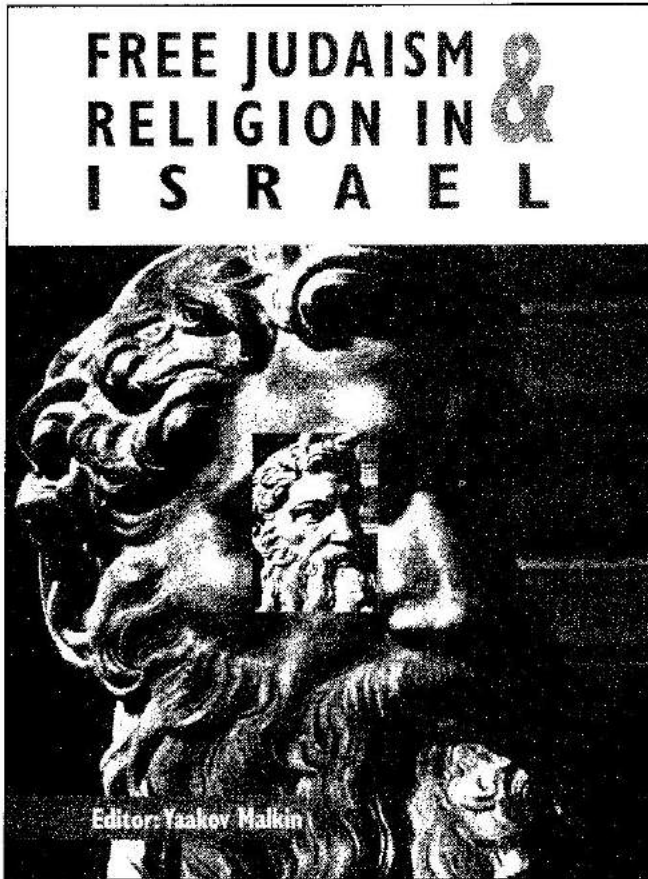
א"ב יהושע מעלה את השאלות של יחסי דתיים וחילוניים, שעשויות להעסיק אותנו אחר יבוא השלום עם ארצות ערב, ויאר צבן מציג את התרבות העברית החדשה כבסיס לזהות יהודית חילונית. חיים כהן רואה באלוהים "פיקציה משפטית",

ורחל אליאור סוקרת את השינויים בתפיסת אלוהים במחשבה היהודית. יעקב כהן מציג גישה חדשה למושג האלוהים, ויעקב מלכין מציג את אלוהים כ"גיבור ספרותי". שניאור עינים מסמן את הזהות היהודית בשלושה מעגלים קונצנטריים: המעגל ההומניסטי, היהודי והציוני. פליקס פוזן מעלה את הצורך הדחוף ב"ישיבה חילונית". ישעיהו לייבוויץ טוען שהוא איננו הומניסט, ומסביר מדוע אין הוא יכול לקבל את היהדות המוגדרת כ"הומניזם", אורי רפ משיב, שהגדרתו של לייבוויץ את ההומניזם אינה נכונה, ואם נגדיר אותה אחרת, ימצא לייבוויץ את עצמו בתוכה. יהודה באואר מסביר את הצורך ביהדות חילונית כאופציה המאפשרת ליהודי התפוצות הלא דתיים להגדיר את עצמם כיהודים.

הקובץ העשיר נחתם במאמרו של יעקב מלכין על פעילותה של המכללה ליהדות פלורליסטית בישראל.

קרסה תנועת ההשכלה, בעקבות "משבר ההומניזם" ותחושה כללית של אסון לאומי גדול המאיים על העם היהודי. תנועות מודרניות, שנשאן בדרך זו או אחרת את חזון ההשכלה, העלו פתרונות חדשים לבעיית היהודים - רפורמה דתית וחברתית, סוציאליזם עם אוטונומיה לאומית תרבותית, ולאומיות טריטוריאלית.

פרופ' שביד מראה בספרו החדש, שמנהיגיהן הרוחניים של תנועות אלה, הוגים ומשוררים כאחד, תפסו מעמד של "נבואה", שליחות אלוהית או חילונית, שבאה להזהיר מפני חורבן, ולהורות דרכי גאולה והתחדשות, להגשמת ייעודו של עם ישראל בחזון של צדק, חרות ושלום. ספרו של שביד מתעד את הגותם של עשרה מן הבולטים שביוצריה של התרבות היהודית של ראשית המאה, שראו במידה זו או אחרת את הגותם כ"שליחות נבואית": הרמן כהן, אחד העם, מ"י ברדיצ'בסקי, ח"נ ביאליק, פרנץ רוזנצוויג, א"ד גורדון, מרטין בובר, הראי"ה קוק, ליאו בק וא"י השל. עיקרי הגותם אכן נפרשת כאן בידע, בעמקנות ובבהירות רבה, כל אלה - ברצף כרונולוגי, המציג את התפתחותה של המחשבה היהודית ופרישתה הרחבה, בתקופה רבת חשיבות מאין כמוה בתולדותיה של התרבות היהודית. הרעיון הנבואי שמראה שביד בבסיסה של הגותם, מקשר את תפיסותיהם השונות ואף מנוגדות זו לזו. אפשר שהמושג "נבואה" נמתח מעט בהבנתו, לגבי אי אלה מההוגים המתוארים בספר.

Free Judaism and Religion in Israel

Editor: Prof. Yaakov Malkin.

Translation: Nahum Steigman.

(Judaism & Milan Press Jerusalem, 1999)

בעיותיה של החברה הישראלית בכל הקשור ביחסי דתיים וחילוניים; יחסה של הדת למדינה; הגדרתה הבעייתית של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; ותפיסות חדשות ביהדות ימינו הם הנושאים בהם עוסק הקובץ "יהדות חופשית בישראל", בעריכתו של פרופ' יעקב מלכין. הקובץ מכיל מאמרים ומסות שנדפסו ברבעון "יהדות חופשית", בתרגום לאנגלית.

הקובץ פותח בדבריו של שרווין ט' ויין, יו"ר התנועה הבינלאומית ליהדות חילונית הומניסטית. הוא מציג את היהדות החילונית הומניסטית כאלטרנטיבה חשובה בחיים היהודיים, ובהגדרה לא

הפרדת הדת מן המדינה - המבדיל בין קודש לחול

פרופסור ברנארד לואיס על דגמים להפרדת הדת מהמדינה באיסלאם, בנצרות וביהדות

פרופ' לואיס: לאמץ את הדגם הנוצרי

באיזור שהיום הוא עיראק – מקור ההלכה היהודית היה בישיבות של גולי בבל – כאשר השריעה התפתחה כמה דורות לאחר מכן.

בשנים אחרונות, אנו שומעים על "מסורת יהודית נוצרית". לעומת זאת, אין מדברים על "מסורת יהודית-מוסלמית". בעוד שה"ציויליזציות" של הנצרות והאיסלאם מבוססות היטב, בעיקר בזכות המספר הרב של המחזיקים בהן, היהדות, היא דת, או לכל היותר, תרבות. באופן היסטורי, הסביר לואיס היהודים חיו במשך תקופות ארוכות בקרב שתי הציויליזציות הנ"ל, והושפעו עמוקות על ידי חוויותיהם השונות בהיבטים רבים של אורחות חייהם והשקפותיהם.

דוֹקִים באיסלאם בין אמונה דתית לשררה חילונית

לואיס ציין עוד, כי מדינת ישראל של היום היא מדינה-יורשת, לא רק למנדט הבריטי ששלט כאן פחות משלושים שנה, אלא גם לאימפריה העות'מאנית המוסלמית, שהחזיקה בהגמוניה יותר מארבע מאות שנה. הוא הוסיף, כי ישנם יותר היבטים של המורשת העות'מאנית, כגון חוקי האישות העדתיים של שיטת ה"מילט" – שנשתמרו בחקיקה ובאדמיניסטרציה של מדינת ישראל של היום, מאשר בתורכיה המודרנית עצמה, או במדינה כלשהי מבין הטריטוריות העות'מאניות לשעבר בארצות ערב או בבלקן.

באיסלאם, האמונה הדתית והשררה החילונית היו תמיד משולבות אחת בשניה, וביתר שאת לאחר טראומות הפלישות המונגוליות הצלבניות ללב השטח המוסלמי בימי הביניים המאוחרים, והאתגר הפנימי שהציבה הפלגנות של השיעה.

מירזא אברטאלב חאן, סופר מוסלמי מן הידועים, שביקר בבריטניה במאה שעברה, כתב מאוחר יותר בחריפות אודות רשמיו מן הפרלמנט הבריטי, שהתיימר לחוקק חוקים במקום לקבל חוקים אלוהיים, שהעניק האל לבני האדם. הנחתו העיקרית היתה, כי בעולם האיסלאמי, היגול חוקתי כזה כלל לא היה אפשרי, בשל ההסכמה המוחלטת בעולם זה על כך שכל החוקים מקורם באלה וביסוים ב"שריעה".

פרופסור ברנרד לואיס מאוניברסיטת פרינסטון, הנחשב על ידי רבים כהסטוריון המוביל של האיסלאם מקרב בני דורו וכמורם של רבים מן ה"ערביסטים", "איסלאמיסטים" האקדמאיים ושל

טקס ההבדלה היהודי, בו אומרים יהודים שומרי מסורת עם צאת השבת "המבדיל בין קודש לחול", עשוי לשמש תרופה משביעת רצון להפרדה בין הדת והמדינה

מומחים אחרים למזרח התיכון בישראל, התייחס לדבריו הקשים של מירזא חאן על הדמוקרטיה הבריטית, בהרצאה שנתן לאחרונה, בחסות מרכז צימבליסטה למורשת יהודית, שבאוניברסיטת ת"א, בנושא "דת ופוליטיקה באיסלאם וביהדות".

השפעת הנצרות והאיסלאם על היהדות

למעשה, טען לואיס, ממשלות איסלאמיות חוקקו חוקים – אך רק באופן סמוי – בין אם באמצעות פירוש של הקוראן ובאמצעות החזית, המסורת בעל-פה של המשפטים האיסלאמיים, ובין אם בתקנות ממשלתיות ליישום השריעה בחיי היום יום. הוא ציין כי התפיסה המוסלמית של השריעה, שפירושה "הדרך", קרובה מאוד ל"הלכה" הרבנית היהודית, וזהה בדיוק בפירושה המילולי. הוא הוסיף את ההערה המעניינת, בדבר מקורן המשותף של השריעה האיסלאמית וההלכה היהודית

בארצות הנצרות, דוקטרינת ההפרדה בין הדת למדינה התפתחה במשך מאות שנים. תהליך זה הואץ על ידי המלחמות הדתיות בעקבות הרפורמציה הפרוטסטנטית.

ביהדות, בשל ההיסטוריה הארוכה של תפוצות יהודיות בגלות, הספרות הרבנית עסקה ביחסים שבין יהדות כדת לבין שררת המדינה רק באופן מופשט. הגישה התמציתית והנורמטיבית שהניחו במשך מאות שנים היתה: "דינא דמלכותא דינא", כלומר, יש לציית לחוקי המדינה החילונית (הלא-יהודית).

תפיסת ההפרדה בין הדת והמדינה הוא תרופה נוצרית למחלה נוצרית. הן מוסלמים בעולם האיסלאמי, והן יהודים בישראל, נדבקו ב"מחלה הנוצרית". ייתכן שהגיע הזמן שישקלו שימוש בתרופה שהשתמש בה העולם הנוצרי המודרני. הוא הציע שטקס "ההבדלה" היהודי, שבו אומרים יהודים שומרי-מסורת עם צאת השבת "המבדיל בין קודש לחול", עשוי לשמש כלגיטימציה טכסטואלית משביעת-רצון לצעדים הבאים שיש לנקוט.

החילון בתורכיה - החלטה מחושבת של דורות, לא קפריזה של יחיד

אבנר לוי

**אתא־תורכ שבר את
פולחני הקדושים, הקמיעות
והכשפים, וביקש ליצור אדם
רציונלי ביחסו
אל הטבע ואל הזמן**

**המדינה היא ערך עליון;
הדת - עניין אינדיבידואלי של האזרח**
תורכיה הגיעה לכך אחרי תהליך ארוך ועקבי שנמשך יותר ממאתיים שנה. הסולטאנים סלים ומחמוד פתחו בסדרה של רפורמות בכוון החילון מתוך הערכה, שטובת המדינה מחייבת זאת. עובדה ראויה לציון היא, שהסולטאנים הנ"ל נתמכו במאמצי הרפורמה שלהם על ידי האליטות שבאו מרקע דתי. אנשי דת תמכו

הצבאי הוא תנאי כדי לזכות בזכויות הבסיסיות של האזרח. דהיינו, הזכות לבחור ולהיבחר לפרלמנט, תלוי בשרות הצבאי. רצון להשתחרר משרות צבאי בשביל לימודי דת אינו ידוע בתורכיה, והדבר ייחשב לא רק כבגידה במדינה, שהיא כל יכולה, אלא גם בדת עצמה.

כל האמור לעיל אינו מגביל כהוא זה את זכותו של כל אזרח להיות דתי, ולקיים את מצוות דתו, כל עוד אינו פוגע בזולת. הוא יכול לקיים את חמש התפילות היומיות שלו בחופש מלא, אבל על חשבון זמנו הפנוי. הוא יכול לצום בחודש רמדאן, אבל כל בתי הקפה והמסעדות נשארים פתוחים. החגים הדתיים הם ימי שבתון ציבורי, אך התחבורה מתקיימת בהם, כך גם כל פעולות התרבות והבילוי.

תורכיה ידועה כאחת המדינות שעברה תהליך של תילון דרסטי. ידוע גם, שבתהליך הזה שיחק מייסד הרפובליקה התורכית ונשיאה הראשון מוסטפה כמאל אתא־תורכ תפקיד מרכזי. לעיתים קרובות טועים וסוברים שהחילון בתורכיה היה פרי עמלו ומחשבתו של אתא־תורכ בלבד, ולא כך הדבר. כדי לעמוד על כך, יש לבדוק תחילה את מצב מוסדות השלטון העכשוויים בתורכיה, ואחר כך להתייחס לרקע ההסטורי.

החילוניות כסעיף מחייב בחוקה

תורכיה של היום הנה רפובליקה פרלמנטרית-דמוקרטית-חוקתית. החוקה קובעת את הכללים הבסיסיים בכל תחומי החיים. היא כוללת סעיף הקובע, שהרפובליקה התורכית הנה חילונית. סעיף אחר קובע שכל אזרחי המדינה ללא הבדל של דת, לאום, גזע, לשון ומין, שווים בפני החוק. החוק הפלילי קובע, שכל ניסיון לשנות את המשטר הינו עבירה.

המשפט בתורכיה חילוני לחלוטין, בתי המשפט הממלכתיים שופטים לפי החוקים שחוקקו בפרלמנט. בתי המשפט כוללים את ההרכב הסטנדרטי של בית משפט חילוני: השופט, התובע והסניגור, כולם בוגרי פקולטאות למשפטים, והשופט הדתי, הקאדי, אינו קיים עוד. כך גם עם החוק הדתי-השריעה-שאיננה רלבנטית למשפט התורכי, אפילו בתחום דיני האישות.

החינוך הינו חינוך, כולל האוניברסיטאות וחינוך חובה לגבי שמונה שנות הלימוד הראשונות. כך מלמדים מורים בוגרי בתי ספר חילוניים להוראה לפי מערכת לימודים שנקבעת על ידי משרד החינוך. מערכת זו כוללת גם מקצועות כמו מתמטיקה, פיסיקה, כימיה וביולוגיה וגם מקצועות כמו הסטוריה, אזרחות וגאוגרפיה. חינוך דתי מיוחד קיים רק ברמה של תיכון.

השרות הצבאי הוא חובה לכל האזרחים, למעט סיבות בריאות או חברה. השרות

כמאל אתא־תורכ - מחוללה של תורכיה החילונית

אטומה ומתנשאת מכאן, וביד המושטת לעזרה של פעילי מפלגת הרווחה, מכאן. לכן זוכרים את המפלגה הזו בקלפי.

הצבא נשומר המשטר החילוני

ברמה של הפרט, התורכים הם מוסלמים. קשה לי לתאר שיסנם בתורכיה שיעורים ניכרים של אנשים שיציגו עצמם כאתאיסטים. החילון בעיניהם הינו הפרדה של הדת מן המדינה. אין לזה קשר למוסלמיותו של הפרט. התורכי תמיד היה מוסלמי ונשאר כזה. ברם בשנות השלושים, האווירה גרמה להצניע אירועי דת, והיום הם יתקיימים ברוב הדר.

הצבא בתורכיה מורכב מפרטים שהם תורכיומוסלמים גם כן. לצבא יש כוח גדול כל עוד הוא פועל בכוון הרצוי למגזרים רחבים וחזקים של העם. אחרת אין לו כל כוח. בהקשר זה כדאי לזכור את הצבא המפואר שהיה לשאה הפרסי. הגורמים הפועלים ומשפיעים על קציני הצבא בדרגים השונים פועלים ומשפיעים על גורמים רבים בחברה, ולכן למעשה אין ניגוד בין הצבא לעם. הם תואמים זה את זה. התדמית של הצבא כשומר על המשטר החילוני מתאפשרת מהעובדה שהחברה רוצה לשמור על המשטר הזה.

מה צפוי בעתיד לתורכיה ומשטרה? התשובה טמונה במה שיקרה בעולם הרחב, במזה"ת המוסלמי בכלל, ובתורכיה עצמה. ישפיעו על כך התחומים השונים של חברה, כלכלה ופוליטיקה. איך יוכיחו המנהיגים את עצמם מה יהיה הפער החברתי והכלכלי, ואילו ציפיות ישראל לגבי העתיד. התחומים קשורים זה בזה, וכל התפתחות חיובית תחזק את החילון ולא להפך.

דורות של מנהיגים עברו, מפלגות שונות נוסדו והחילון בתורכיה עומד על כנו. הסקרים המדעיים מראים, שיותר משמונים אחוז של האוכלוסיה מתנגדים לכל שינוי במשטר החילוני, שמונים אחוז ולא רק שכבת הביניים, שממילא חזקה מאד.

לכאורה, שתי עובדות עומדות כסתירה למצב שתואר לעיל. ישנה מפלגה דתית, מפלגת הרווחה, שהיא מאוד חזקה, ומספר המסגדים בעלייה. כך גם מספר המתפללים או המשתתפים באירועים בעלי אופי דתי. המפלגה הדתית העיקרית, מפלגת הרווחה, היא, אכן, המפלגה הגדולה בתורכיה, ולדעת כותב שורות אלו, כוחה אף יגדל בבחירות הבאות, שתתקיימנה בחודש מאי. זה לא משום שהחילון בתורכיה נחלש, אלא משום שהבחירה עכשיו איננה בין חילון ודת, נושא שהפך למשני. הבחירה היא בין מוסרי ולא מוסרי, ובעשרים השנים האחרונות רוב המנהיגים הבכירים, כולל ראשי מפלגות וראשי ממשלות, הסתבכו בשערוריות כלכליות, וישנם רמזים עבים על קשריהם עם הפשע המאורגן. למפלגת הרווחה תדמית של מוסריות ומנהיגיה אינם נקשרים בעיני הצבור לפשע, על כן המצביעים יצביעו בעדה. חלק ניכר מקולות המפלגה אינם קולות בעד מדינה דתית אלא קולות מחאה וסלידה נגד יתר המפלגות. כמו כן, רוב המפלגות עסוקות בענייני אידיאולוגיה ותיקון העולם. ואילו למפלגת הרווחה ארגון יעיל, שעוסק בבעיות היומיום של האיש הקטן. בייחוד מדובר במיליוני כפריים המהגרים לערים, תוך יציאה ממסגרות המגן המוכרות המסורתיות שלהם. בעיר חסרת תשתית הקליטה העוינת, הם נתקלים בבירוקרטיה

ברפורמות, ששמו קץ לקיומם כשכבה חברתית פוליטית. ההכרעה היתה חד משמעית. המדינה היא הערך העליון, ואילו הדת תישאר עניין אינדיבידואלי של האזרח. וכך, לאורך המאה התשע-עשרה הוכר כלל השוויון בין האזרחים, בחובות ובזכויות, ללא הבדל של שייכות דתית; חוקקו חוקים חילוניים שדחו בהדרגה את החוק הדתי; נוסדו בתי משפט חילוניים – ממלכתיים; נוסדו מוסדות השכלה ותרבות חילוניים. אפילו בסממנים חיצוניים, כמו לבוש, חלו שינויים שהודרכו מלמעלה. תקופת שלטונו של אתא-תורכ היתה קצרה. הוא התייצב בשנת 1919 בראש המאבק לשחרור לאומי נגד כובשים זרים. מאבק זה נמשך עד 1923, שנת ייסוד הרפובליקה. אתא-תורכ הדרין את

הסקרים המדעיים מראים, שיותר משמונים אחוז של האוכלוסיה מתנגדים לכל שינוי במשטר החילוני

הרפובליקה בתור נשיא עד מותו בשנת 1938. סך הכל חמש-עשרה שנים. בתקופה קצרה זו הוא הספיק לעשות הרבה. הוא שבר את האמונות הטפלות, פולחן קדושים, קמיעות וכשפים. ביקש ליצור אדם רציונלי ביחסו אל הטבע ואל הזמן. בהקשר זה הוא סגר את כל מסדרי הצופים, הלאים את ההקדשים, הפך את אנשי הדת לפקידי המדינה הכפופים לה, הבטיח שוויון לאישה, החליף את האלף בית הערבי באלף בית לטיני, הכניס את הלבוש האירופאי, את לוח השנה הנוצרי, את יום ראשון כיום שבתון שבועי, ועוד כיוצא באלה.

למרות עליית הכוח הדתי, החילון עומד על איתנו

עם מותו של אתא-תורכ, המשטר החילוני, שלא התחיל עמו גם לא הסתיים אחריו. עוד בימי גסיסתו, הגיב ג'לאל באיאר, ראש הממשלה דאז, באמרה מפורסמת לשמועות הנוגעות לשינוי אפשרי במשטר החילוני: "את אלה שתולמים על שינוי במשטר, תחילה אתלה, אחר כך אשפוט!". זה ששים ואחת שנה שתורכיה חיה בלי מוסטפה כמאל אתא-תורכ. ממשלות רבות התחלפו,

"מנוחה נכונה"

מחפשת מתנדבים לפעילות במסגרת העמותה,
לגיבוש תרבות קבורה אזרחית חלופית וניהול טכסי קבורה

(בשלב זה – בהתנדבות)

נא לפנות למנכ"ל העמותה, גב. מרים קונדה, בצירוף קורות-חיים ורקע רלוונטי

מנוחה נכונה דת. ה' באייר 46 תל-אביב 62150, טל' 03-5440833, פקס' 03-5469 626

דת וציונות

בימים ההם – בזמן הזה

טדי פרויס

אף מותר ליושבים בה לרדת (מצוטט בידי יוסף שלמון בקובץ "ציונות ודת" בהוצאת מרכז שזר ע' 43).

ארץ ישראל נוסכת מקסמה על הנפירה

אחד הרבנים הבולטים שהיה מוכן לשקול את רעיון ארץ-ישראל היה רבי שמואל מוהליבר, אף כי הניח כי ההתיישבות תיעשה ברוח המסורת והדת. במשך השנים הוא הרחיק לכת. אחר ביקור בארץ-ישראל כתב, כי "הקב"ה רוצה יותר שישבו בניו בארצו, אף על פי שלא ישמרו את התורה כראוי, ממה שישבו בחו"ל וישמרוה כראוי" (כנ"ל ע' 38). אך הוא היה בודד בדעתו; השאר נהו אחר הלובאוויץ' שקבע, כי ארץ-ישראל מסוכנת במיוחד מאחר שהיא נוסכת מקסמה על הכפירה בעיקר.

עמדה "מתונה" יחסית הביעה הרב יצחק ריינס, איש "המזרחי", שעקרונית תמך בציונות, בתנאי שתיוותר תנועה מדינית ולא תפלוש לתחומי הדת והאמונה. אלא, שלא קיבלו את דעתו, מה גם שהתנועה הציונית חטאה גם בענייני רוח ואמונה, פרשו מ"המזרחי" והקימו את "אגודת-ישראל".

ללובאוויץ' האחרון היתה דעה מקורית בעניין ביטחון ארץ-ישראל וכיצד על העם היושב בציון לנהוג, אך הוא עצמו נאה קיים ונהג על פי הדוקטרינה הנ"ל עד סוף ימיו.

בחברות "המארחות", מאשר אצל המתבדלים למיניהם שהסתפקו בחופש דת, בטחון ופרנסה. כשנעורה "חיבת-ציון" במחצית השנייה של

על פי הרב מלובאוויץ', הישיבה בארץ-ישראל היא מצווה בתנאי שתקיים התורה על כל דקדוקיה, שאם לא, ואין ליושבים בה לרדת מן הארץ.

המאה ה-19, אמרו רבים מבין הרבנים "בעצם למה לא?". אולם אז הגיעה האמת מארץ-ישראל, כי הביל"ויים ועוד מתיישבים מנהלים אורח חיים "מופקר", ואף אינם מוכנים לשמור על מגבלות שמיטה ויובל. החששות התגברו לנוכח הנאמר בועידת קטוביץ' (1884) ועוד מפגשים של חובבי ציון, בהם היתה יד החופשיים על העליונה. כך גם התפיסה האחד-עמית של מרכז רוחני בארץ ישראל. אם רוח אז רוח התורה, אמרו הרבנים. דוקא הופעת הרצל הותירה פתח למציאת מודוס-ויוונדי: הרצל דיבר על ציונות מדינית ולא העלה את שאלת הרוחניות והמסורת לראש סדר היום.

אולם בירורים עם הרצל ועיון ב"אלטנוילנד" הבהירו, כי פניו ופני ציונים נוספים אל החילוניות. זה היה בד אדום בעיני האורתודוקסים, שכתבו בשנת 1900 מינשר בשם "אוי לישראל" ובו סיכום

הטענות נגד הציונות וסכנותיה. החב"דניק רבי דוב בער שניארסון מלובאוויץ' היה קיצוני בהתנגדותו כי "מצוות ישיבת ארץ ישראל היא רק מצד קדושתה בתנאי שיהיו ממקימי התורה ומצוות בכל דקדוקיהם". אם לא, הרי שלא רק שאין להתיישב בה, אלא

כל תנועה לאומית חייבת במוקדם או במאוחר לנקוט עמדה לגבי שאלות שאינן לאומיות נטו: חברה, תרבות, שפה, כלכלה, דת וכיו"ב. צורך זה החל במהפכת 1789 ונמשך עד לכמיהות הניאור-לאומיות של היום בבלקן, בעולם המוסלמי, במדינות ברה"מ לשעבר, בקנדה ועוד מדינות המצויות בשלבי יסוד או רה-אורגניזציה. על אף השוני בינה לבין תנועות לאומיות אחרות (הגירה-עליה), הציונות לא היתה שונה מהתנועות הלאומיות האחרות שצצו במאה ה-19. הוויכוח בין דתיים לכל גוניהם הקדים את ישוב ארץ ישראל והקמת המדינה בכ-80 שנה.

אך הגיעו הביל"ויים לגדרה, וכבר נשמעו טרוניות כי אין הם מקיימים אפילו מקצתן של תרי"ג מצוות וכי הם יוצאים ומוציאים לתרבות רעה. פרנסי היישוב הישן בירושלים ורבניו לא התעצלו ולא אחרו בשיגור הכפשות של דילטוריה אל אחיהם בגולה, בעיקר במזרח אירופה. קובלנותיהם לא היו המניע העיקרי לתהיות שהתעוררו באירופה בדבר מהותה של "החיה החדשה" בדמות חובבי-ציון. פרנסי ואדמו"רי לובאוויץ', גור, קובנה, ריזין ועוד חצרות ששמותיהן עולים כיום, גילו בכוחות עצמם כי רוח רעה חולפת על פני אירופה. האגרות מארץ-ישראל היו קטליזטור בלבד להידוק השורות כנגד הסכנה הממשמשת ובאה.

אורח חיים מופקר של הבילויים

עצמתה של ההתנגדות היתה שונה מגוברניה לגוברניה, ממדינה למדינה, ואף מתצר לחצר. בהכללה זהירה ניתן לומר, שככל שמצב היהודים היה טוב יותר (פרוסיה ואח"כ גרמניה, אוסטריה-הונגריה, אנגליה), ההתנגדות לחיבת-ציון היתה עזה יותר. פרנסי הקהילות חששו כי הוספת מימד לאומי להווייתם הפרובלמטית בלאר-הכי, תערער את שיווי הזכויות היחסיות שהשיגו. לכן אין זה מפתיע, שהחשש היה עמוק יותר בקרב חוגים מתבוללים ומשכילים, שהעדיפו להתמזג ולהתקדם

מנחם שניאורסון – הרב מלובאוויץ': הטיפ להחזיק בארץ אך מעולם לא ישב בה

מלחמת תרבות? רבותיי, ההיסטוריה חוזרת!

אמנון הדרי

חסידיו לומר שבעינין זה צדק ז'בוטינסקי בחלט. אין להתעלם מהפונדמנטליסטים אולם, תחת להשיב ברצינות תהומית לכל הגיג גלותי, יש לנקוט בתחבולות שמשון עד כדי ביקור הזדהות עמו במספרות בימי הספירה. שכבר נאמר: "ענה כסיל כאולתו, פן יהיה חכם בעיניו". (משלי כ"ו)

נקבר אלוהים בזאת התורה

אם דחו סאטירות דקות, הרי שהקיצונים התירו לעצמם כל נבזות כלפי ביקורת חזיתית תוקפנית ומתגרה על "קודשי ישראל". ברדיצ'בסקי זכה למנה אחת אפיים בגין דבריו המאלפים, שלהלן: "בלוע בלע רכושו הרוחני של האדם את צורכי העולם והמציאות. קם האדם התורי (התורני), עקר מה שלפניו ולאחריו, פתח את ספר התורה ויאמר: בה אהגה יומם ולילה, עדי יכבו שאר הנרות ועדי ייפך כל העולם כולו למצווה אחת ולפקודה אחת. נקבר אלוהים בזאת התורה. נקבר העולם בספר; סתם האדם חושיו ויהי לשיומר הגוויל גוי שלם מרד בטבע וברדת משה מן ההר, לא קם נביא נגדו לתפוס את הלוחות מידו ולשברם גם הוא ולקרוא לעם תועה בשימון לאמור: שובו אל הטבע, שובו אל אמכם!"

איך הגיבו אפילו הנאורים שבדתיים, קרי אנשי "המזרחי" על תרבות "מתנכרת" כזו? כאשר הרוב הגדול בקונגרס העשירי החליט לכלול פעולה תרבותית וחינוכית כמרכיב מרכזי בעבודה הציונית, עזבו צירי "המזרחי" את האולם בהפגנתיות. הם התנגדו התנגדות נמרצת להחלטת הרוב, כי אין "תרבות" אלא כסות ל"יציאה לתרבות רעה, "ואין חינוך אלא התעמקות בתורות אליבא דסעדיה גאון. אבל כאשר הקונגרס לא נרעש מעזיבתם והמשיך בדיוניו, הם הסכימו לעסקת טעון: יוקמו שתי רשויות לחינוך ותרבות, דתית לצד החילונית. ואחת לא תתערב בעבודת רעותה, ובערכיה ותכניה. יש כאן תקדים מאלף שהחזיק מעמד מאז 1911 עד לאתרוגה. בידינו להתבסס עליו, ולשקוט ולבטוח בחילוניות דמוקרטית, תחת לחשוש מאיומים במלחמת אחים או מניצחון בלתי נמנע של התחרדות שאין לעמוד נגדה.

אירופה, קלטנו מסיפוריהם של מנדלי, ממסעותיהם של ברנר ושל ברדיצ'בסקי, ומשיריהם של ביאליק וטשרניחובסקי. המכנה המשותף לכולם היה שלילת גולה רדיאקלית, ותיעוב ומשטמה לדת ההלכתית. אנשי רוח אלה, שהכירו הוויה זו מקרוב, זיהו בהלכה לא רק ממד אימננטי/תוכי של הגלות אלא גם את התפיסה היוצרת את הגלות. הדתיות הקיצונית יצאה חוצץ נד כתיבת החופשיים משום שהיא מחללת את זכרונה של יהדות אירופה.

התקפות-הנגד של מלחמת התרבות לא איחרו לבוא. הדתיות הקיצונית יצאה חוצץ נגד "שנאת ישראל" אשר לדעתם אפיינה את כתיבת ה"חופשיים", למשל, הסאטירות של מנדלי מוכר ספרים על החיים ב"תחום המושב" היו כה נוקבות, עד שמבקרים חדורי אמונת למולדת ה"ידישקייט" דרשו שסיפוריו יימחקו

**דתיות הקיצונית יצאה חוצץ
נגד כתיבת החופשיים משום
שהיא מחללת את זכרונה של
יהדות אירופה.**

מתכנית הלימודים כי הם מחללים את זכרונה הקודש של יהדות אירופה ומעוותים את הזהות היהודית של התלמידים.

הפונדמנטליסטים מעולם לא חבבו את הסאטירה ואת ההומור, מפני שאינן סרות למרות היהדות הרבנית. אולי זו הסיבה שכבר ב-1926 ז'בוטינסקי, שמצדו לא חיבב קנאים דתיים, כתב את הצוואה (האוטוביוגרפית) הבאה ושם אותה בפי גיבור הרומן "שמשון": "שלשה דברים אצווה את עם ישראל: יאגרו ברזל, ישימו עליהם מלך, וילמדו לצחוק". ללא מאמץ, דבריו מתפרשים כפרפרזה לתורה הציונית: דרישה שיהודי מזרח אירופה ישתלבו בתרבות החומרית מדעית של המודרניזם, יחליפו את שלטון הרבנות בתורת המדינה המתוקנת, ויאמצו את ההומור ככלי זין במלחמת התרבות. כעת, בחלוף ששים שנה למותו, רשאים גם כאלה שאינם נמנים על

בספרה "יהודים חדשים - יהודים ישנים" אניטה שפירא קובעת: "האתוס המנחה של "היהודי החדש" היה אתוס חילוני, מהפכני, שהיה מושתת על מערכת ערכים חדשה, על זיקה בין היהודי לארץ מולדתו ההיסטורית, על נורמות התנהגות חדשות בין יהודים לבין עצמם ובין יהודים לגויים." כשראשוני ביל"ו והעלייה השנייה הגיעו לארץ לפני מאה שנים, כבר ישבו להם יהודים במקומותינו. קומץ פה, מנין שם. אמרו תהילים, חיו מכספי החלוקה וזכו ל"השלמת שכר" מנדבות. לעומתם, העלויות הציוניות שרו "אנו באנו ארצה לבנות ולהבנות בה".

מלחמת מאסף הנובעת מיאוש

אין זו אלא הגזמה לטעון שמלחמת אחים באופק. אבל גם כאשר הטענה מופרזת, שוב מרחפת עננת מלחמת תרבות מעל כל מערכת בחירות, וכל דיון ציבורי בשאלת אופייה של הציביליזציה היהודית במדינה. כבר היינו בהיסטוריה הזאת. (היא הפציעה כלאימת שניציג הדת הקיצונית חשו שהם עומדים להפסיד מערכה נוספת). ראה

מקרה הקונגרס הציוני העשירי. מלחמה זו הוכרעה כאשר קמה ישות פוליטית-תרבותית-כלכלית-חברתית-ביטחונית של הישוב החדש וממשיכתה, מדינת ישראל.

כעת, נציגי ה"מסורת" מדברים במתק שפתיים על קרוב לבבות, אחדות, צו פיוס, על גשר של "הדברות", כאשר הם מתכוונים לשלטון ההלכה. כאמור, הם דומזים שהחלופה היא מלחמת תרבות או מלחמת אחים, ר"ל.

הם מצדם, חשבו שיש להתכופף עד יעבור זעם. מתוך ייאושם עתה ערב המאה ה"כ"א, כשהם נוכחים לדעת שהמודרנה אינה חולפת, וקלושים הסיכויים למגרה, וכי תבוסותיהם חוזרות על עצמן, החלו שוב להרים ראש.

ההומור ככלי זין במלחמת התרבות
את יחסנו לכעור והנואל שבחיי גלות מזרח

לתמוך בהם משום שהם נרדפים

בחודש שעבר, פורסמו הסופרים א.ב. יהושע, עמוס עוז וזוד גרוסמן קריאה פומבית לציבור החילוני להצטרף לתנועה הרפורמית ולתנועה הקונסרבטיבית, כדי לתמוך בהם ולחזקן, משום שהפכו לתנועות מושמצות ונרדפות ע"י היהדות האורתודוקסית. הקריאה עוררה תגובות רבות, חלקן בוטות וחריפות.

א.ב. יהושע

החילוניות שלי איננה חילוניות עברית או יהודית או ישראלית. היא איננה באה לבטא את הסתייגותי מן הדת היהודית, או את פחדי ממנה. החילוניות שלי היא ראשונית, פילוסופית, ואין היא תלויה כלל בדת היהודית. אילו היית צרפתי או איטלקי, ומסביבי היו קתדרלות יפות עם ויטראז'ים מרהיבים וכמרים סובלניים בבגדי כהונה מנהלים טקסים אסתטיים וססגוניים, עדיין הייתי חילוני. אילו הייתי אמריקאי בצפון ארה"ב והכומר והכנסייה המתודיסטית שבעירי היו חדורים מודעות לזכויות אדם וקדמה וליברליות, עדיין הייתי חילוני, שכן אינני מסוגל להאמין בקיומה של השגחה פרטית ובכל מה שנובע ממנה.

בכמה ימי חקיקה אינטנסיביים, יכול הרוב החילוני לקחת בחזרה את כל מה שנתן לדתיים

הסטטוס־קוו הזפר לטובת החילונים
החילוניות שלי היא השקפת עולם חיובית ולא עמדת מרד להכעיס, או בריחה. עברתי לחלוטין את שלב המרד של אותם יהודים בתחילת המאה שהיו צריכים לערוך משתה בערב יום כיפורים מול בית הכנסת, כדי להוכיח שהם נחלצו מציפורני הדת. מכאן, איפוא, שגם עמדותי כלפי הדת היא רגועה יותר, לא מבוהלת. מדינת ישראל איננה תאוקרטיה ואיננה מתקרבת להיות תאוקרטיה. כל זכויות היתר של הדתיים ניתנו להם על ידי הכנסת הריבונית, ובכמה ימי חקיקה אינטנסיביים בבית המחוקקים שלנו יכול הרוב החילוני המסיבי לקחת בחזרה את כל מה שנתן – לגייס את בני הישיבות, לקצץ בהקצבות המופרזות שניתנו לישיבות, להפעיל תחבורה ציבורית

רואה איך במועצות הדתיות מנסים לנדות אותם, מתעורר בי הצורך, כחילוני, להתייצב בשעת מאבק מכרעת זו לצד התנועות הללו שמייצגות את הפנים היותר אנושיות (לאו דווקא הקלות) של דת ישראל. למה לא נושיט להם יד בצורת אהדה פעילה בחזית שבה הם עומדים לבדם מול הקיצונים הדתיים? בכך אנו מושיטים יד חברית למיליוני חברי התנועות הללו באמריקה, שמסתכלים עלינו במבט מתקדר והולך מיום ליום.

קטעים מתוך מאמר שהופיע ב"הארץ" ב-23.2.99

האם יתמכו הרפורמים בזרם החילוני כנגד דרישות האורתודוקסיה?

מתוך "יומן חודש פברואר 1999"

תשובה ליהושע: הזדהות – כן! הצטרפות – לא ולא! מדוע אין הרפורמים והקונסרבטיבים מצטרפים לתנועה החילונית הגדולה? הרי גם היא נרדפת, מופלית ומושמצת בידי האורתודוקסיה – ראה דברי עו"ד ויינרוט, עובדיה יוסף ואחרים. אם כל מי שמופלה ונרדף מחייב את הצטרפותו אליו כהזדהות – מחר נצטרף לנרדפים בקוסובו, לשבטי הטוטסי באפריקה, לכורדים שנרדפים בתורכיה, ואין לרשימה סוף.

ועוד שאלה חשובה מאד: האם בבוא רגע האמת, יתמכו הרפורמים והקונסרבטיבים בזרם היהודי החילוני כנגד דרישות האורתודוקסיה, כשאלו ואלו, בניגוד לחילונים, מאמינים באלוהים? "חופש" מכיר אירוע, בו התנגד נציג היהדות הקונסרבטיבית להצטרפותו של נציג עמותה חילונית לגוף, שמאגד את כל הגורמים הלא־אורתודוקסים ביהדות בישראל. היכן ועם מי תהיו אז, עוז ויהושע, יזהר וגרוסמן יקרים?

(פורסם באתר האינטרנט "חופש")

בשבת ועוד. אם החילונים אינם עושים זאת, אף שהדבר נתון בידם, אין הם יכולים להאשים אלא את עצמם.

ולמרות כל זאת, הסטטוס קוו בענייני דת, הפורמלי והמעשי, לפי דעת משקיפים

מתעורר בי הצורך, כחילוני, להתייצב בשעת מאבק מכרעת זו לצד התנועות המייצגות את הפנים היותר אנושיות של דת ישראל

רבים, התכרסם בשנים האחרונות דווקא לטובת החילונים. מצד שני, החרדים הגדילו מאוד את משקלם הדמוגרפי ואת כוחם הפוליטי והחינוכי, והם נעשים יותר מושכים לגבי חוגים רחבים.

ההתקפה הדתית מתמקדת היום על התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית – ואין זה מפתיע כלל. הדתיים שונאים אותן הרבה יותר מאשר את החילונים המוחלטים, כי הן קוראות תיגר על סמכותם הרבנית ומהוות אלטרנטיווה מושכת לחוגים רחבים. זעקת הכאב של הרב מנחם פרוש היא על שיהודים אחרים מציעים בית כנסת אחר, משולב יותר בתוך המציאות הישראלית, בעל חזון מוסרי פעיל, המשתלב בערכי החברה המודרנית, הישראלית והכללית.

דת ישראל היא חלק מתרבותי

אף שאינני מאמין בהשגחה אלוהית ואיני מקבל את הבסיס האמוני של שום תיאולוגיה, אני רואה בדת ישראל חלק מתרבותי וממורשתי ולכן גם ממהותי. משום כך רואה אני אנשים דתיים מכל הזרמים כבני שיח לי בתוך הטוטליות היהודית שבה אני חי, והיא הישראליות היהודית. לכן אנו קוראים, חברי ואני, לתמיכה בתנועות הללו משום שהן נרדפות כך. כשאני רואה את הרפורמים או את הקונסרבטיבים מקיימים תפילה בכותל ומסביבם המון דתי שואג ומקלל, כשאני

שביתת הסטודנטים: מהפכה חילונית או המשך הכניעה

יפתח שילוני

לא שותף כלל בקבלת ההחלטות ובקביעת הקו ההסברתי". בשן מספרת כי היו נסיונות מטעם תא מרצ לצאת בסיסמאות המבליטות את קיפות האוכלוסיות התורמות למדינה ולחברה, אך ה"קו דוכא בצורה בוטה על-ידי ורונה ושליחיו".

משביתת הסטודנטים עולה תחושה קשה של אי-צדק חברתי, תחושה שהתגברה עם סיומו של המאבק ללא תוצאות של ממש. בשטח נראה כי אבדו האנרגיה, ההתלהבות והאמונה כי ניתן לשנות את סדרי העדיפויות בתקופת הכהונה של הממשלה הנוכחית. עם זאת, אצל מרבית הסטודנטים, אנשי האגודה קיימת ההבנה כי השביתה מהווה סממן של מלחמת תרבות בישראל, ושל הצורך בשינוי יסודי בסדר העדיפויות הלאומי, אולם נראה כי עדיין חסר האומץ הפוליטי והציבורי להעלות את העמדות בצורה ברורה לפחות בקמפוס.

האחריות של "ממי לקחת" על הממשלה, ובשל אי-מיקוד מטרת המאבק בשוויון במטלות ובזכויות. כאן, למעשה, אבדה התמיכה הציבורית.

ורונה רואה את כשלון המאבק ככשלון הסברתי, ואינו מייחס לו סיבות פוליטיות. "הבקעים הראשונים במאבק היו כאשר התחילו להשמע סיסמאות רבות מדי ועל ידי יותר מדי אנשים. המושג 'צדק חברתי' היה לא נכון והוא התפרש על ידי כל אחד בצורה שונה. בנקודה הזאת התרסק המאבק".

השיקולים הפוליטיים פגעו במאבק

להדס בשן, ראש תא מרצ באוניברסיטה, יש השגות לגבי דרכי המאבק: "המאבק היה חילוני-דתי מוצהר, אולם בשל שיקולים פוליטיים הדברים לא נאמרו מפורשות. תא מרצ, כאופוזיציה, תמך במאבק מבחינה, אולם

שביתת הסטודנטים הגדולה, אשר פרצה בסוף אוקטובר 1998, ונמשכה 6 שבועות נכשלה, ולא הצליחה להשיג כל הישגים ממשיים, וזאת למרות דרכי הפעולה המגוונות שנקטו והתמיכה הציבורית הרחבה במאבק. ירידה משמעותית בתמיכה הציבורית, ותוספת של מניפולציה ממשלתית גרמו בסופו של דבר להפסקת השביתה ולחזרה ללימודים ללא הסכם חתום.

ולמרות זאת מעולם לא קמו הסטודנטים קודם לכן וקראו קריאה למאבק מקיף ולהקלה בתנאי החינוך הגבוה בישראל. נראה כי בנקודת הזמן הזו נוצרו התנאים המתאימים ליציאה למאבק, ולמרות כשלון השביתה ניתן להסיק ממנה לקחים רבים לקראת המשך המאבק בעתיד.

שביתת הסטודנטים הוכיחה את הצורך בשינוי יסודי של סדר העדיפויות הלאומי

האסטרטגיה של המאבק

ליאור ורונה, יו"ר אגודת הסטודנטים באוניברסיטה העברית, טוען כי המאבק אמנם לא השיג את ההישגים הצפויים, אולם בהחלט העלה לסדר היום את נושא התמיכה באוכלוסיות התורמות והיצרניות בחברה בשלבי הלימוד וההתפתחות שלהן, מתוך ידיעה כי הדבר ישתלם למדינה בעתיד.

הקו ההסברתי של המאבק היה נכון, טוען ורונה: "לא יתכן כי יסתובב בארץ ציבור שלם שתתרום למדינה בשירות צבאי ושירות לאומי, ולאחר מכן נקרע בעבודה או צריך לשנורר כסף מההורים, בעוד שבאותו הזמן מתקיימות חבורה של אנשים אשר לא תרמו מזמנם למדינה וזוכים לסיוע רחב".

הציבור החילוני בישראל, המהווה את רובה המכריע של אוכלוסית האוניברסיטאות, ככל הנראה דוקא היה בשל לשמוע מסר חזק וברור המדבר על שינוי סדרי העדיפויות בדמות הסתת תקציבים מן הישיבות לסטודנטים, וכך קרה שאזרחים רבים אשר הביעו תמיכה בלתי מסויגת בראשית המאבק, נטשו אותו בשל המסר המעורפל וזריקת

השביתה נכשלה משום שהסטודנטים לא העזו לתקוף את השתמטות החרדים

ישראל מתחרדת או חרדה ישראלית מלחמת תרבות - יומן אירועים*

17.1.99: מועצת גדולי התורה של "דגל התורה" ו"אגודת ישראל" פירסמו בסוף השבוע גילוי דעת, לפיו כל פסיקה של בג"צ "כנגד ההלכה" היא חסרת תוקף ("הארץ").

4.1.99: משרד השיכון מעביר לחרדים כ-50% מכספי הסיוע למוסדות ציבוריים. כ-9.5 מיליון שקל מתקציב של כ-19 מיליון. דובר משרד השיכון משה אילת טוען שזו עלילה ("מעריב").

5.1.99: בשב"כ עוברים השתלמות חדשה: "משיחיות ורדיקליזם דתי בישראל" ("מעריב").

7.1.99: משרד החינוך מפלה לטובה את מערכת החינוך הדתית כך עולה ממחקר חדש שנערך על ידי מכון פלוסהיימר. על פי נתוני שנת 97, תלמידים במערכת החינוך החרדית מקבלים כמעט פי שתיים שעות תקן מאשר תלמידים בבי"ס הממלכתיים-דתיים והממלכתיים. בעוד שבמגזר הממלכתי והממלכתי דתי יש לכל 19 תלמידים מורה אחד, ברשת החינוך של ש"ס יש מורה לכל 12 תלמידים. ("מעריב").

8.1.99: מחקר: שני שלישי מהחרדים בירושלים מקבלים הנחות של 80%-100% בארנונה ("הארץ").

12.2.99: "הכרזת מלחמה!!! לקרב הגדול נגד בג"צ גויסו כולם, אפילו נשים וילדים". (ידיעות אחרונות).

12.2.99: ישי ווינר, עורך רשת מקומונים חרדיים: "החברה הישראלית הגיעה לנקודת משבר. מי שמדבר על גישור ופישור לא יודע על מה הוא מדבר. אנחנו שתי פלנטות". (ידיעות אחרונות).

15.2.99: "מעריב": "זו היתה רק יריית פתיחה, אמרו מארגני ההפגנה החרדית". ידיעות אחרונות: "זו רק ההתחלה, אמר בנו של עובדיה יוסף". "הארץ": "הרב מנחם פרוש: 'אם בג"צ לא ישתכנע בטוב, תהיה מלחמה!!!'".

טורספו לחילונים שבשרון

11.1.99: "טרנספר" בלב השרון: משפחות חילוניות התבקשו לפנות בתיהן ביישוב הכפרי "יעף" בגוש תל-מונה, כדי שאפשר יהיה להרחיב את המושב הדתי הסמוך "כפר יעבץ" (ידיעות אחרונות).

3.1.99: חיילים קרביים הצטוו להיות סבלים של תלמידי כולל בני-דניאל. מפקד הפלוגה מוחה בפני מפקד הגדוד על שחייליו נצטוו להיות סבלים ולשאת על גבם את ספרי הקודש ואת ציודם האישי של תלמידי הכולל, לאחר שאלו השתלטו באופן בלתי חוקי על הקבר, שהוא אתר ארכיאולוגי ("ידיעות אחרונות").

דומה שלא היה כשיא של חודש פברואר, בניסיונותיהם של החרדים להשתלט על מדינת ישראל הדמוקרטית; לבזות את ערכיה, להעליב את העומדים בראשה, ובכך לחשוף את כוונתם משכבר לחסל את ישותה הפלורליסטית, ולהקים תחתייה מדינה ארכאית, נחשלת ומפגרת, הנשלטת על ידי דיקטטורה של רבנות חרדית.

ההשתלחות הגסה של החרדים בבית המשפט העליון

11.2.99: "הציבור הדתי לא יקבל לעולם את בית המשפט במקום דין תורה", אומר הרב שמחה מירון, לשעבר מנכ"ל בתי הדין הרבניים ("מעריב").

בית משפט תחתון

מבין הבולטים במנבלי הפה החרדיים היה עובדיה יוסף, שאמר, בין היתר: "כל שופטי בית המשפט העליון הם רשעים, מתללי שבת, ובגללם באו כל הייסורים לעולם. הם לא יודעים לקרוא משנה אחת כמו בני אדם. ילד אחד שלנו בן 7-8 יודע יותר טוב תורה מהם. אלה קוראים לעצמם בית משפט עליון אבל הם לא שווים בית משפט תחתון. כולם סורדים ומורים; אין להם לא דת ולא דין. כולם בועלי נידות; כולם מחללי שבת; אלה השופטים שלנו; עבדים משלו בנו" ("הארץ", "ידיעות אחרונות", "מעריב" ב-11.2.99).

*יומן זה נערך אחת לחודש בידי אתר האינטרנט "חופש"

טוען: "היא ממר"צ, ולכן העלילה עלי" ("מעריב").

8.1.99: "הרגתי את סבתי בגלל שקיבלתי קמיע של הרב כדורי" טען אוריח ברגר מאילת, שנאשם ברצח סבתו בת ה-84 ("דיעות אחרונות").

22.1.99: צעיר שנאשם באונס נערה באיומי מכוש – שוחרר לישיבה בירושלים, שם ישהה עד לסיום משפטו ("מעריב"). זה מקרה נוסף שיישיבה משמשת "מקלט" לנאשמים בעבירות-מין.

21.1.99: המזון לזקנים קוצץ במוסדות "משען", ובכסף שנחסך נשכרו משגיחי כשרות מש"ס. "דיעות אחרונות": "מי צריך אהיות, כשיש כבר משגיחי כשרות?" "מ'משען' העיפו עובדים מקצועיים שהתנגדו לסיאוב, לבזבזנות ולניהול הלא-תקין של הרשת. במקום זאת הוצנחו בתוך מספר שנים פעילים של ש"ס ומפלגת העבודה, ובמקום אחיות שפוטרו הגיעו משגיחי כשרות חדשים מטעם ש"ס".

אפילו לא צריך להיות בוגרי ישיבות. מספיק להיות מקורב לש"ס כדי ללמוד במגמה החרדית. בנוסף, מקבלים הסטודנטים של ש"ס פטור מלימודים בהיקף של עד 40 אחוז ושכר לימוד מסובסד.

11.1.99: משרד השיכון מקצה ליישובים חרדיים תקציבים לבניית כיתה לכל 23 תלמיד, בעוד שביישובים חילוניים הוא מקצה תקציבים לפי 40 תלמיד בכיתה ("גלובס").

26.1.99: הרב הראשי בקשי-דורון קבע: "התבוללות הרפורמים מסוכנת לעם היהודי יותר מהשוואה" ("הארץ", "דיעות אחרונות", "חדשות וואלה").

70 מיליון דולר במיזמה ממשד הדתות

27.1.99: יצחק מרדכי הוזעק, הצביע בעד, וחוק המועצות הדתיות אושר. "בקולו של מרדכי אושר חוק המועצות הדתיות", קובע "הארץ". "תזכרו הקול של מי הכריע את הכף" אמר מרדכי לחרדים ("מעריב").

ישיבות פיקטיביות

7.1.99: עשרות ישיבות פיקטיביות הוציאו לפי החשד במיזמה 70 מיליון שקל ממשרד הדתות ("הארץ").

7.1.99: המשטרה פשטה על משרד הדתות במסגרת חקירת העמותות הפיקטיביות. היוזמה לחקירה היתה דרישה נמרצת של עמותת "עם חופשי" ("דיעות אחרונות").

7.1.99: משרד הדתות מגיב ("מעריב"): "הישיבות הפיקטיביות הן עשבים שוטים שגרמו עוול לכל עולם הישיבות".

26.1.99: המשטרה עצרה אתמול חשודים כ"מאכערים" חרדיים, ששילשלו לכיסיהם עשרות מיליוני שקלים!!! באמצעות הצגת תלמידים פיקטיביים והקמת עמותות פיקטיביות ("מעריב").

ועוד סתם פשיעה, אלימות ועבריינות

17.1.99: איש חינוך חרדי שנאשם במעשה מגונה שנגע בשדיה של אישה

10.1.99: "בור השומן של העזבונות": שלושה משרדי ממשלה – משרד העבודה והרווחה, משרד הדתות ומשרד החינוך העבירו 28 מיליון שקל לכמאה ישיבות ("הארץ").

אין צורך במדע

13.1.99: מתחדשת המלחמה בין חרדים לחילונים בפרדס חנה. ביום ששי יפגינו תושביה החילונים של שכונת נווה פרזסים במחאה על כוונת החרדי רפאל בובליל להקים קריה חרדית בשכונתם ("מעריב").

11.1.99: על פי הצעת חוק שיוזמת מר"צ, יוכלו "חוזרים בשאלה" להשלים בחינות בגרות על חשבון המדינה ("מעריב").

11.1.99: פסק הלכה: אסור להשכיר דירות לעובדים זרים בירושלים (דיעות אחרונות).

22.1.99: פרופ' חיים הררי, נשיא מכון וייצמן: "נוכח יחס מתעמר ומתנכר של פקידי משרד החינוך ושל השר יצחק לוי (חרדי) והמנכ"ל בן-ציון דל, קוצץ תקציב החינוך המדעי לילדי ישראל ביותר מחצי (מ-50 מיליון ל-23 מיליון שקל). חזרנו 20 שנה לאחור. הופכים את נושא החינוך המדעי לשולי שבשולי. מה שמדאיג אותי זה הפונדמנטליזם, ההתחדדות, האמונות התפלות והקמיעות – כל מה שהוא ההיפך ממדע. כשהדת הופכת לסיפור של מקובלים והשבעות ולחשים, ורבנים מכריזים שאין צורך במדע – זה כבר לוקח אותנו לימי הביניים" (מוסף "מעריב").

24.1.99: בעקבות חיים הררי – גם פרופ' זאב תדמור התפטד מהוועדה למדע וטכנולוגיה, בגלל הקיצוץ בתקציב החינוך הטכנולוגי ("הארץ").

18.1.99: מהפכה אקדמית של ש"ס ("דיעות אחרונות"). המטרה: להשיג במהירות תואר אקדמי שיאפשר להתקבל לתפקידים בכירים בשירות הציבורי. איך? לומדים יום בשבוע במשך שנתיים ומקבלים תואר מטעם השלוחה הירושלמית של "טורו קולג". לא צריך תעודת בגרות, אין בחינה פסיכומטרית,

ספריה הומניסטית

יצאו לאור הספרים הבאים:

The Judaism in a Secular Age - An Antology
 Edited: Renee Kogel and Zev Katz

•

Free Judaism & Religion in Israel
 Editor: Ya'akov Malkin

•

What do Secular Jews Believe
 By Ya'akov Malkin

•

ניתן להשיג בטל. 02-5612127
 ת.ד. 71186 ירושלים 91711

מונולוג של מורדת

צופיה מלר

חג פורים, החל ב"ד אדר, ויום האשה הבינלאומי, החל ב"8 במרץ, כל עוד לא ישונו מועדיהם, יחולו תמיד בסמיכות זמנים זה לזה. עיון במגילת אסתר בהקשר זה אינו יכול לפסוח על השוואה בין שתי דמויות של נשים המופיעות בה: אסתר היהודיה, וושתיה הפרסיה.

הראשונה פסיבית. הולכת בתלם. עושה את המצופה ממנה, אינה יוזמת דבר. די לתת את הדעת על שורת הפעלים הפסיביים המאפיינים את אופן הצגתה לפנינו: "ויהי בהישמע דבר המלך ודתו, ובהיקבץ נערות רבות אל שושן הבירה, אל-יד הגי, ותילקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שומר הנשים. ותיטב הנערה בעיניו, ותישא חן וחסד לפני וישנה ואת נערויה לטוב בית הנשים. לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד" (ב'10-8), ובהמשך: "ותילקח אסתר אל המלך אחשוורוש אל בית מלכותו ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותישא חן וחסד לפני מכל הבתולות, וישם כתר מלכות על ראשה וימליכה תחת ושת" וגו' (שם17). אפילו לא נאמר כי נשאה לאישה, אלא כי לקחה, וכי שם כתר מלכות בראשה. גם מעשה ההצלה של עמה, המיותס לה, נעשה על פי יזמתו והוראתו של מרדכי דודה, ולא לפני הבעת חשש מצידה: "אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית, אשר לא יקרא אחת דתו להמית, לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה, ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום" (ד'11). רק לאחר הטפת מוסר מצדו, היא נעתרת לו.

מרד הנשים הראשון בהסטוריה

לעומתה מציב הסיפור את ושתיה המלכה, והיא כולה אקטיביות, יזמה, ונחישות: "גם ושתיה המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשוורוש. ביום השביעי, כסוב לב המלך ביין, אמר למחומן שבעת הסריסים, להביא את ושתיה המלכה לפני המלך בכתר מלכות ותמאן המלכה ושתיה לבוא כדבר המלך אשר ביד הסריסים, ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו" (א'12-9). ושתיה יוזמת אירוע לנשים, והיא מורדת במלך ובפקודתו, בין אם משום שאינה רואה עצמה

היום: "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות עשה שהזמן גרמה, לפי שהאישה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחויבת במצוות עשה שהזמן גרמה, אפשר שבשעת עשיית המצווה יצווה אותה הבעל לעשות מצוותו. אם תעשה מצוות הבורא ותניח מצוותו או לה מבעלה, ואם תעשה מצוותו ותניח מצוות הבורא או לה מיוצרה" (עמ' כ"ה).

פירוש: האישה היא 'שפחתם של שני אדונים', בעלה (גם הכינוי 'בעל' הוא ביטוי של אדנות) ואלוהיה. אם יהיה עליה למלא בו-זמנית את מצוות שני אדוניה, לא תוכל לעמוד בכך, לכן פטרה בעלה, שהוא, למעשה, הפרשן הבלעדי לרצונו של אלוהיה-אלוהיו, מן המצוות לאדון השני, כלומר, לאלוהים, ובלבד שלא תיפגענה מצוותיו שלו. אכן, היטב ידע הגבר היהודי לדאוג לענייניו ולטובתו האישיית. חשוב לציין בהקשר זה, שה'פטור' שבו זכתה אשת-קניינו, מקיום המצוות איננו 'מציאה' כל כך גדולה, כי מי שאין לו חובות, אין לו גם זכויות! ואמנם, על פי התפיסה הדתית-אורתודוקסית אין האישה צוברת לעולם הבא נקודות זכות למען עצמה. אם בעלה יהיה צדיק - וחובתה לדאוג שעתותיו יהיו פנויים לכך ויגיע לגן עדן, תזכה אף היא ותשמש שם "הדום לרגליו". גישה זו היא המקובלת בהלכה והיא המנחה את פוסקיה, מייצגי "דעת תורה" גם בימים אלה.

מה בין מורד למורדת?

מרד בתרבות היהודית איננו נתפס כמושג שלילי: אברהם איבנו היה מורד. הוא מרד באמונת אבותיו והביא לעולם את המונותאיזם. גם בריכוכבא היה מורד. הוא מרד בשלטון הרומי העריץ, ועל אף כישלונו השיב לעמו את הכבוד, הגאווה והאמונה. כל זה כשמדובר בגבר, ובמרד כלפי גורם שמחוץ לתחומי האמונה היהודית וממסדה. שונה בתכלית הוא היחס למורד כמו שפינוזה, שיצא נגד המימסד עצמו, וודאי שהוא שונה ביחסו לאישה הקרויה "מורדת".

אישה קרויה "מורדת" אם סירבה לבעלה. גם אם נמלטה מביתו של בעל אלים, אינה זכאית לגט אם הוא מסרב לתיתו. ועל כל פנים היא נענשת על כך כלכלית וחברתית: "המורדת על בעלה, פוחתין לה מכתובתה" (כתובות ה'12). העונש הכלכלי הוא כבד, בהיותו שולל ממנה בדרך-כלל אפשרויות

קניין להתגאות בו, בין אם משום שלא רצתה לבטל את נוכחותה באירוע שלה, מפני האירוע של בעלה המלך. כך או כך, סירובה חורג הרבה מעבר למקרה הפרטי של אישה הממרה פי בעלה, או של כפיף המורד במלכות. המעשה שעשתה מהווה איום, וחשש ליצירת תקדים של מרד נשים בשלטון הגבר, כפי שנאמר במפורש: "ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים: "לא על המלך לברו עוותה ושתי המלכה, כי על כל השרים ועל כל העמים, אשר בכל מדינות המלך

המלכה ושתי מובילה מרד ראשון של נשים בפטריארכיה הגברית של המזרח הקדום

אחשוורוש, כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף" (א'18-16), והמסקנה "ויעש המלך כדבר ממוכן, וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו, להיות כל איש שורר בביתו!" (שם22-21). המרד הראשון של נשים בפטריארכיה הגברית של המזרח הקדום דוכא בעודו באיבו.

ההלכה היהודית, עשתה יד אחת עם הגבר היהודי, נדי להנציח את שיעבודה של האישה היהודיה נאמר: "ישרפו דברי תורה ועל יימסרו לנשים"

את הנצחון העלוב הזה חוגגת הפטריארכיה הגברית החרדית עד עצם היום הזה: וכה אמר רבן גמליאל: "אדם הראשון נטלו ממנו צלע אחת, ונתנו לו שפחה לשמשו" (סנהדרין ל"ט/א). אלף שנים מאוחר יותר מראה שוב הגבר היהודי כי אינו מוכן לשמוט מידי את חזקתו על קניין זה, שנטל לעצמו לפני אלפי שנים על שפחתו, הלא היא אשתו. וכה אמר מפרש התפילות הנודע, ר' דוד בן יוסף בן דוד אבודרהם בספרו השלם, שחובר בשנת 1340, והמשמש את האורתודוקסיה היהודית עד

עלול להתפרש כמרד, אם נעשה בניגוד לרצון הבעל, ואם, חלילה, תקום כאן מדינת הלכה. העונש שיחול אז על אישה מורדת, עלול להיות כמו העונש שהטיל אחשוורוש על ושת, או כמו זה שמטילה ההלכה היהודית על כל אישה מורדת: גירוש ונידוי.

זכויות, כך מלמדת אותנו ההיסטוריה האנושית, מעולם לא ניתנו. זכויות יש לקחת, ותכופות הן נלקחו בכוח. נשים אינן יוצאות מכלל זה, ולמרות סלידתנו הטבעית, כנשים, מכוחנות, ייתכן שנזדקק לכוח נשי, לא אלים אבל נחוש, כדי לקחת את המגיע לנו לפי כל אמת מידה שהיא.

אולי הגיעה העת שגם נשות ישראל תרמנה את נס המרד, ועל אפם וחמתם של הפטריארכים תשמענה את סיסמת המרד: "רבותינו, הגיע זמן קדיאת שמע של שחרית!"

(דברים שנאמרו בכנס פרום הנשים לשוויון בין המינים של מ"צ, שנערך לרגל יום האישה הבינלאומי, 6.8.1998.)

לתועבה ולמיאוס. גבר ייחשב למנודה רק כעונש על חטא נורא שחטא, או פשע כבד שביצע. המשותף לכל המושגים הללו הוא, שהם מייצגים מצב חוקי וחברתי נחות של האישה בהשוואה לגבר.

שום פרשנות ושום תירוצים לא יוכלו לטייח את העובדה הפשוטה, שההלכה היהודית, כפי שנקבעה ונטבעה בחותם של קדושה בידי פרשניה מאז ועד עתה, עשתה יד אחת עם הגבר היהודי, לא רק כדי להנציח את שעבודה של האישה היהודיה, ובכך לשלול ממנה כל סיכוי לשוויון, אלא גם **למנוע ממנה כל מידע** הנוגע למעמדה הנחות: "יישרפו דברי תורה ואל יימסרו לנשים", נאמר במסכת סוטה ג'/ד (ירושלמי), ובבבבב רבא ט'/נ"ד). ההיסטוריה האנושית עשירה בדוגמאות של מקרים רבים, בהם שימש חסך מכוון בידע, כלי-דיכוי מצוין ביד המדכא, כלפי מעמד כבוש או מדוכא, ויהיה זה גזע, עם או מין (מיגדר). עצם לימוד הדברים הללו כבר הוא

מחייה, והעונש החברתי כבד אף ממנו, בשללו ממנה את האפשרות לשקם חייה מחדש לאחר גירושה. אמנם, גם "המרד על אשתו, מוסיפין לה על כתובתה", אלא, שיש הבדל

הגיע העת שגם נשות ישראל תרמנה את נס המרד על אפם וחמתם של הרבנים

עקרוני בין השניים: שהוא ראשי לגרשה בגין מרידתה למרות סירובה, או לשאת, בהיתר חוקי, אחרת על פניה והיתרים כאלה לביגמיה יש למכביר במדינת ישראל של ימינו ואילו הוא, יחויב רק בקנס כספי. זאת ועוד: "אמר ליה ר' תייא בר יוסף לשמואל: מה בין מורד למורדת? אמר ליה: צא ולמד משוק של זונות. מי שוכר את מי? (כלומר: מה הטעם להבדל בין מורד למורדת? שלכל הדעות המורד על אשתו נותן פחות מאשר המורדת משמע, שצערו של האיש במניעת תשמיש מרובה יותר) זבר אחר: זה יצרו מבחוץ וזו יצרה מבפנים (כלומר, שנוסף לצער הוא מתגנה בכך, וזו יצרה מבפנים, ואינו ניכר בחוץ) (כתובות ס"ד/ב'). לשון אחר: מה שאין רואים אינו קיים. למותר לציין, שהרואה הוא תמיד הגבר, ולכן הוא גם המחליט, לפי נקודת ראותו, מה קיים ומה אינו קיים.

הזכות החד-צדדית לגט הנתונה לבעל אך אינה נתונה לאישה, אינה שונה במאומה מן הזכות החד-צדדית לבעלי עבדים (אצלנו כנענים בלבד!) להעניק לעבד שטר שיחרור, אך הזכות להשתחרר אינה נתונה לבעל, אם אדוניו מסרב לשחררו. אפילו בית-דין מוגבל ביכולתו לכפות גט על בעל סרבן, וידועים מקרים שבעל העדיף את חומות הכלא עד מותו, ובלבד שלא ישחרר את אשתו, ובית הדין קצרה ידו מהושיעו!

עונשה של אישה מורדת

השפה העברית, המייצגת את התרבות הדתית שבתוכה נוצרה, מכירה עוד כמה מושגים החלים על האישה ואינם חלים על הגבר, או שמשמעותם לגבי האישה שונה מזו של הגבר, כגון: **עגונה**, **נידה**, **גרושה** או **חללה**. עגונה, גרושה וחללה מתארים מצב משפטי-חוקי של אישה שנשללו ממנה זכויות אנוש בסיסיות, כמו הזכות להינשא בכלל, או להינשא לגבר יהודי אם הוא כהן. נידה הוא מצב טבעי לכל אישה בכל תודש, אף בהשאלה הוא משמש כשם נרדף לזוהמה,

דמברנט - המלכה אסתר מתכוננת לפשיה עם המלך אחשוורוש

"מעשי ידי טובעים בים" או "הטוב שבגויים הרוג"

בנימין יוגב

השואה, יודעים, שאין דבר אכזרי שהאדם אינו מסוגל לו. התינוק בטיט מכריע את הכף, וגורל מצרים נגזר לטובע בים. עם טביעת המצרים מבקשים המלאכים לומר הלל ושבח לאל, וכאן באה לפי הכתוב תשובתו המדהימה של האל: "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?!" כלומר, גם המצרים עדיין מעשי ידיו של האל, יצורי אנוש ואין שמחה במיתתם! לעומת מדרש זה מופיע המדרש הבא במכילתא דרבי ישמעאל: "יקח שש מאות רכב בחור" משל מי היו הבהמות שהיו טוענים המרכבות? אם תאמר משל מצרים היו, והלא כבר נאמר "וימת כל מקנה מצרים" (שמות ט"ו/6). ואם תאמר משל פרעה היו והלא כבר נאמר "הנה יד ה' היתה במקנך אשר בשדה" (שמות ט"ו/3). ואם תאמר משל ישראל היו, והלא כבר נאמר "יגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה" (שמות י') אלא של מי היו? של הירא את דבר ה'. נמצאנו למדים הירא את דבר ה', הם היו תקלה לישראל. מכאן היה ר' שמעון בר יוחאי אומר: טוב שבגויים הרוג. טוב שבנחשים רצוץ את מוחו".

הטוב שבגויים הרוג

ר' שמעון בר יוחאי היוצא לאחר ל"ב שנים מהמערה, בה נחבא מפני גזירות רומי אחרי מרד בר כוכבא, זועק זעקה נוראה: "הטוב שבנחשים רצוץ מוחו והטוב שבגויים הרוג". למסקנה זו מגיע בר יוחאי לאחר

עמד עוזא שר של מצרים ונשתטח לפני הקדוש-ברוך-הוא ואמר לפניו: רבונר-של-עולם, במידת הרחמים בראת עולמך, למה אתה רוצה להטביע את בני? מיד כינס הקדוש-ברוך-הוא כל-פמליא של מעלה ואמר להם: הוו דנים ביני ובין עוזא שר של מצרים. התחילו שרי האומות מלמדים סנגוריא על מצרים. כיוון שראה מיכאל כך, רמז לגבריא'ל וטס למצרים טיסה אחת ושטט לבנה עם טיסה ותינוק אחד עמה ששקעוהו בבניין, ובא ועמד לפני הקדוש-

**איזה יהדות תהיה לנו כאן בארץ,
יהדות של "מעשי ידי טובעים
בים ואתם אומרים שירה?!"
או "הטוב שבגויים הרוג"?**

ברוך-הוא ואמר: הקדוש-ברוך-הוא, כך שעבדו את בניך! מיד ישב עליהם הקדוש-ברוך-הוא במידת-הדין וטבעם בים. באותה שעה ביקשו מלאכי-השרת לומר שירה לפני הקדוש-ברוך-הוא, אמר להם הקדוש-ברוך-הוא: מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני?

לפנינו נקודת שפל שאליה מגיעים המצרים בשעבדם את בני ישראל: כאשר מסתיימת מכסת הלבנים, הם נדרשים לשים תינוקות בטיט החומה. אכזריות שאין למעלה הימנה. חשוב לקבוע, שאנו, דור אחרי

במדרש ילקוט שמעוני נשאלת שאלה מעניינת: מדוע בפסוקי המקרא על חג הסוכות, מזכר שלש פעמים ענין השמחה "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים", ואילו בחג הפסח לא מוזכרת אפילו שמחה אחת? מסביר הדרשן: בכל ימות הסוכות אומרים אנו תפילת הלל שלם (מזמורים קי"ג-קי"ח בתהילים שאומרים בשבועות, בסוכות שמיני עצרת, ושמונת ימי החנוכה). ואילו בפסח, מלבד היום הראשון וערבו, אומרים אנו רק "חצי הלל". (מדלגים על יא' פסוקים ראשונים של מזמור קט"ו ויא' פסוקים של מזמור קט"ז). מהו הנימוק? מפני שמתו בו המצרים! שנאמר "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך" (משלי כ"ד). כלומר אין אנו אומרים את תפילת ההודיה בימי הפסח מפני מותם של המצרים.

התינוק בטיט מכריע את הכף

תשובה זו מביאה אותנו לשני מדרשים שנראה כי הם מביעים בצורה שאין למעלה ממנה, את הדילמה הגלומה בשאלה: איזו יהדות אנו רוצים. המדרש הראשון, המוכר, מופיע בכמה מקורות, וסיומו מופיע בתלמוד הבבלי מסכת סנהדרין ל"ט ע"ב: **בשעה שביקש הקדוש-ברוך-הוא להטביע את מצרים בים,**

המצרים, מופיעים כאברים, טובעים בים-ר'סוף, הדת מירנברג, המאה ה-15

מדרשת הסדר
למנהיגות חינוכית
וליהדות כתרבות

הקמת מדרשת הסדר חילונית על סף הכרעה

מרטין בן-מורה

צעירים וצעירות, מועמדי מדרשת ההסדר למנהיגות חינוכית וליהדות כתרבות, ממתינים בקוצר רוח לתשובת שר הביטחון ולהכרעת הבג"ץ על דרישתם לקבל תנאים שווים לשיבות ההסדר הדתיות.

בארבעה בינואר 1999 קיבלו שופטי בית המשפט העליון, בישיבתו כבג"ץ, את דרישת עותרי המדרשה והוציאו צו על תנאי, המורה לשר הביטחון לנמק את סרובו להכיר ב"מדרשת חסדר חילונית" תוך 60 יום עד ה-4.3.99.

השופטים מישאל חשין, דורית ביניש ויצחק אנגלרד, נתנו את הצו בתום דיון בעתירתם של המדרשה, המכללה ליהדות פלורליסטית בראשות פרופסור יעקב מלכין, חברי הכנסת חיים אורון, ניסים זילי, דדי צוקר ויהודה לנקרי, ושלושת תלמידי י"ב-מועמדים למדרשה: ליאור לוויטן, אלעד בר-אילן ושני פרץ.

בא כוח העותרים עו"ד גלעד שר טען, ששר הביטחון מסרב לאפשר למתגייסים ולצה"ל לבחור במכלול, המשלב לימודים ושירות ביחידות קרביות במתכונת הארגונית של ישיבות ההסדר הדתיות. למטרה זאת סייעה המכללה ליהדות פלורליסטית בהקמתה של מדרשת הסדר למנהיגות חינוכית וליהדות כתרבות.

טיעוני בא כוח משרד הביטחון- עו"ד עוזי פוגלמן מפרקליטות המדינה היו: מסלול ישיבות ההסדר מושך צעירים דתיים המעוניינים ללמוד לימודים תורניים ולשרת בצה"ל, במקום הגשת בקשה לדחיית שרות במסגרת הסדר "תורתו אומנותו". ישיבות ההסדר ממלאות עבור הלומדים גם צורך דתי; לעומת זאת "המדרשה החילונית" עוסקת ביהדות כתרבות ובצרכי חינוך.

שופטי בג"ץ לא קיבלו, כאמור, את דרישת משרד הביטחון למחוק את עתירת המדרשה מסדר היום, ופסקו צו על תנאי כמבוקש.

לקראת פסח 1999 תוכרע השאלה בנושא עקרוני ממדרגה ראשונה: האם מדינת ישראל מוכנה להתייחס לתפיסה של "יהדות כתרבות" כשוות ערך ל"יהדות כדת"? האם המדינה תעניק תנאים שווים לצעירים חילוניים, שרוצים לקחת חלק בעיצוב התרבות היהודית של מדינת ישראל, כפי שהיא נותנת לבעלי הכיפות הסרוגות לאורך עשרות שנים?

אנחנו עומדים על סף הכרעה משמעותית.

הכותב הוא מרכז מדרשת ההסדר למנהיגות חינוכית וליהדות כתרבות.

וגם הם בניו של הקדוש-ברוך-הוא, לא רק אנחנו. ושוב הלכו שותקים ברחובות השקועים בתרדמה. לפני שנפרדו מעל הזקן וילדו, ליטף רכלבסקי את פניהם, שאוויר הלילה כבר ציננן, ואמר: "בנפול אויבך אל תשמח".

אכן זו הדילמה של פסח תשנ"ט.

פסח, ובלי לחכות לתשובה אמר כי בגמרא בסנהדרין מסופר שבשעת קריעת ים-סוף ביקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש-ברוך-הוא, אמר להם הקדוש-ברוך-הוא, "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני". "תחשבו על זה, ילדים", אמר רכלבסקי, "גם למצרים היו נשים וילדים

שהוא שואל מהיכן היו לפרעה בעלי חיים לרתום למרכבותיו לרדוף אחרי בני ישראל. לפי הכתוב בספר שמות כל הבהמה מתו במכות. בהמות המצרים ובהמות פרעה. הבהמות של בני ישראל יצאו עמם. יש רק מכה אחת, מכת הברד, בה נאמר "הירא את דבר ה', מעבדי פרעה, הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים" (שמות ט'). כלומר, פרעה רתם מרכבותיו לבהמות שניצלו על ידי "יראי דבר ה'", השומעים לאזהרה. ומכאן המסקנה: "גם הטוב שבמצרים-שבגויים הרוג". אפשר אולי לפרש את אמירתו של ר' שמעון בר יוחאי כזעקה, אחרי גזירות השמד או אחרי השואה. אולם כאשר אנו קוראים מכתב שכותב תלמיד לרבו, בשנות השמונים, ושואל כיצד יש להתייחס לערבים חסרי נשק, או לנשים ערביות, והרב עונה לו בכתב הלכה ארוך וחלק מהטעונים שבמדרש הנזכר, הרי עם זה יש לי קושי רב ביותר! אפילו אין בכך בגדר מסקנה סופית. וזאת השאלה: איזו יהדות תהיה לנו כאן, בארץ, יהדות של "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" או חס וחלילה "הטוב שבגויים הרוג".

גם המצרים בניו של הקב"ה

וכך כותב הסופר חיים באר בספרו "עת הזמיר": רבים מבני ירושלים נהרו לשכונת שערי-חסד אל טקס שירת הים, שחידש בחיר תלמידיו של הרב קוק וגם הם ביקשו

ואה, קפוא מאימה, כיצד בנו וחבריו נסחפים במחול הפאגני של בחורי "מונד", שושטפו בלהט המשיחי של תהלין הגאולה

להצטרף אליהם. "בית זבול" היה מלא המוני סקרנים, אשר הקיפו חבורה של בחורים מיוזעים ונלהבים המדלגים מעל גיגית מים שהונחה בטבור בית-המדרש ושרים בקולות ניחרים "המעביר בניו בין גזרי ים-סוף". רכלבסקי הזקן עמד על אחד הספסלים, וראה קפוא מאימה, כיצד בנו וחבריו נסחפים במחול הפאגני של בחורי "מונד", שושטפו בלהט המשיחי של תהליך הגאולה. בדרכם הביתה אחז רכלבסקי ביד בנו ולא אמר דבר. לפתע עמד מלכת, ליטף את גב בנו המיוזע מריקודים, שכתונת החג הלבנה דבקה אליו, ושאל מדוע, לדעתם, אין גומרים את ההלל בשיעור של

גם לחילונים מגיעה אוטונומיה חינוכית

אלדד יפה

מוניקה ליונסקי והחינוך החילוני

אולי היה זה סמלי, אבל הערב שתוכנן מראש לכנס השנתי השלישי של ח.מ.ה היה גם הערב שבו היה חלק נכבד מן הציבור הישראלי מרותק לאקרני הטלוויזיה, כדי לצפות בהצגת מעלליה של בת ישראל הכשרה – אסתר המלכה המודרנית, על פי חוגים חרדיים מסוימים – מוניקה ליונסקי.

בניגוד להם היו באי הכנס – כמעט כולם מורים ומנהלי בתי ספר – מרוכזים בסימפוזיון על הנושא "חינוך ממלכתי ראוי לשמו" ובהאזנה לדו"ח י"ר ח.מ.ה, ד"ר נמרוד אלוני, על הקשיים ההתחלתיים של ארגון המנסה להביא לשינוי מרחיק לכת במערכת החינוך בארץ נגד השליטים הנוכחיים במערכת החינוך המשתמשים בכוחם להפלות לרעה את החינוך החילוני הכללי.

את עקרונות החינוך הכללי הגדירו מארגני ח.מ.ה, כמחשבה מדעית וביקורתית לעיצוב אדם רציונלי ואוטונומי; מסר הומניסטי, שבמרכזו עומד "האדם"; פוליטיקה דמוקרטית ותרבות יהודית אוניברסלית עשירה ומגוונת.

הקמתה של ח.מ.ה, לפני 3 שנים, עוררה בקרב רבים תקווה כי סוף סוף ימצא גוף שיצליח לאחד את הכוחות השונים, הפועלים במחנה החילוני כדי לפעול במשותף לקידום האינטרסים של החינוך ההומניסטי-חילוני.

פניות רבות מצד גופים ואיגודים שביקשו להצטרף ליחזמה, לא נענו מסיבות בלתי מובנות. כך הוחמצה שעת כושר לגבש, אולי לראשונה, קואליציה אפקטיבית שתפעל במשותף מול משרד החינוך להקמת מסלול הומניסטי-חילוני יחודי.

ההצעה לשינוי חוק חינוך חובה תשי"ג כך שיבטיח את עצמאות מערכת החינוך, לא תפתור באחת את כל חוליייה של המערכת, אולם בעצם יצירת החיץ שבהקמת מועצה ציבורית לחינוך הממלכתי, יובטח לפחותו שהמשרד לא ישמש אחוזתו הפרטית של שר זה או אחר, של מפלגה כזו או אחרת, ובכך תיסלל הדרך ליציבות הנחוצה כל כך לקיומה של מערכת הרוצה לגבש חזון ולהתוות מדיניות לאורך ימים ושנים.

לחינוך הממלכתי לעומת הזרמים הממלכתי דתי והחרדי לא הוענקה בחוק, מהסיבות שצוינו לעיל, שום מידה של אוטונומיה פדגוגית. הוא כפוף ישירות לשר החינוך ופקידיו, ואינו נהנה מכל הגנות פורמליות מפני מדיניות חינוכית הנוגדת את ערכי המדע, ההומניזם, הדמוקרטיה והיצירה של החינוך הממלכתי-כללי.

מדיניות מפלה

נוכח מצב זה ציבור ההורים המזהה את עצמו כחילוני או חופשי חש עצמו קורבן למדיניות מפלה וחשוף לניסיונות לכפות עליו ערכים הזרים ואף מנוגדים לערכיו. ציבור זה מבקש לעצמו את אותה אוטונומיה פדגוגית, כדי שגם הוא יוכל להבטיח לעצמו שהמסגרות החינוכיות של ילדיו יעוצבו ברוח צרכיו וערכיו.

השינוי בחוק נועד להציע פתרון למצב הזה, בין שמדובר בתחושות ובמראית עין ובין שמדובר באיום וסכנה ממשיים. היא מבוססת על ההצעה שהוגשה ליו"ר הכנסת ב-25 לנובמבר 1996, על ידי הח"כים: אמנון רובינשטיין, אורי אור, חיים אורון, דליה איציק, רפי אלול, עוזי ברעם, שבח וייס, נעמי חזן, איתן כבל, רן כהן, ענת מאיר, אברהם פורז, עמיר פרץ, ויוסי שריד.

ח.מ.ה, הרשת לחינוך ממלכתי הומניסטי נוסדה בינואר 1997, כהתארגנות של אנשי חינוך ואקדמיה, מורים והורים. יעודה של ח.מ.ה לפעול במערכת החינוך לביסוס אופייה הדמוקרטי והנאור של החברה הישראלית באמצעות חיזוק מערכת החינוך הממלכתי-כללי, במקביל לפעילותה בקרב מנהלים ומחנכים לגיבוש מנהיגות חינוכית והכנת תוכניות להפעלת

בתי ספר ממלכתיים הומניסטיים, פועלת ח.מ.ה לחיזוק מעמדו של החינוך הממלכתי ולהבטחת עצמאותו. בח.מ.ה גורסים שהחינוך אינו יכול להיות כלי מיקוח להסכמים קואליציוניים ומטרות החינוך ואופיו אינם יכולים להשתנות בכל פעם שמתחלף שלטון בישראל. כשם שלא עולה על הדעת ששרי בריאות שמאמין ברפואה אלטרנטיבית יהפוך את מערכת הבריאות כולה על פיה ויותר על רפואה מערבית מודרנית, כך לא יתכן שהשקפת עולמו של שר החינוך תכתוב למערכת החינוך כולה את אופייה וציביונה. צוות החקיקה של ח.מ.ה, בה חברים משפטנים ואנשי חינוך, גיבש הצעת חוק שמטרתה להבטיח אוטונומיה פדגוגית למערכת החינוך, בדומה לאוטונומיה ממנה נהנה כבר למעלה מ-45 שנה, החינוך הממלכתי דתי.

אין בעל בית

המצב במערכת החינוך היום אינו מזהיר, אם להשתמש בלשון המעטה. המורל בקרב עובדי ההוראה ירוד ביותר וקיימת תחושה כללית שאין בעל בית, אין יד מכוונת וראשי משרד החינוך עסוקים בעיקר בדאגה לאינטרסים של הקרובים אליהם, על חשבון כלל המערכת.

החינוך אינו יכול להיות כלי מיקוח להסכמים קואליציוניים, ומטרות החינוך ואופיו אינם יכולים להשתנות בכל פעם שמתחלף שלטון בישראל

לא יתכן שהשקפת עולמו של שר החינוך תכתוב נולה את אופייה וציביונה

מכתבים למערכת "יהדות חופשית"

בתי-ספר חילוניים - אין דבר כזה

בהכפשות הם טובים מאיתנו

קראתי בעניין את גליון מס' 13 של "יהדות חופשית". במאמרה של גב' דפנה מוסקוביץ מצאתי, טעויות הדורשות תיקון, כדלהלן:

א. אין בנמצא מחקר שלפיו "רוב מנהלי בתי הספר החילוניים בישראל חוששים עמוקות מהגברת הכפייה הדתית במערכת. אין בחינוך הממלכתי "בתי ספר חילוניים", לא בהגדרה ולא במציאות. יש בתי ספר ממלכתיים כללים. הערבוב בין שני המושגים מפשט, לכאורה, את הדיון, ויוצר סימטריה - כביכול, שאין לה אחיזה במציאות. המצב הוא שונה ומורכב יותר. כך או כך, הכותבת מתכוונת כנראה, למחקרם של רש ובן-אבות שבדק את עמדותיהם של מאה מנהלי חטיבות-ביניים ממלכתיות-כלליות לדר"ח שנהר, ולישומו בשנה"ל תשנ"ו. באוכלוסייתו הספציפית של סקר ספציפי זה ובאותה עת מוגדרת - אכן הובע חשש כזה.

מוחר, כמובן, לשער השערות עד איך-קץ על עמדותיהם של 2500 מנהלים מכל דרגות הגיל ביולי 1998, אבל לא "על-סמך" סקר של 100 מנהלים מדרג חינוכי אחד לפני שנתיים.

ב. עם כניסתי לתפקידי, התברר לי כי לא "הופסקה פעילותם של מרכזים אקדמיים להוראת מקרא, תלמוד ומחשבת ישראל", פשוט משום שאלה, לאחר תקופת הכנה לא-קצרה, לא הגיעו לכלל פעולה. לעומת זאת, מצאתי התרחבות של הכשרת מורים לא דתיים לביה"ס הממלכתי הכללי במקצועות אלה, באוניברסיטאות ובמכללות, במסגרת מימוש דר"ח שנהר ע"י משרד החינוך והשנה - ע"י המינהל לחינוך ערכי, ובסיועו הכספי המאסיבי. כמו-כן, התברר לי כי לא נעשה דבר ל"שיתוקה של היחידה לחינוך לדמוקרטיה", אלא שזו נסתבכה בבעיות פנימיות קשות, ואין להאריך.

עד כאן בעניינים המוכרים לי במישרין. אני מקווה שזהו מקרה בלבד, ושאין סתירה הכרחית בין לוחמנות לדיוק. ובעניין לוחמנות-למאמרו של יוסף גואל, המדבר בעמ' 6 על "הקולטורקאמפף החרדי". האם לא די ב"מלחמת תרבות"? האם השימוש הדווקאי במונח הגרמני אינו קשה ומקומם?

יצחק שפירא - ראש המנהל לחינוך ערכי, משרד החינוך

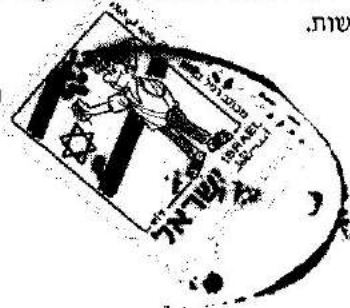
מזה מספר חודשים אני מעקבת את משלוח הכסף לחידוש המנוי ומחכה למצוא כמה דקות זמן כדי לכתוב לכם את חוות דעתי על העיתון ועל חידוש המנוי שלי. מצד אחד יש, לדעתי, חשיבות אדירה לעיתון מסוג זה. אחת הבמות היחידות שאני מכירה, העוסקת בזהות, הגות ומחשבה יהודית חילונית. מצד שני, העיתון מתחמק לעתים ממשימה חשובה זו וגולש, לצערי, לווכחות קטנוניות ולא מעניינת עם הממסד הדתי-פוליטי ועם חשכת ימיה-ביניים של החברה הדתית על כל מה שהיא מייצגת. ביוכוחים הבאים לפאר את הכותב ולהכפיש את הצד השני - המחנה הדתי טוב יותר מאתנו. ההשמצות וההסתנות בעיתונות החרדית לעולם לא יהיו מושחזות ופוגעות יותר מכל מה שהמחנה שלנו יכול לכתוב. השאלה היא האם צריך להתחרות בכך. הגליון הקודם היה רדוד, דל ותפל בתוכן. לא היו בו דברי הגות, לא נקודות למחשבה, לא עיון מעמיק בסוגיות של זהות יהודית חילונית, אלא התנצחות הסרת טעם עם הצד השני. מלחמת בני האור בבני החושך.

אותי, באופן אישי, לא מעניין לקרוא כמה הם "סגורים, פרימיטיביים, מפרשים בצורה מעוותת את הטקסט, גזעניים", ועוד ועוד. מעניין אותי הרבה יותר מה אנחנו אומרים על מגוון רחב של נושאים.

החוברת על אלוהים היתה נפלאה בעיני. ענתה בדיק על מה שאני מצפה - מגוון דעות בפרוזה, שירה, אמנות והגות ממגוון כווני מחשבה שהשלימו אחד את השני היטב - בקיצוד פזל מרתק שפתח כווני מחשבה כמעט אינסופיים. אני עושה שימוש בחוברת זו הרבה מאד מאז. כך גם הקריאות של יעקב מלכין לסוגיות מקראיות והסטוריות - הן מאירות עיניים הן בהתייחסות לטכסטים והן בהקשרים האקטואליים שהוא מפליא לעשות.

תודה על תשומת הלב,

אורלי קנת

הצטרפו כמנויים ל"יהדות חופשית"

מחיר המנוי השנתי ל-7 גליונות: 150 ש"ח

(75 ש"ח לסטודנט במוסד להשכלה גבוהה). מחיר הגליון הבודד 30 ש"ח

מצ"ב המחאה ע"ס	ש"ח לפקודת "יהדות חופשית"	נא לחייב את כרטיס האשראי שלי ישכרטרט/ויזה בסך	ש"ח
שם המנוי	מס. כרטיס	בתוקף עד	ת"ז
כתובת	מיקוד	תאריך	חתימה
סלפון	979		

מבוא ללימודי יהדות כתובות

קורס בין 2 סמסטרים לרכזי לימודי יהדות כתובות

שני סמסטרים, בכל סמסטר 14 שבועות, 4 שעות אקדמיות בכל שבוע ושעות חונך.
בכל סמסטר – שתי חטיבות לימוד הנלמדות במקביל – בכל שבוע שעורים משתי החטיבות.

מטרות: 1. השכלה והכשרה לתפקיד רכזי לימודים בינתחומיים ביהדות. **2.** הכרת היהדות כתרבות פלורליסטית מתפתחת. **3.** הכרת מפת התרבות היהודית והיצירות המייצגות עידניה. **4.** התוודעות לרכי לימוד היהדות כתרבות. **5.** הכרת עיקרי החינוך ההומניסטי היהודי. **שיטת הלימוד:** בכל יום לימוד שיעור וסמינר; בכל שבוע – עיון ודין בטקסטים.

סמסטר א: 28 שיעורים

סמסטר ב: 28 שיעורים

חטיבת לימוד מס. 1: פניה הרבים של היהדות כתרבות אז והיום

חטיבת לימוד מס. 1: תכנית לימודים לבתי-הספר (12 שיעורים)

א. הגדרת מושגים ומבואות לרקע ההיסטורי של בעיות היהדות בימינו.
ב. היהדות כחלק מתרבויות העמים. השפעות הדדיות. (3 שיעורים)
ג. התחדשות חגי ישראל והיותם אשנים ליהדות ותולדותיה. (4 שיעורים)
מבואות לארבעה חגים יהודיים לדוגמה: פסח, יום כפור, הנוכה ופורים.

מטרה: הכרת תכניות לימוד קיימות, הכשרה ליצירת תוכניות חדשות
(1) דמוקרטיה ביהדות ימינו וביהדות העבר (2) הומניזם וזכויות אדם ביהדות (3) התרבות היהודית שנהרסה בשואה (4) תולדות החילוניות והאתאיזם ביהדות (5) תולדות הדת היהודית לזרמיה (6) תרבויות של עדות ישראל (7) התנ"ך כספרות יפה (8) הציונות והתפקיד שמילאה בשנינו פני היהדות (9) לטייל עם התנ"ך (10) תולדות היהדות כתרבות לעידניה (11) מעמד האישה ביהדות ימינו וביהדות העבר.

חטיבת לימוד מס. 2: מבואות לתולדות התרבות של עם ישראל לעידניה

חטיבת לימוד מס. 2: מבואות לתולדות התרבות של עם ישראל לעידניה

מטרה: להתוודע לפלורליזם בתרבות כל העידנים ומגוון המקורות המייצגים אותם
א. היהדות כתרבות העם היהודי במאה ה-20. (6 שיעורים)
התפתחות היצירה והתרבות היהודית באירופה, אמריקה, אפריקה ואסיה. יחסים בין יהדות ההלכה ליהדות החילונית.
ב. היהדות כתרבות העם היהודי בעידן התנ"ך. (4 שיעורים)
(1) פלורליזם בתרבות דתית (2) היסטוריוגרפיה ואידיאולוגיות שעצבו. (3) הסוגות (ג'אנרים) הספרותיות והאמנות הפיגורטיבית (4) החגים ואורחות החיים.
ג. היהדות כתרבות העם היהודי בעידן ההלניסטי-ביזנטי. (6 שיעורים)
(1) הזרמים ביהדות בעידן ההלניסטי. (2) מבוא לספרות התלמוד. (3) ספרות ואמנות ביהדות ההלניסטית: פילון, פלויוס, הברית החדשה, מגילות ותמונות. (4) מבוא לספרות הפרשנות: פשט בתרגומים, מדרש ואגדה. (5) ספרות מיסטית.

א. היהדות כתרבות העם היהודי בימי הביניים (7 שיעורים)
(1) היצירה בשטחי שלטון האיסלאם: הפילוסופיה, השירה, ההלכה, הספרות (2) הקבלה (3) קיבוץ ההלכה (4) היצירה הספרותית והאמנותית ביהדות אירופה (5) בית-הכנסת וקהילתו, הדצנטרליזציה והפיצול ביהדות העדות (6) יצירות המייצגות זרמים ביהדות (7) יצירות המייצגות את המשיחיות ומתנגדיה.

ב. היהדות כתרבות העם היהודי ברוסאנס, בהשכלה ובמאה ה-19 (9 שיעורים)

(1) יהדות ברוסאנס האיטלקי (2) יהדות אירופה המערבית (3) מהפך שפינוזה ושורשיו (4) יצירה ביהדות מזרח אירופה, החסידות וההשכלה (5) תנועות הרפורמה (6) התפתחות הלאומיות הנפרדת מהדת (7) הציונות (8) התרבות העברית החדשה.

הצטרפו כמנויים
לייהדות חופשית